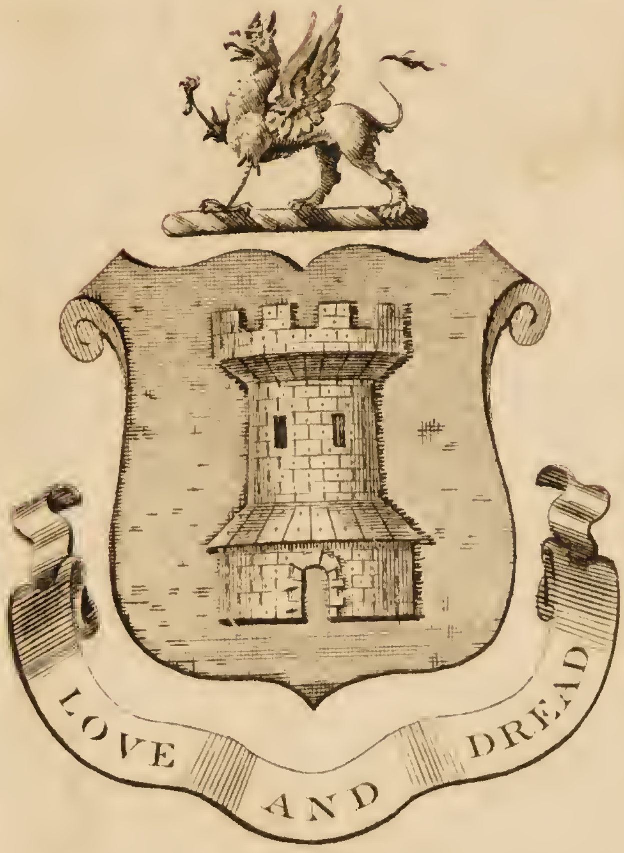
35799/B

2/6

Christopher Tower: Esq.r
Weald Hall.

Taller copy
Sig A-B earlier
typesetting than
35800/B.
(see errata list.
for pp ix, xii,
uncorrected)

171/15

[illegible]

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Wellcome Library

https://archive.org/details/b30540513

Liber NICOLAI MASSÆ
De PESTE
Contractus.

Unà cum Obſervationibus

E

DIOMEDE AMICO,

ET

Celeberrimo Viro

Doctore *MEAD*

Collectis.

LONDINI:

Impenſis GUL. MEARS, ad Inſigne Agni extra
Templi Pomæria. MDCCXXI.

30258

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

Honoratiſſimo PRÆSIDI,

THESAURARIO,

Cæteriſq; GUBERNATORIBUS

Sti. *Bartholomæi Noſocomij*,

Hunc Libellum,

Humillimè

Dat, Dicat, Dedicatque,

N. SMITH.

Lectori Benevolo.

PERMULTI *varijq; ſunt Scriptores de Peſte.* (*a*) *Lipenius in Bibliothecâ ſuâ ducentos circiterq; nonaginta enumeravit. Hoc opuſculum è* Nicolao Maſſa, (*b*) *&* Diomede Amico *præcipuè excerptum in lucem protuli; tabulaſq; Cauſarum, Symptomatum, & præſervandi methodorum adnexui. Si quid boni exindè proveniat Authori non Editori referatur gloria.*

PROÆMIUM.

Peſtis non Homini ſolùm ſed pleriſq; Animalibus exitium datur. Plures habet Formas quàm Proteus olim induiſſe fertur: nonnunquam Homines, nonnunquam (*c*) *Pecudes magìs infeſtat:* (*d*) *Aliquando Senes, aliquando Juvenes certæque ætatis, & inutero exiſtentes invadit: Quandoq; Mares, quandoq; Feminæ cecidêre Victimæ.* (*e*)

(*a*) Vide Lipenium, p. 336.
(*b*) Vid. lib. ejus Venetijs impreſſum, Anno 1556.
(*c*) Hom. Il. I. v. 50.
(*d*) Multi ætate graves, ætatis conſtantioris plurimi, juniores ad vivendum firmi, ſexus autem fæminei longè etiam plures ſuccubuêrunt, infantum perpauci evaſerunt. Hodges, p. 23.
(*e*) Ità Diom. Amicus de Peſte, p. 28.

Nec ignotum eſt Agricolis, quod frequentèr Plantæ cujuſcunq; generis fuerint, Syderationem vocatam, ſubière Peſtem.

Ex quâ Regione, vel è quibus Principijs hoc malum exoriatur, Authores in diverſis ſeculis copiosè diſſeruêre. Quod ad me attinet, unamquamque Peſtem ex unâ vel alterâ differenti Causâ Originem deduxiſſe, & unamquamq; Regionem ſecundùm ſitûs Climatiſq; differentiam plùs minùs hujuſce mali ſenſiſſe opinor.

(b) *Nos Britanni hac fælicitate præ ceteris potiri exiſtimamur, quod hujus Inſulæ Peſtis Indigena non judicatur.*

(c) Nam quid Britannum Cælum differre putamus. Et quod in Ægypto 'ſt? *&c.*

Haud ulli dubium eſt, quin Peſtis, a naturalibus Cauſis exoriens, in Pecudes Homineſq;, ſæviat: ex alterâ in alteram tranſmittatur Regionem; ſed quàm latè (permiſſu Irâve Dei) diffundatur malum, Quis enarrare poteſt?

Peſtis enim (quâ non aliud velocius ullum)
Mobilitate viget, vireſq; acquirit eundo.

Terribilis eſt Athenienſium Peſtis deſcriptio, teſte Thucydide, & a Thucydide depicta. Si quis ab eo enarrationem poſtulat, e Græco converſam, ſequentem perlegat.

Vale, Lector, & fruere.

(*b*) Vide D. Mead in lib. de Peſte pag. 5. p. 1ma pag. 20. p. 2da.
(*c*) Vid. Lucret. lib. 6. v. 1104, 5.

Peſtis

Peſtis Athenienſis Deſcriptio a Thucydide *deſumpta.*

ÆSTATE ſtatim ineunte, Peloponneſij, eorumq; ſocii cum duabus (*copiarum*) partibus in Atticam irruperunt, (Archidamus verò, Zeuxidami *Filius*, Lacedæmoniorum rex, illis præerat) caſtriſq; in eâ poſitis agrum vaſtabant. Cumq; nondum multos dies in agro Attico manſiſſent, morbus Athenienſes primùm aggredi cæpit, quanquam & ante eum in multas regiones invaſiſſe ferebatur, tum etiam in Lemnum, & alia loca. Veruntamen neq; tanta peſtilentia, neq; tot hominum interitus uſpiam accidiſſe memorabatur. Nec enim medici propter *morbi* ignorantiam initio *ægrotis* mederi (*eoſq; ſanare*) poterant: ſed ipſi potiſſimùm *eò* magis interibant, quò magis *ad ægrotos* accedebant, nec ulla alia hominum ars (*illis opem ac ſalutem ferre poterat.*) Omnes etiam ſupplicationes ad *Deorum* templa

factæ, & omnis opera, quâ aut in oraculis ſciſcitandis, aut in alijs hujuſmodi rebus uſi fuerant, (*Hæc*) omnia nullius erant uſus, tandemq; victi magnitudine mali hæc miſſa fecerunt. Primùm autèm (*hic morbus*) ut fertur, initium duxit ex Æthiopiâ, quæ eſt ſupra Ægyptum, deinde verò & in Ægyptum, & Africam deſcendit, & in magnam partem regionis regis *Perſarum*, Athenas verò repente invaſit, ac primùm quidèm in Piræo homines tentavit, ita ut ab his etiam rumor diſſeminatus fuerit, venena a Peloponneſijs in puteos dejecta fuiſſe, nondum enim fontes illic erant: Deinde verò & in ſuperiorem urbem proceſſit; & longê plures tunc moriebantur. Pronunciet autèm de eo (*morbo*) ut quiſq; ſentit, tàm artis medicæ peritus, quàm imperitus, unde veriſimile videtur, eum extitiſſe, & quas cauſas fuiſſe putet, quæ tantæ mutationis faciendæ vim habuerint. Ego verò, & cujuſmodi fuerit, dicam, & quæ ſibi quiſq; proponens, ſi quando rurſus etiam (*hic morbus*) ingruat, jam prædoctùs aliquid habeat, ex quo præcipuè eum cognoſcat, hæc declarabo, tum quià ego ipſe hoc morbo laboravi, tum etiam quià aliôs hoc laborantes ipſe vidi. Nam annus ille (ut vel omnium confeſſione conſtabat) omnium ſuperiorum ſaluberrimus, & aliorum morborum maximê immunis erat: quod ſi quis & ante aliquo alio morbo laborabat, omnes (*hi morbi*) in iſtum convertebantur. Alios verò, qui corpore ſano erant, nullâ certâ manifeſtâq; causâ apparente; ſed ex improviſo primùm quidèm, acres capitis fervores, & oculorum rubores, & inflammatio

matio corripiebat. Et inteſtina, & fauces, & lingua, continuo cruenta erant, & halitum tetrum & grave-olentum emittebant. Deinde verò ex his ſternutatio & raucitas ſequebatur: nec multò poſt hic dolor cum vehementi tuſſi in pectus deſcendebat. Ubi verò in corde hæſerat, cum ipſum ſubvertebat, tum etiàm omnes bilis ejectiones, quæ a medicis nominantur, cum ingenti & ipſæ cruciatu, ſequebantur. Et inanis ſingultus pleriſq; invadebat, vehementem afferens convulſionem, qui in nonnullis quidem ſtatim, in nonnullis vero, vel multo poſt ſedebatur. Et corpus quidem externum tangenti, not erat admodum calidum, neq; pallidum, ſed ſubrubrum, lividum, parvis puſtulis & ulceribus effloreſcens. Internæ verò corporis partes adeo flagrabant, ut ne ſubtiliſſima quidèm ſtragula vel lintea *injecta*, nec aliud quippiam niſi nuditatem ferre poſſent, & libentiſſimè in aquas gelidas ſe conjicere cuperent. Et multi eorum, quibus nullus erat cuſtos, hoc ipſum etiam fecerunt,& in puteos ſe dejecerunt, ſiti inſedabili obſeſſi. Et largior potus perinde erat ac parcior. Et corporis vexatio, quæ quieſcendi facultatem adimebat, & perpetuæ vigiliæ eos urgebant. Corpus etiàm ipſum, quamdiu morbus vigebat, non languebat: ſed præter (*omnem hominum*) opinionem cruciatui reſiſtebat. Itaq; pleriq; intra nonum aut etiam ſeptimum diem, propter internum ardorem interibant, aliquid virium adhuc retinentes, aut (*ſi hoc temporis ſpatio præterito*) *mortem* vitaſſent, tamen quià morbus in ventrem inferiorem deſcendebat,

&

& exulceratio vehemens in ipſo naſcebatur, ſimul etiam quià immoderatum alvi profluvium *ægrotos* invadebat, pleriq; poſteà propter debilitatem interibant. Morbus enim, qui primas in capite ſedes collocarat, per totum corpus, initio a ſummis partibus ducto, pervadebat. Et ſiquis ex maximis illis *periculis* evaſiſſet, extremæ tàmen corporis partes, quæ captæ, læſæq; remanebant, cum hoc morbo laboraſſe teſtabantur. Nam (*morbus iſte*) in ipſa quoq; pudenda, & in ſummas manus, ſummoſq; pedes prorumpebat. Multiq; his membris capti (*mortem*) vitarunt. Nonnulli etiam oculis (*amiſſis*) evaſerunt. Nonnullos etiam ſimul ac ex morbo convaluerunt, ſtatim omnium rerum oblivio pariter cepit, ita ut neq; ſeipſos, neq; neceſſarios agnoſcerent. Cum enim hoc morbi genus multò fuerit atrocius, quàm quod oratione poſſet exprimi, cum alijs in rebus gravius, quàm ut humana natura ferre poſſit, ſingulos invaſit, (*ac preſſit*) tum etiam hoc *indicio* maximè declaravit ſe aliquid aliud eſſe, quàm aliquod familiarium, (*& conſuetorum morborum genus.*) Nam alites & quadrupedes quotquot humanis cadaveribus veſci ſolent, cum multa jacerent * inſepulta *tamen* aut *adhæc* non accedebant, aut ſi guſtaſſent, interibant. Hujus autem rei eſt argumentum, nam hujuſmodi avium manifeſtus fuit defectus, nec uſpiam alibi, nec circum ulla hujuſmodi (*cadavera*) viſebantur. Canes verò propter conſuetudinem, quam cum hominibus habebant, majorem eventùs ſignificationem dabant.

* Male quadrupes.

bant. Hic igitur morbus, (ut omittam multa alia inuſitatæ atrocitatis *genera* prout unicuiq; aliquid accidebat diverſum ab eo, quod alteri contingebat,) omnino ſpecie talis fuit. Et tunc temporis nullus alius *morbus* ex conſuetis (*Athenienſes*) infeſtabat. Quod ſiquis exoreretur, in hunc deſinebat. Peribant autem alij quidem penuriâ eorum a quibus curarentur, alij verò vel diligentiſſimè curati: nec ullum prorſus remedium, ut ita loquar, repertum eſt, quod adhibitum prodeſſet; quod enim alteri profuerat, hoc ipſum alteri nocebat: nullumq; corpus ſive firmæ, ſive infirmæ valetudinis eſſet, tanti mali violentiæ reſiſtere potuit. Sed omnia paritèr, vel ea, quæ omni victûs ratione curabantur, corripiebat, (*ac abſumebat.*) Illud verò in toto hoc malo graviſſimum erat, tum quod ſimul ac quis ſe morbo correptum ſenſiſſet, animo conſternaretur, (ſtatim enim animo ad ſalutis deſperationem converſi multo magis ſeipſos projiciebant (*ac deſerebant*) neq; *morbo* reſiſtebant; (tum etiam quod propter mali contagionem, quam alter ex alterius curatione hauriebat, adeò ut ex eâ oppleretur) tanquam pecudes morerentur. Atq; hæc fuit præcipua maximæ ſtragis cauſa. Sive enim noluiſſent metu deterriti mutuò ſe inviſere, deſerti interibant: multæq; familiæ propter inopiam hominum, qui ægrotos curarent, exhauſtæ ſunt: Sive (*alteri ad alteros*) adiſſent, interibant.. Præcipuè verò, qui aliquam virtutis partem ſibi vindicabant (*quiq; virtutis aliquo ſtudio tenebantur.*) Nam præ pudore ſibi ipſis non parcebant, dum

in

in amicorum ædes ingrediebantur, ut eos inviſerent, ſiquidem vel ipſi domeſtici tandèm lamentationibus eorum, qui moriebantur, defatigati, non amplius commovebantur, mali violentia ſuperati. Illi tamen, qui (*ex morbi violentia Mortiſq; periculo,*) evaſerant, & eum, qui moriebatur, & eum, qui laborabat, magis miſerebantur, tùm quòd hoc malum priùs experti cognoſcerent, tum etiam quod ipſi in tuto jam eſſent. Hic enim Morbus eundem bis non corripiebat, ita ut eum etiam interimeret. Et ab alijs beati cenſebantur, ipſiq; propter præſentim Salutis inſperatæ Lætitiam exultantes, quandam etiam levem ſpem habebant, ſe ne alio quidem ullo morbo in poſterum amplius unquam abſumptum iri. Ipſos autem, præter laborem, quo jam vexabantur, ipſa quoq; (*rerum*) ex agris (*in Urbem*) comportatio, præcipue vero (*ruſticos,*) qui (*in eam*) confluxerant, gravius preſſit. Cum enim non eſſent Ædes, (*quæ omnes recipere poſſent*;) ſed in tuguriolis æſtuoſis ob anni tempus habitarent, ſtrages edebatur, nullo ordine: quinetiam alij ſuper alios morientes, mortui jacebant, & in vijs, & circa fontes omnes, aquæ deſiderio, ſemimortui volutabantur. Et Templa in quibus tàbernacula habitandi Cauſa fecerant, cadaveribus Hominum qui ibi in ipſis moriebantur, erant referta. Malo enim ſupra modum urgente, homines non habentes quid agerent, aut quo ſe verterent, ſacra, ac profana æquè negligere cæperunt, omneſq; leges (*ac ritus*) quibus ante in ſepultura (*& funeribus*) utebantur, pariter ſunt conturbati. Nam

unuſ-

unuſquiſq; *ſuum Cadaver* ſepeliebat, ut poterat. Multiq; propter crebram domeſticorum jam defunctorum ſtragem, rerum (*ad funus & ſepulturam*) neceſſariarum penuria, ad impudentia ſepulchra ſe converterunt, (*& ſuorum Cadavera in alienis ſepulchris impudenter ſepelire non dubitarunt*) nam alij quidem in alienos rogos ante-vertentes illos, qui eos extruxerant, ſuum cadaver imponebant, igneq; ſubjecto, eos accendebant: alij vero, dum alterius cadaver arderet, ſuo cadavere, quod ipſi ferebant, ſuperjecto, diſcedebant. Hic autem Morbus (*non ſolum in hac re: ſed*) alijs etiam in rebus civitati majoris improbitatis fuit initium. Facilius enim quilibet audebat (*palam*) facere, quæ prius (*pudore impeditus*) occultabat: ita ut ex animi libidine non patraret, quod repentinam rerum mutationem fieri viderint, & homines quidem fortunatos repente mori: illos vero qui nihil ante poſſidebant, ſtatim illorum bona poſſidere (*animadverterent.*) Itaq; bonis illis celeriter perfruendum, operamq; voluptatibus dandam cenſebant, quod pariter & corpora, & bona, (*non diuturna: ſed unius tantum diei &*) caduca eſſe ducerent. Nemoq; promptus erat ad labores tolerandos rei cauſa quæ honeſta videretur, incertum exiſtimans an eſſet periturus, priuſquam ad illum perveniret. Quod autem *unuſquiſq;* jucundum, & undiq; ſibi quæſtuoſum fore noverat, hoc etiam honeſtum, & utile cenſebatur. (*atq; adeo ut honeſtum & utile in morem ab omnibus * reciperetur.*) Nec ullus deorum metus, aut hominum Lex (*eos*

* Male recipiebatur.

a Vo-

a Voluptatibus & quæſtibus nefarijs) arcebat, partim quidem quia (*Deos*) colere perinde eſſe judicabant ac non colere, quòd omnes pariter mori viderent: partim vero, quia nullus ſe tamdiu ſuperſtitem futurum ſperabat, dum inſtituto judicio pænas ſuorum delictorum daret. Multoq; majorem (*pœnam, fatorum judicio*) jam decretam ſibi impendere (*exiſtimabant,*) ante cujus adventum, aliquibus vitæ voluptatibus ſibi perfruendum eſſe *cenſebant.*

NICOLAUS MASSA *natus eſt Venetijs: coætaneus Victoris Trincavellij, qui ambo artem Medendi præ alijs clariſſimâ in luce collocârunt. Claruit circa A. C.* 1560. *vel ſecundum Wolfg. Juſtum in Chronol. Med. A. C.* 1522. *vid. Merclin. in Vander Linden.* p. 838.

Quod ad DIOMEDEM AMICUM *attinet vid. Merclin. in Joan. Vander Linden.* p. 246.

Signa Febris Peſtilentialis e Nicolao Massa collecta, p. 4. p. 19.

ANhelitus frequens.
Calor exterior, non vehemens,
Interior ardentiſſimus pectoris & Cordis.
Sitis inſèdabilis.
Veſtium omnium rejectio.
Pulſus debilis principio, aliquando fortis, velox, & frequens.
Lipothymiæ.
Oris fœtor teterrimus.
Inquietudo.
Nauſea.
Dejectiones appetitûs.
Vomitus. Tenſio Hypochondriorum.
Faciei color mutatus.
Rubor uſtivus.
Fiſſuræ ex nimio calore.
Lingua nigra.
Puſtulæ parvæ diverſicolores.
Apoſtemata.
Tuſſes ſiccæ.
Alienationes mentis, Stupores, laſſitudo. Memoriæ defectus, Surditas.
Urina mala, qualis p. 20.
Sæpe bona. p. 20.
Fæces fœtidæ.
Omnes evacuationes fœtidæ.
Variolæ, morbilli, papulæ, petichiæ.
Phlegmones, Bubones, Carbunculi.

Signa

Signa Peſtis Pathognomica e DIOMEDE AMICO. Cap. 22.

SUbitus virium vitalium caſus.
Papulæ, ſtigmata livida, nigra.
Fluxus colliquativus.
Dejectiones nigræ.
Bubones, Carbunculi.
Sitis inſedabilis.
Lingua arida, aſpera, ſanguinea.
Reſpiratio, difficilis, magna, frequens.
Cordis incendium.
Fætor anhelitûs & excrementorum horribilis.
Inappetentia.
Nauſea vehemens.
Deliria.
Bilis Vomitiones.
Sudores multi.
Extremarum algor partium.
Alvi profluvia flatulenta.
Urinæ nigræ,ślioſæ, tenues.
Sanguis deſtillatus ex Naribus,
Pectoris æſtus.
Vigiliæ.
Convulſiones violentæ.
Capitis acres fervores.
Color faciei Eryſipelatoſus.
Oculorum rubor.
Phreneſis.
Oblivio rerum omnium.
Tenſio Hypochondriorum.
Cardiaca Syncope.
Partium extremarum amiſſio.

Signa

Signa Feb. Peſt. e LUCRETIO Lib. *6.* ſub finem.

ACRES fervores.
Oculorum rubor.
Sudor crocej coloris.
Vox ulceribus impedita.
Lingua gravis motu, tactu aſpera.
Cor male affectum.
Spiritus teter.
Animus languidus, corpuſq; languidum.
Anxietas aſſidua, Gemitus & querelæ, ſingultus frequens corripit nervos.
Nullum ardoris ſignum, ſed potius tepiditas.
Corporis totius rubor.
Interna fornacis inſtar flamma.
Veſtimenta nulla induta.
Sitis inſedabilis.
Vigiliæ.
Perturbationes animi.
Vultus triſtis, furioſus, plenæ ſonoribus aures.
Creber Spiritus, aut ingens & rarus.
Sudor per collum ſplendidus.
Spaſmi, & tremor artuum.
Compreſſæ nares, & acumen.
Cavi oculi.
Frigida pellis.
Membrorum extremorum uſus in recuperatis amiſſus.
Oblivio univerſalis

Signa E Doctore Mead, p. 7, 8.

LAnguor.
Inquietudo.
Ardor internus.
Capitis Dolor vehemens.
Delirium.
Sudores.
Diarrhæa, Vomitus.
Bubones, Carbunculi.

De Cauſis Febrium Peſtilentialium e Nicolao Massa, p. 13.

Cauſæ aliæ ſunt primitivæ ſeu exteriores, non corporales.
Alterationes aeris, aquæ, & terræ.
Frigiditas, humiditas, & ſiccitas.
Diverſæ alterationes, diverſis animantibus, & plantis, ſunt mortiferæ.
Putredo aquæ fit ex humiditate, & calore debili.
Nimia pluvia, & rabida Solis Caliditas.
Vaporatio paludum putridarum,
Inundatio.
Cloacæ putridæ.
Sterquilinia.
Acervi rerum putridarum.
Corpora animalium mortuorum, & non tumulatorum.
Communitas Vaporum delatorum a longiſſima Regione ſc. ex Æthiopiâ a Ventis poteſt aerem inficere, ex quâ Febres peſtilentiales per Regionem illam gigni poſſunt.
Elementorum a propriâ Naturâ Mutationes.
Inæqualis aeris proportio a nimiâ ſolis caliditate, aut quoniam non ſunt Venti, vel eſt privatio pluviæ.
Nimia ventorum Septentrionalium frigiditas.
Prohibita tranſpiratio putredinis cauſa eſt, & aliquando peſtiferæ febris.
Humiditas mater Putredinis.

Siccitas in Elementis fit lima Caloris, tabeſcunt enim nimia Siccitate Corpora.

Improportio qualitatum, reddit corpus putredini paratum.

Infectio a Corporibus infectis vel Mercibus.

Odores mali.

Apertio locorum ſubterraneorum.

Terræ Motus.

Cauſæ Seminariorum Peſtis Ex Diomede Amico, Cap. 5. p. 30.

Cauſa ſuperior, Dei Ira.
Eclipſes luminarium.
Conſtellationes.
Cauſa inferior, p. 32.
Vapor ex inferioribus terræ partibus ad aerem elevatus.
Terræ Motus
Exhalationes.
Vapor a Lacubus, paludibus, aquis ſtagnantibus latrinis, ſentinis.
Cadaverum multitudo inſepultorum.
Locuſtæ innumerabiles, mari immerſæ, & ad littus ejectæ.
Peſſimorum alimentorum comeſtio.
Vapor Peſtilens a pannis laneis, vel pelliceis.
Merces infectæ, præcipue Goſſipium.
Cauſa media.
Aeris Conſtitutio & Ventorum.
Tempeſtas calida & humida, a Ventis in totum ſilens.
Corpora ad Peſtem parata.
Præternaturalis calor corrumpit ſuccos, naturalis conſervat.
Intenſiſſima Caliditas & ſiccitas.
Variæ & repentinæ Aeris Mutationes.
Humiditas Aeris intenſior.
Venti a loco peſtilenti perflantes.
Auſtri præcipuè.

Cauſæ

Cauſæ Peſtis e Doctore MEAD, p. 2.

AEris temperies humida, & calida.
Perſonæ infectæ.
Merces ab infectis locis transvectæ.

Remedia

Remedia febris peſtilentialis præſervativa. E NICOLAIO MASSA. p. 23.

REgimen exſiccans, ac ſuperfluam humiditatem removens, & oppilationes aperiens.
Reddere Corpus mundum, ac bene ſpirabile.
A malorum cibariorum comeſtione abſtinentia.
Moderata Exercitatio.
Dimiſſio frequentis Multitudinis, & maxime plebis.
Commiſtio cum infectis fugienda.
Proviſores ſenes, prudentes, miſericordes.
Domos & perſonas Magiſtratui indicare.
Viatorum abactio.
Cymbarum examinatio.
Infectos intra navigia continere per quadraginta dies, vulgo Quarentine.
Navium Merces per plures dies aeri ventiſq; exponi & lavari.
Suffumigatio ex odoratis Herbis.
Lanæ & Vellera omnia, Cotonum.
Linum, Cannabis vitanda, panniq; ex eis confecti.
Præparatio aeris exſiccando per ignes ex linguis Odoriferis.
Civitatem ab omni ſorditie purgari.
Malæ aquæ, & vina corrupta vitanda.
Duo Hoſpitalia diſtincta, in locis boni aeris condenda.

Domus

Domus aceto frequenter aſpergendæ, & aquâ roſaceâ.

Mali odores vitandi.

Aeris infrigeratio.

Manſio ſalubris, & Ventis patula.

Cibus & Potus temperatus.

Cibi omnigeni ſint in ſe optimi.

Farcimina omnia fugere, herbas malas, & aromata calida, nec non olera & pulmenta.

Vinum mediocre.

Superfluitatum Evacuatio.

Pilularum Ruffi uſus laudatus.

Corporis frictio & lavatio.

Levis deambulatio ante Prandium.

Somnus ſecundùm debitum tempus, & horis congruis.

Omnes animi perturbationes vehementiores fugere.

Venæ Apertio, vel cucurbitularum appoſitio cum ſcarificatione.

Odores nimis calidi fugiendi.

Theriacæ Uſus.

Præſtantiſſimum Remedium eſt optimum aerem quærere in loco ab infectis remotiſſimo.

Sanos ab infectis ſeparare & morbos penitiùs per Symptomata inſpicere.

Remedia è DIOMEDE AMICO præſervativa. p. 72.

Manſiones frigidæ, & ſiccæ, & mundæ.
Cibi ejuſdem Complexionis.
Corpus purum & perſpirabile, obſtructionibus liberum.
Mutatio, & præparatio aeris, Frigus immoderatum devitare
Veſtimenta ſuffitibus purgare.
Homines ſuſpectos purificare.
Domus ab omni immunditie liberatas ſervare.
Odores boni, præcipue Storacis.
Aquæ aceto mixtæ uſus, præſertim roſaceæ.
Ignes in Vijs publicis ex lignis bene olentibus.
Paludoſus aer fugiendus.
Cadavera ſepelienda.
Magna hominum Multitudo vitanda.
Peſte capti in cænobium longè a Civitate amovendi,
Aqua corrigenda.
Panni lanei & pellicei fugiendi.
Exercitium temperatum.
Libido vitanda, & animi Perturbationes.
Cibus & Potus temperatus.
Varietates Ciborum vitandæ, & cibi craſſi, ſucci dulces & humidi.
Cibi a locis infectis reprobandi.

Remedia a D. MEAD præſervativa. p. 17.

LANA, plumæ, Cotonum, Linum fugienda.
Per quadraginta Dies navigiorum Purgatio.
Hoſpitalia in locis convenientibus.
Sani ab infectis per quadraginta Dies amovendi.
Veſtes ægrorum perdendæ.
Proviſores parandi.
Perturbationes animi vitandæ.
Supellectilia in domibus infectis comburenda.
Viæ mundandæ.
Ignis Uſus non adhibendus.
Nec Bombardarum Uſus.
Roſarum aquæ & aceti uſus laudatus.
Mundities omnigena.
Vigiliæ, jejunia, vitanda.
Acidorum fructuum uſus laudabilis.
Acceſſus ad infectos vitandus, & hominum Multitudo
Inſepulta Corpora fugienda.
Loci infecti fugiendi.

Nicolai

Nicolai Maſſæ Veneti

Artium & Medicinæ Doctoris,

Liber de FEBRE PESTILENTIALI.

Procemium hujus primi tractatus, in quo quid nomine Febris Peſtilentialis declaratur.

FEBRIS * Peſtilentialis de quâ in hoc libello tractare decrevi, eſt morbus ut plurimum popularis, & inter ægritudines univerſalis, univerſalitate inhærentiæ, primò in corde, deinde toti corpori per vaſa communicatus, ſæpiſſime perdens, & † contagioſus,

* Diomedis Amici p. 24. col. 2. Peſtis nihil aliud eſt, niſi Epidemia pernicioſa, ſive morbus Epidemialis, qui plurimos perimit.

† Ibid. p. 25. Contagio eſt vapor aerius, ab uno ad alterum mediante aere pertranſiens; effectus autem peſtis eſt putrefacere, corrodere, ardereq;.

tagioſus, videlicet tranſiens de homine in hominem. quo cum mala aſſociantur accidentia, * quemadmodum conturbatio intrinſeca, cardiaca paſſio, mutatio faciei ad diverſas mutationes, quoniam quandoque mutatur facies ad pallorem naturali ſuæ figuræ diſſimilem & horrendum, quandoq; verò ad ruborem non ſolum oculorum, verùm etiam & totius faciei, fiuntq; furioſi, vel neſcientes ſtare loco, vigiles propter vim veneni cordi propinquam, aut veluti ſtupidi ex multorum vaporum ad caput aſcendentium craſſitudine. Sunt etiam alienationes, nigredo linguæ, puſtulæ in gutture, tenſio hypochondriorum, ſpiſſitudo urinæ ſine hypoſtaſi, aut cum hypoſtaſi divulsâ, lividâ ac malâ, & ventris excrementa lenia, natantia, cum fœtore horribili, & pulſus vehemens & frequens † ac inconſtans, & ſæpe debilis; nunc autem calor exterior non multus eſt, nunc autem vehementiſſimus, nunc ſecundúm quaſdam partes corporis, nunc ſecundum totum cùm ſiti clamosâ & alijs accidentibus acutarum febrium calent ‖. Sed præter iſta ſæpe apparent per viam bonæ criſes, aut ſymptomaticæ a prima die vel in proceſſu, variolæ, morbilli, & aliæ puſtulæ colore & ſubſtantiâ diverſæ, aliæq; maculæ cutaneæ, ſine eminentiâ colore diverſo, & vulgò Venetijs petichias corrupto vocabulo appellant. Ego vero peſtichias rectius nominaverim, cum febrem peſtilentialem conſe-

* Catalogum ſymptomatum vide, & compara.

† Vide D. Am. p. 57. Febris peſtilentis pulſus ut plurimum parvus, & frequens, nocte autem vehemens, &c.

‖ Nempe partes corporis.

conſequantur, ut a peſte, peſtichiæ dicantur, ita ut ſint papulæ, ſive maculæ peſtilentiales, aut ſit nomen diminutivum, a peſte quoniam vulgares apoſtema magnum in tali febre peſtem vocant. tamen reverâ non differunt a morbillis niſi diverſitate admixtionis, & ſubtilitate materiæ, ut ſuo dicam loco. Sequuntur etiam ad iſtam febrem apoſtemata mala inguinum, alarum, & poſt aures tubercula præterea cæteris corporis partibus diverſa accidere ſolent, ut ſunt carbunculi & alia hujuſmodi, quandoq; & ſine hujuſmodi ſignis, & accidentibus febris hæc adeſt, immo dicebat Avicenna, & ego ſæpius vidi ægros in quibus pulſus erat bonus & urina, & tamen cum bonitate dictorum mortui ſunt. Et quando ſigna prædicta ferè in omnibus, aut in multis accidunt, eſt ſignum potiſſimum ducens in cognitionem febris peſtilentialis, quæ aliquando à principio eſt levis in ſe & ſuis accidentibus, & in fine vehemens, & contrà aliquando á principio eſt vehemens & in fine levis, & aliquando ſemper levis, aliquando ſemper vehemens, cauſas autem omnium iſtorum dicam poſtea.

CAP. I.

Oſtendit modum generationis febris peſtilentialis, & quòd ipſa poteſt eſſe in omnibus generibus, videlicet ephemeræ, putridæ ac hecticæ.

HUmores noſtri corporis alterari non ſolum manifeſtis qualitatibus, caliditate, ſc. frigiditate, humiditate, & ſiccitate, & iſtas conſequentibus, verum etiam occultis, ut experientia docet, credere oportet. Unde ab utrâque alteratione fiunt ægritudines malæ & contagioſæ, ut eſt Lepra, Scabies, Febres peſtilentiales, Variolæ, & aliæ, materiæ vero, quæ dictas qualitates ſuſcipiunt, ſunt humores quatuor & aliæ humiditates, ſpiritus, vapores, & membra. Ad quam ſuſceptionem duo requiruntur, videlicet cauſa agens, & materia diſpoſita, ut ſcripſit Galenus primo de differentiis febrium cap. iii. & ideo oportet in toto ſermone memoriâ repetere nullam cauſarum ſine patientis aptitudine agere poſſe, & ſubdit rationem, quia ſi hoc non eſſet, ſequeretur omnia corpora pati ab unâ causâ, quod eſt contra experientiam, non enim omnes qui commorantur in ſole à febre corripiuntur, & ſic de alijs, ſed illi patiuntur, qui parati * ſunt ad ſuſcipiendam

* Turcæ, qui mortuorum febre peſtilentiali induunt veſtes, nullam tamen contagionem ſibi ipſis contrahunt; alij quoque variolis, &c. laborantes ſine damno contrectant, quia corpora eorum ad ſuſcipiendam infectionem ſunt inepta.

endam hujuſmodi ſolis caliditatem. Dico igitur agens requiſitum eſſe id quod calefacit corpus qualitate venenosâ, ſive peſtilentiali, aut id quod agendo introducere poteſt venenoſam qualitatem, ſive cauſa fuerit primitiva, ut aer peſtilentialis, * qui ut plurimum eſt, ſive antecedens ut quidam humores mali putreſcentes, ſive conjuncta, ut putrida fuligo, ſive vapor, aut ſpiritus in corde, nihil enim obſtat quo minus pars aliqua in ſeipsâ alteretur. Notare etiam oportet, quod etſi Avicenna prima quarti potiſſimam cauſam putredinis humorum prohibitam tranſpirationem aſſignavit, nihilominus aliquando putredo fit ſine prohibitâ tranſpiratione, & hoc duobus modis videlicet extrinſecus, & intrinſecus: Extrinſecus fit, verbi gratia ab aere putrido corpus inficiente, cum ipſe intus per meatus & alias vias ſuſceptus contactu alias partes putrefacit, nam quod putridum tangit, putreſcit, & ita differt febris peſtilentialis ab alijs febribus, quod putridum aerem, vel alios exteriores vapores, aut ſpiritus, aut humores abſque prohibitâ tranſpiratione corrumpentes ſuſcipiat, immo in illis, qui habent meatus ſtrictos † non imprimatur tam cito mala qualitas ab aere peſtifero. Intrinſecus vero fit vel a corporis diſpoſitione, videlicet totius, cum tali præparatione, vel ex humorum

* Vid. Doctiſſ. *Mead* in ſuo de peſte libro. P. 2.

† Meatus pororum ſtricti minus parati ad ſuſcipiendum aerem peſtilentialem.

morum diſpoſitione, verbi gratia, quod ſit ex ſe facta ebullitio vel alia alteratio propter aliquam eorum qualitatem ſuperantem quæ ducit ipſos ad malam qualitatem extraneam; cùm autem dico humorem, intelligo omnes humiditates corporis aptas ad ſuſcipiendam putredinem, ut eſt cibus intus, & chilus & aliæ omnes humiditates, cùm ex alteratione in ipſis factâ, quando diſpoſitæ ſunt hoc fieri ſine controverſiâ poſſit; & reverâ in febre peſtilentiali fit, præſertim in illis quæ fiunt a comeſtione rerum * malæ ſubſtantiæ, quæq; ita affecta ſunt, ut facile ſuſcipiant peſtiferam qualitatem. Unde inquit Mirabilis Avenzoar tertio theiſir, cap. primo tertij tractatûs, ex corruptione cibariorum fiunt febres peſtilentiales, & ſubdit in fine, carnes comeſæ maxime corrumpunt & nocent, & ſicut corpora mortuorum aerem corrumpunt, ita ſit intrinſeca ex carnibus quæ comeduntur corruptio. Quare vides febrem peſtilentialem ſive malignam vel acutam ab alteratione intrinſecâ poſſe fieri, ita ut ſine exterioris aeris contagione generentur dictæ febres contagioſæ, quas ſi peſtilentiales nominare nolueris, cum non pendeant ab aeris malitia, non refert, tamen cum poſſit ille primus patiens alios inficere, & illi alios, uſque ad maximum

* *Di. Am.* P. 34. Vapor peſtilens, cum homines veſci alimentis peſſimis coguntur.

† *V. Mead*, de inſepultis p. 3. *V. Dio. Am.* p. 34. peſtilentem excitat vaporem cadaverum multitudo inſepultorum. Vide *Dio. Am.* caput 6. de cauſis peſt. inferioribus fuſius differentibus p. 32. &c.

imum numerum, niſi ſeparentur, & hoc faciat per medium aeris infecti, hac poſtea ratione, peſtifera poteſt dici febris..

Cap. II.

De modo contagionis & diverſitate loci mineræ febrium peſtilentialium cum declaratione multorum problematum.

MIrabile dictu, quod ægritudines quamplurimæ ex homine in hominem tranſcant, nullo quandoq; ſenſibili contactu præcedente. iſtæ vero ægritudines enumerantur, ab Avicenna. Quare ut in re ardua cauſas naturales afferam, duo intelligere oportet, primum eſt ex parte agentis, poſterius vero ex parte corporis ſuſſcipientis. Quod autem requiritur ex parte agentis, eſt quod ægritudo ſit ex humore putrido, aut ex aliquo alio, a quo de facto vapores putridi aut mala qualitate affecti, ſive ſit peſtifera, ſive non, excitentur, vel excitari poſſint, perque aërem *deferri, ipſumque imprimis aerem inficiant, qui poſtea deveniens ad corpus aliquod, illud inficiat tali ægritudine, qualem patiebatur corpus illud, a quo vapor excitatus eſt. Quod ſi ægritudo,

C

---

* Aer infectus *Mead.* p. 14.

tudo, aut id, a quo tales vapores excitantur, fuerit intrinſecum, hi vapores per poros & alios meatus exibunt, ut apparet in mulieribus menſtruatis, quæ inficiunt ſpecula, ſi in ea intueantur, & hoc per vapores, qui per poros oculorum exeunt. Sed non ſolum inficiunt ſpecula, verum etiam res alias quamplurimas animatas & inanimatas contactas ab earum corporibus, dum menſtruantur. Hoc autem fit, quoniam mali vapores per poros totius corporis eo tempore excitantur, eaq; de cauſa medici vulnerarij dicti, qui rationales ſunt, in curatione vulnerum & ulcerum, rejiciunt pannos lineos mulierum, puta induſium, aut alios id genus pannos, quos mulierum corpora tetigerint, quoniam hujuſmodi panni ſæpe malam vulneribus qualitatem inducunt, eàque reddit vulnus ſanatu difficile: Sed redeo ad ſecundam partem, quæ eſt ex parte corporis ſuſcipientis, quemadmodum eſt, corpus eſſe præparatum ad illos vapores ſuſcipiendos, & ab ipſo corpore abeſſe qualitates contrarias ſuperantes virtutem agentis. Etenim virtus fortis fortiter reſiſtit, virtuti namque forti nihil reſiſtit, ſed ſuſcipiens eſt corpus debile, vel latorum pororum, aut cacochymum ſive mali ſucci dixeris, & repletum putridis humoribus, & ſic de alijs, ut dicam in loco, ubi de corporibus præparatis ad ſuſcipiendam febrem peſtilentialem tractabitur. quoniam dicebat Ariſtoteles tertio Phyſicorum agentia & patientia debent communicare in materia. Quæ vero dicta ſunt hic, non obſtant ijs, quæ di-

dicuntur in libello de morbo Gallico a me edito, quoniam ægritudines contagioſæ ſunt diverſæ, nam quædam pendent a materia ſubtili, quædam a materia groſſa, & quædam a qualitate venenoſa occulta, & ideo dixi ibi materiam morbi Gallici habere duo quæ ad contagionem requiruntur, viſcoſitatem videlicet adhærentem, & fixionem, quoniam cum a materia groſſa vapores non facile excitentur, ſi non eſſet fixio in ipſa vapores non excitarentur uniti, eaq; ratione non imprimerent, tum propter debilitatem actionis cum pendeant a materia pro majori parte frigida, tum quoniam virtus diſperſa debilior eſt virtute unita, neq; etiam inficerent vel eſſent apti nati ad inficiendum, & hoc apparet in ſcabie, ulceribus putridis, & alijs. Sed in opthalmia & febre peſtilentiali, ac hujuſmodi alijs, cum pendeant a materia ſubtili, vel caliditate febrili ſubtiliata, a qua multi vapores & magis activi excitantur, non requiritur illa fixio, ſed ſatis eſt excitari vapores putridos a minera materiæ, ſive ab alia parte ubi minera ſuam communicat qualitatem. Ex his ſolvuntur multa problemata in materia contagionis quæſita, primumque, unde eſt quod homines ſi cum ijs, qui hujuſmodi febre, ac contagioſis ægritudinibus laborant, & præcipue in arctis domibus commorantur in eaſdem ægritudines incidunt, jam dictum eſt cauſas eſſe vapores putridos vel peſtiferos a corpore infecto excitatos, & per aerem ad ejuſdem ſpeciei præ-

paratum * corpus elatos, dictum eſt autem hoc quoniam peſtilentiale uni ſpeciei non eſt omnibus peſtilentiale, tamen ſi aliquando animalia diverſarum ſpecierum diverſas per contactum ſuſcipiant ægritudines, & præter hoc corpora ad ſuſcipiendum imparata, minime ſuſcipere. Sed forte quæres unde eſt quod corpora mortuorum, quæ febri peſtilentiali obierunt, eos non inficiunt, a quibus contrectantur; dico hoc eſſe quoniam etſi materia venenoſa adhuc in illo corpore exiſtat, cum in mortuo calor evanuerit, illa materia non vaporat, cum jam ceſſaverit ebullitio. Verum ſi talia cadavera incipiant a caliditate putredinali corrumpi, facile homines inficient febre peſtilentiali. Idem evenit in opthalmia, quod, qui in oculos ita affectos intueantur, in eandem incidunt ægritudinem, & hoc propter diſpoſitionem membri ad ſuſcipiendum apti, & vapores alterantes aerem in oculis mox ſurripientibus receptum, neq; enim omnes inficiuntur, ſed tantum, qui ſunt diſpoſiti. Dic etiam ex dictis conſanguineos facilius inter ſe eadem ægritudine in malignitate affici. ita quod ſi ejus, qui prior infectus eſt, ægritudo peſtilentialis fuerit mortalis, omnes ferè eadem contagione moriuntur

* *Di. Am.* p 52. Senes minùs peſte corripi ſolent, quià eorum corpus frigidum & ſiccum eſt, omnium minimè *Temperati*, quoniam ob compoſitionis robur, & Temperationis ſalubritatem fortiſſimè a putredine ſe defendunt.

Peſtis vero *Sanguineos* magis afficit, quia ſanguis facilè, putreſit. ut & *bilioſos, Phlegmaticos, melancholicos*.

untur, & hoc eſt quoniam ex jam dicta diſpoſitione, & ex ſimilitudine corporum, & complexionum contracta a principio generationis, cum corpora conſanguineorum ex eodem fere ſemine concepta ſint. Sed quid dicendum ſit de illis qui corripiuntur febre peſtilentiali ex ſolo intuitu alicujus febre peſtilentiali laborantis, vel omnino mortui, vel ex auditu tantum, res profecto mira eſt. Sed cum anima (ut dixit) ex forti imaginatione poſſit agere mediante aliquo, puta ſimilitudine accepta a re corporea, quæ non ex toto expoliata eſt a natura particularium, illum inficit hominem, in quo fuit facta talis impreſſio, cum jam ex timore corpus ſit paratum; nam ex timore, qui debilitat corpus, fit præparatio ad ſuſcipiendam malam qualitatem peſtiferam, tametſi agens ſit debile, nihilominus is qui patitur nullo fere modo reſiſtit. Sicque ſubjectum ex debilitate eſt paratum ad eam impreſſionem ſuſcipiendam, vel ſi agens omnino ſit debile. Humores ex mala dietâ * ſunt apti ad putredinem. principium fiunt febris peſtilentialis unde videtur humores etiam per totum corpus cum ſint mali, a quibus vapores excitantur, eſſe mineram & principium febris peſtilentialis. Quibus accidunt ſigna omnia hoc ipſum atteſtantia,

 ut

* *V. Di. Am.* De morbis communibus. cap. 6. malorum ciborum uſus non ſolum utentibus nocet, ſed noxa ad filios tranſit, unde elephantiaſis apud *Ægyptios*, podagra & lippitudo apud Athenienſes familiaris.

ut eſt laſſitudo ſpontanea, muſculorum & membrorum dolor, cum amplitudine venarum propter ebullitionem in toto. Quod ſi materia in membris principalibus fuerit, erit in eorum operationibus impedimentum, quod ex ſignis cognoſcitur, ut idem Galenus atteſtatur in libello de cholera nigra, cap. iv. ubi ſcribit fuiſſe quoſdam, qui cum cuidam magnæ & diuturnæ peſtilentiæ ſuperfuiſſent, eorum non paucis excretionem per inferiorem ventrem factam eſſe vocatarum epaticarum in novem diebus, quare vides mineram talium ægrotantium fuiſſe in epate vel in meſeraicis venis jecinori propinquis. Quod ſi materia fuerit, ut dictum eſt, in jecinore & meſenterij venis epati propinquis, apparet dolor & Tenſio major in hypochondrio lateris dexteri, dico major tenſio in iſto, quoniam in peſtilentiali febre ex ſignis communibus eſt tenſio hypochondriorum, & etiam caliditas major in ipſo latere apparet, fit etiam ex eadem cauſa tenſio & inflammatio in renibus cum obſtructiones ſunt in epate, & alia ſigna quæ epatis nocumentum oſtendunt. Quod ſi in ſtomacho fuerint humores mali putridi cum mala qualitate peſtifera, tunc a principio ante manifeſtam febris apparitionem accidunt * gravitates & anxietates † ſtomachi, aut dolor vel nauſea ſive vomitus materierum malarum. Sed cum in pectore & membris propinquis

* *Di. Am.* p. 62. Gravitas totius corporis, emortua facultate ſuſtentatrice.

† V id.eundem ib.

quis cordi fuerit minera, fiunt tuſſes, difficultas anhelitus, caliditas circa partes pectoris, rubor faciei, ariditas & nigredo linguæ alcola, * & ſitis inextinguibilis. Et ſi in corde, vel propinquiſſima cordi fuerit materia, accidunt anguſtiæ pulſus, cordis inquietudines ſine intermiſſione, tametſi inquietudo ſit commune ſignum, mutatur etiam facies, & oculi cavi fiunt, ſequnturq; lipothymiæ, ſyncope ſive animi defectus cum ſudore frigido, ac extremorum frigiditate, quæ mortem propinquam oſtendunt, fiuntq; alia ultima & mala accidentia, ut pulſus debilitas, ac ipſius annihilatio. Si vero materia fuerit in capite videbis a prima die, ut ego ſæpe vidi, alienationes continuas,& vigilias,† fiunt etiam aliquando ſomnolenti & fere ſtupidi ac debilitantur in omnibus ſenſibus, & motibus, & alijs animæ operationibus intrinſecis, tametſi etiam per conſenſum ab alijs membris ſæpiſſime in capite, dicta accidentia fiant, quæ tamen ſunt continua omnino, & inter cætera, iſti a prima die non poſſunt aut ſurgere, nec ambulare, aut per lectulum ſe movere. Et hæc, (ut brevis ſit pars iſta) ſunt ſigna diverſitatis mineræ ratione ſumpta ab operationibus læſis membrorum, dicebat namq; Galenus in libello de locis affectis membra principalia communicare univerſo corpori, hoc modo videlicet cor per arterias, Jecur per venas, cerebrum per nervos. Vide modo & conſidera pulſum &

 anhelitum

* p. 3. † V. Lucret. *Non requies erat ulla mali.* &c.

anhelitum, urinas, || & egeſtiones, dico egeſtiones propter veſicam fellis ab hepate mittentem ramum ad inteſtina, idem de operationibus cerebri animadverte, videlicet conſiderando motuum & ſenſuum operationes, virtutum, ut eſt apprehenſio & diſcurſus & aliæ hujuſmodi, & iſta ſunt primum conſideranda, quoniam dicuntur membra principalia a quibus omnes virtutes primò prodeunt. Niſi medicus cognoverit partes corporis per anatomiam impoſſibile eſt conſequi curam. Quod clarius manifeſtans Galenus ſecundo ad Glauconem dixit, Paſſiones quæ in intrinſecis & occultis fiunt locis, quæ non poſſunt viſu apprehendi, non facile intelliguntur. quoniam nec oculorum acie, nec tactu eas cognoſcere poſſumus, & quoniam occultæ ſunt & febres afferunt, ideo hujuſmodi cognitio perſpicaciori videtur egere mente, præcipue vero peritia naturæ membrorum, quam ex ſectione, & ex exquiſita ſcientia operationum & ex uſu comparamus. vides igitur quam ſit neceſſaria ſcientia membrorum, quæ per ſectionem acquiritur, cum in tali ſcientia omnia ſecreta & occulta naturæ manifeſtentur. Nolo tamen te iterum ex dictis credere me negare hanc febrem eſſe propriam cordis paſſionem cum febris ſit * calor accenſus in corde. † Sed cum ab extra ſæpiſſime hæc febris a contactu áeris fiat, qui contactus quandoq; fit etiam per veſti-

|| V. *Di. Am.* cap 26. p. 58. de Urinis.

* *D.A.* p. 26. Calor præternaturalis putrefacit, innatus conſervat ſuccos.

† V. *Mead*, P. 2. De mercibus infectis

veſtimenta aut per aliud indumentum, manifeſtum eſt hujuſmodi qualitatem fuiſſe impreſſam per poros corporis, a qua,cum eſſet peſtifera, ſecuta eſt ebullitio in maſſa humorali, atq; ex ebullitione febris peſtilentialis ortum habuit, cujus minera fuit, non ex quantitate, ſed ex malitia primo in venis & meatibus exterioribus, & poſtea malignitas communicata cordi febrem cauſavit peſtilentialem. Ex dictis jam clara eſt cauſa diverſorum accidentium in tam mala ægritudine, ut eſt ſyncope, nigredo in urinis, alienationes, & multa alia. Sed quam mirabile eſt id quod ſæpe vidi, & in dies ægri, & medici ſoliciti & anxij timent. Quod videlicet eſt in cauſa, quoniam prima die multi in tali febre reperiuntur ſine pulſu, vel cum ultima ejus reſolutione, multi etiam in declinatione ægritudinis & accidentium, cum omnibus ſignis bonis, videlicet cum remiſſione febris, ſublevatione virtutis, & melioratione omnium operationum, tam naturalium quam animalium, mortui ſunt, ut inter alios contigit chariſſimo fratri meo *Antonio Maſſa* numulario Illuſtriſſimi Dominij; qui in vigeſima obijt cum manifeſtiſſimis ſignis declinationis, & bonitate omnium operationum naturalium, qui tamen obiter devenit ad caſum virtutis cum extremorum frigiditate, & reddidit animam. Quod non ſemper putredo ſive minera putredinis febris peſtilentialis eſt circa partes propinquas cordis & ventriculorum ipſius. Sed eſt in alijs membris longinquioribus, ut oſtenſum eſt ſupra, tametſi accendatur calor per putridam fuli-

ginem

ginem in corde, ad cujus confirmationem quædam exempla adducam. Et primo vidi inter alios quendam cui ſtomachi fundum ſummopere doleret, cum febricula non multæ caliditatis, urina vero cum laudabili erat ſedimine, neque alienationes aut capitis gravedo erat, qui tamen devenit ad ſyncopen & morbillorum ſeu peſtichiarum apparitionem poſt ſeptimum, ſicque ante quartum decimum diem mortuus eſt, cum caſu virtutis & extremorum frigiditate, ac fluxu ventris fætido, fætore horribili, diverſo colore & leni. Et hoc fuit manifeſtiſſimum ſignum quod materia mala putrida peſtifera, quæ baſis iſtius febris fuit, putreſcebat in fundo ſtomachi, poſtea a natura movente ex ſe, vel malignitate materiæ ſtimulante, pars aliqua tranſmiſſa fuerit ad cutem, & apparuerunt puſtulæ illæ ſive maculæ, & in illo motu communicabat etiam vehementius ex vaporibus aut etiam ex materia ſuam qualitatem cordi & inde ſequebatur ſyncopis; ſed procedente ebullitione & calefactione, ſpirituum, cum malignitate,& virtute inſurgente, materia mala ſtimulante, contra morbum & cauſam morbi, ſecutus eſt fluxus ille malus, & alia dicta accidentia, & ultimo facta improportione,& reſolutione etiam mors ſecuta eſt. Vides igitur, cum tamen a principio non appareret notabile nocumentum cordis, ſed in proceſſu facta impreſſione, a materia in fundo ſtomachi exiſtente communicanti qualitatem venenoſam ſpiritibus cordis, ipſos ſpiritus fuiſſe & mutatos a propria complexione, atque adeo attenuatos,

ut

ut non potuerint conſervare vitam in tali ſubjecto. Et multos alios vidi, & alij etiam medici viderunt, qui a principio cum pauca febre erant, ſed tantummodo apparebat turbulentia urinæ ac tenſio in latere dextero, inter quos Bartholomeus Guiotus Brixienſis non ſine maximo diſcrimine evaſit. Et quendam vidi conquerentem a principio tantummodo de dolore * dorſi, in alijs vero operationibus & membris mediocriter ſe habebat, cui tamen in decima apparuerunt papulæ, ſive maculæ mali coloris, & cardiaca paſſio, & alienatio, qui tandem cum modico regimine, & ex applicatione multarum cucurbitularum cum ſcarificatione evaſit. Quare ut reſpondeam quæſitis, dico, quod ſi caſus virtutis a prima die apparet, proculdubio minera & mala qualitas peſtifera primo & principaliter eſt in locis propinquis cordi, vel eorum ventriculis, aut ſi eſt in loco longinquo, dico materiam multam fuiſſe, quæ invenit virtutem debilem, ut contigit ſæpe in ijs, qui frequenter coeunt, qui ſi a tali febre corripiantur, pauci evadunt. Adde etiam quod etſi materia non multa eſt, tamen ſua ultima malignitate, quæ penitus eſt contraria vitæ, poteſt brevi tempore ſpiritus vitales in corde inficere qualitate illa contraria vitæ, ſicq; apparet ſubita pulſus debilitas, ſed quomodo moriantur multi in declinatione dictæ febris,

* D*i*. *Am*. C. 72. p. 140. Si dolor dorſi adfuerit, ex magna putredine oritur, ſilicet ex ebulliente ſanguine in vena cava quod per dorſum extenditur.

bris, & accidentium, cauſam reddam. Cum in declinatione non ex toto dicatur eſſe evacuata cauſa morbi, quæ cauſa eſt materia putrida cum qualitate peſtifera, & ideo virtus, tametſi aliqualiter prævaluerit, debilis eſt, ex labore contingente in ipſa febre, & ex malignitate materiæ, cui malignitati proprium eſt diſſolvere virtutem. Quare cum ita ſit, contigit quandoq; virtuti quærenti ultimam humorum malorum evacuationem, in die aliquando critica, & aliquando non critica, ut moveat. Sed cum ſit debilis malo movet motu, & ad partes non convenientes, ſcilicet ad membrum principale, & quamvis ſit pauca cum ſit peſtifera venenoſa inficiendo ſpiritus extenuatos debiles ſequitur inopinata & cita mors. Et ideo ſemper in iſtis convaleſcentibus ante omnia virtus inſtauranda eſt, non neglecto regimine regulari in alijs neceſſarijs. Talis vero mors eſt illa, de qua princeps Avicenna prima quarti cap. tertio dixit, In declinatione non moritur æger niſi ex cauſis dictis poſt, ſcilicet ſer ſecunda quarti, Ubi inquit qandoq; ex variolis contigit in declinatione mori. Expone igitur eo modo quo ſupra dixi, videlicet debilitata virtute pars aliqua materiæ mota, non extra pulſa petit membrum principale, & quoniam venenoſa eſt, & reſiſtentia etiam eſt debilis, ex venenoſitate corrumpit ejus complexionem, ſive ſpiritus, unde ſequitur mors. Nonnullis in verâ declinatione contingit mori, niſi ex aliqua re nova reſolvente virtutem, aut mutante complexionem cordis. Igitur male ſentiunt, qui credunt & dicunt

eunt aliquos a peſte interemptos fuiſſe ſine febre, * ipſi namq; non animadvertentes alterationem peſtiferam venenoſam fieri etiam in vaporibus, crediderunt ſine febre interimi a peſte, unde oportuiſſet eos notare quod in ephemera ſpiritus accenditur, & cum vapores ſint venenoſi antequam febrilis calor per univerſum corpus effundatur, moriuntur; ſed facta fuit cordis calefactio ex vaporibus peſtiferis antequam humores putreſcerent. Poteſt tamen fieri ut aliquando ſit putrida cum qualitate peſtifera, & ſit procul a partibus cordis aut hepatis, vel quæ ab aliquo impediatur, itaque non faciat alterationem in ſpiritibus cordis, quæ ſit notabilis, neque eſt tantæ caliditatis, ut poſſit maſſam ſanguineam ſive humores ita conturbare, ut urina poſſit oſtendere ebullitionem humorum. Quare, cum adhuc non ſit multa inflammatio, non apparebit caliditas lædens notabiliter infirmum, neque manus tangens ipſam, ſentiet caliditatem intenſam. Et nihilominus æger tendit ad mortem, & ratio eſt, quoniam cum materia venenoſa eſt in locis remotis a corde, amoto impedimento, occupat cor, ſi vero in loco a corde longinquo ſit, imprimit malam qualitatem, corrumpitq; ſpiritus & ſuam complexionem, qua corrupta ſequitur mors, cum ijs dictis ſignis ipſam non indicantibus. Neque debet quis dubitare dictam mortem

---

* V. *Di. Ami*. C. 14. p. 44. Qui aſſerit peſtilentes morbos eſſe poſſe cum febre, & ſine febre, probatq;.

tem non poſſe ſequi ab aere peſtifero, cum ſemper inſpirationem, ad cordis refrigerationem, aerem animal recipiat, qui ſi peſtiferus fuerit, corrumpet complexionem ſpirituum (ut dictum eſt) & ſequetur inopinata mors, ut accidit in maximis peſtilentiis a corruptione aeris evenientibus, attamen ſemper ante mortem cor accenditur a caliditate extranea, ſed notare oportet quod quando materia jam ſuam communicavit qualitatem malam cordi, pulſus non eſt amplius bonus, immo eſt diverſus, ut ſæpe expertus ſum in morientibus.

Cap. III.

De materia faciente febrem peſtilentialem, & aliis, quæ baſis morbi dicuntur.

QUANDO fit aer ſecundum hunc modum, videlicet putridus peſtilentiali putredine, venit ad cor, quare corrumpit complexionem ſpiritus, qui eſt in ipſo, & putrefit quod circundat ipſum de humiditate, & accidit caliditas egreſſa a natura. * Clare patet igitur febrem pe-

---

* D. Am. p. 45. Febris peſtilentialis tres ſunt ſpecies, Diaria in ſpiritibus accenſa, (quæ intra 24 horas enecat) Humoralis, quæ Humores corrumpit, Hectica, quæ in ſubſtantia cordis permanens & fixa eſt.

Di Am. p. 46. Peſtilenti febre citius afficiuntur, quibus ad putredinem ſunt humores parati.

peſtilentialem fieri ex putredine humorum. Quod confirmat, idem Avicenna, cap. quarto, docens, curare, Inquit, ſi materia fuerit ſanguinea incipe a ſanguinis miſſione, ſi autem alij humores fuerint, evacuentur. Quare ex humoribus omnibus iſtam febrem fieri patet. Sed quoniam humiditates ſubtiliores facilius recipiunt caliditatem putreſcibilem, & peſtiferam qualitatem, quæ humiditates cum ſint evaporabiles, alijs corporibus ipſam communicant, hinc eſt quod febris peſtilentialis ut plurimum eſt ſanguinea, aut cholerica. Sicque dicere oportet baſim, in qua eſt hoc accidens peſtilentiale, eſſe ut in pluribus aut humorem ſanguineum, aut cholericum, raro phlegmaticum, & melancholicum, ut plurimum intraneum: quoniam ſæpe vidi febrem peſtilentialem cholericam cum apparitione morbillorum alternantem, videlicet incipientem cum frigore & terminantem cum ſudore & hujuſmodi febris non eſt tanti diſcriminis, quoniam pro parte materia expellitur extra venas. Sed quæ ſit cauſa quod iſta febris raro ſit diuturna, videlicet quartana, aut quotidiana, vel tertiana diuturna a craſſitudine materiæ nemo fere ignorat. Cum ratione venenoſitatis hæc febris ſit turgida, ſtimulans naturam ad expulſionem ſæpe ſymptomaticam, raro criticam, materiæ vero expelluntur, aut per vomitum, vel per ſeceſſum, aut per permutationem ad inguina cum apoſtematibus malis, vel etiam ad alia loca non emunctoria, per tubercula & genera papularum & macularum malarum. Sed notabis quod apoſtemata,

ta, quæ ex frigidis a prædominio fiunt humoribus, ut plurimum ſunt mala, tametſi in quacunque febre peſtilentiali ſint mala, quoniam cum materia melancholica, & maxime cum malignitate, expellitur, & fit apoſtema, non ſuppuratur, quamvis etiam alij ſint admixti humores, ut puta, ſanguis & cholera, ſed tendit ad corruptionem, propter inobedientiam humoris, & malignitatem peſtiferam. Et hoc magis ſi virtus fuerit imbecillis. idem dico de phlegmatico, quamvis non ſit ita inobediens nec malum, ex ijs, quæ ſuperius dicta ſunt facile doctis perſuadetur in ſcientia medicinæ quancunque febrem putridam poſſe eſſe peſtilentialem, neque id aliqua ex parte obſtat, cum quæcunque materia putrida ſit parata ad ſuſcipiendam ulteriorem putredinem & malignitatem. nam ſi corpora ſana ab ipſo aere alterantur alteratione peſtifera, quanto magis, corpora imbecillia plena putridis humoribus, quamvis ſint melancholici aut phlegmatici, cum ab ipſa exteriori & etiam interiori alteratione oppreſſa virtute, & ad talem diſpoſitionem deveniunt. Et ſic aliquando vidimus temporibus peſtilentialibus febres incipientes ex putredine humorum craſſorum phlegmaticorum & melancholicorum & tranſcendere temporis diuturnarum febrium cum accidentibus peſtilentialibus, videlicet cordis pulſu ſive tremore, animi defectu, extremorum frigiditate, & alijs malis accidentibus, cum quibus recedunt ab hac vita. Corpora magis materialia & ſicca ſunt apta ad ſuſcipiendam iſtam peſtilentialem qualitatem, ut ſunt plantæ, quæ pereunt ex mala aeris peſtiferi qualitate.

qualitate. * Nec ſolum plantæ pereunt, ſed comedentes eorum fructus ſive folia, † ſed in armentis hoc ſæpe accidit, tametſi ſit ægritudo humoralis, attamen ſi comparare volueris, facilius eſt imprimere in ſecundis humiditatibus in homine aliquam qualitatem, quàm in primis humiditatibus brutorum, cùm corpora hominum ſint magis abnoxia alterationibus interioribus & exterioribus, quàm corpora brutorum, ut docet quotidiana experientia, & quamvis febres habitudinales ſint immateriales, tamen quia calor jam in dictis ſecundis humiditatibus eſt, poſſunt ab ipſis excitari vapores & ad alios homines tranſire, eoſq; infectos perdere ſuâ qualitate peſtiferâ; Quæ febris hectica cognoſcitur, quoniam ſunt accidentia mala, ut eſt ſyncope, paſſio cardiaca, & alia ſolita evenire in febribus peſtiferis humoralibus, tametſi non ſint ita fortia. Sic etiam dicere oportet, de febre putridâ phlegmaticâ, & quartanâ quæ non habent accidentia fortia ſicut cholerica, & ſanguinea. Ex dictis credo ſatis probatum eſſe dari ephemeram peſtilentialem, & maxime ex verbis Avicenne dicentis, ab aere corrumpi ſpiritum, aut ejus complexionem, quod clarum eſt, præſertim tempore æſtivo, cùm primò ab aere accendantur vapores, deinde ſpiritus cum ſint ſubſtantia magis inflamabilis, cùm verò caliditas accenſa eſt in ſpiritibus, illa febris eſt, quæ ephemera dicitur.

---

* Vid. *D. A.* p. 28. Plantæ peſti ſubjectæ, & animalia, vaccæ boves, canes, &c. † Corpora hominum magis obnoxia alterationibus interioribus, & exterioribus quàm corpora brutorum.

Cap. IV.

De definitione ſeu deſcriptione febris peſtilentialis.

PRotinus inter initia, febris definitionem, quoniam febris eſt, dicere hic oportuiſſet ex principis ſententiâ, unde omnia colliguntur, eſſe ſcilicet calorem extraneum in corde accenſum. Sed cùm hic peſtilentiale genus tantùm declaretur, univerſali ratione febrium prætermiſsâ, eam tantummodo febrem peſtilentialem declarabo, ut legentes in cognitionem ipſius facilius devenire poſſint; quæ declaratio ut facilior ſit, multa, quæ ſuperius ſcripta ſunt, repetere non inutile fore judicavi. * Febris igitur peſtilentialis eſt morbus complexionalis, aliquando acutiſſimus contagioſus, & univerſalis cum qualitate peſſimâ venenosâ conturbans intus, & ut plurimúm perdens. quoniam ſuâ peſſimâ qualitate peſtiferâ corrumpit ſpiritus cordis, eâq; de re eſt longè acutior alijs morbis, ac deterior longinquiorq; à ſalute, ita ut aliquando tanti ſit acuminis ac malitiæ, ut ſex aut duodecim horarum ſpatio patientes è vitâ rapiantur, ſine ullâ alteratione præcedente, quo fit ut *ſæpe in publicis vijs cum ad conſueta munia* † *proficiſcuntur*, moriantur, ſerpitq; hic morbus citiſſimè, ac ſubitò populatur. Et pendet ex ebullitione unius interdum, &

* V. p. 4. Col. 1. † Vid. Virg. Peſtem. L. 3. v. 515. Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus Concidit, &c.

& interdum plurium quatuor humorum, & aliarum humiditatum, ſpirituumq; & ſuperfluitatum, quamvis raró ab in ſecundis humiditatibus inflammatione fiat, ſæpiſſime ab alteratione ſive cauſa extrinſeca factus & aliquando ab intrinſecâ. Et quando non ſtatim interimit hic morbus ſæpiſſime accidentia multa & ſæviſſima apparent, quemadmodum inquietudo, * laſſitudo corporis, nauſea, & caſus appetitûs, cui niſi ſuccurratur cum comeſtione violentâ, dicebat, Avicenna ægrum interfici. Dolor ſtomachi, & ipſius anxietas, tenſio hypochondriorum, atq; dolor dorſi, tuſſis ſicca, anhelitus malus, & vehemens, frequenſq;, ariditas linguæ, ſitis mala & inextinguibilis, alienationes, ſtupores, inania inſomnia, oculorum rubor, ac faciei mutatio diverſa, cordis paſſio, lipothymia, ſyncope, ſive animi defectus, ſudores frigidi diaphoretici, id eſt reſolutivi, pulsûs debilitas, ac ipſius annihilatio, & hoc quando materia eſt propinqua cordi, & cum ultimâ malignitate. Attamen non ſemper ſunt omnia dicta accidentia, ſed quandoq; plura, & aliquando pauciora, ita ut ex pauciate accidentium ſæpe difficilis ſit cognitu. Nam ſecundùm naturam, & multitudinem humorum & aliarum materierum, & earum malignitatem, ac etiam locum, & fortitudinem, vel imbecillitatem virtutis, fiunt plura & minora accidentia. Urinæ ſunt ſubjugales, aquoſæ, diverſæ, ſine ullo aut certè cum malo ſedimento, fiunt etiam ſæpe fluxus

* Symptomata febris peſtilentialis, V. D. *Mead.* p. 7. & *Dio. Am.* p. 53. &c.

mali diverſi, cum quibus recedunt è vitâ ; apparent ſæpe apoſtemata emunctoriorum & etiam botores, ſive tubercula diverſa, ut ſunt carbunculi, variolæ, morbilli, eſſaræ & maculæ aliæ diverſæ, in colore, quas peſtichias ſuperiùs vocavi, quæ ſunt etiam ſine eminentiâ, ſecundum diverſitatem & prædominium humorum peccantium, quæ maculæ non differunt in materia à tuberculis, ſed in groſſitie, & ſubtilitate materiæ, & ſunt propter aeris exterioris malitiam deteriores morbillis, quando ex infectione exterioris aeris procedunt, quoniam humores bonos inficit, ſed morbilli quoniam ab intrinſecâ fiunt naturæ alteratione, eos humores depurant. Hæc omnia per univerſum corpus evenire conſueverunt, interdum primâ die, interdum autem quartâ, vel ſeptimâ, vel undecimâ & in alijs, & aliquando in die non criticâ, & tunc eſt malum, quoniam natura ſtimulatur vel à multitudine, vel à qualitate peſſimâ, vel ab utriſq; ſimul. Etenim materia quæ facit has papulas, eſt ſparſa per omnes venas uſque ad exteriorem cutem. Apoſtemata inguinum fiunt à materiâ, quæ eſt in venis epatis, alarum verò cum eſt in venis, quæ à corde recipiunt, ſed poſt aures ſi ſunt à capite fluit materia, quæ apoſtemata diverſimode & ſapientes & vulgares appellant, nam quidam bubones, quidam anthraces vulgares vero noſtri peſtem. Fiunt & alia apoſtemata aliquando magna, & aliquando parva, quæ certum ſibi locum non determinant, eaq; vocant carbones, & ſunt diverſi in colore, & ſubſtantiâ, fiunt etiam & eryſipelata

pelata mala, & in ore alcola, ac ſquinantia, ac etiam apoſtema plureticum, ſed in ultimâ morbi ſævitie accidit extremorum corruptio. Hæc præterea febris etſi ut plurimum continua ſit, tamen aliquando viſa eſt cum exiguo rigore affligere cæpiſſe, ac cum ſudore terminaſſe, quemadmodum fieri aſſolet in febribus ſalubribus. Et aliquando incipit ſine typo, vel frigore cum caliditate levi ſine ariditate, quæ tamen eſt continua, ac ſemper cum illâ intrinſecâ conturbatione & anhelitûs frequentiâ, ac quâdam vigiliâ. Neq; in quacunque febre peſtilentiali apparent puſtulæ, & maculæ, vel apoſtemata dicta, ſed ſæpe cum mitioribus accidentibus tendunt ad mortem. Præterea ejuſmodi accidentia poſt nonnullos dies, & interdum à principio febris apparent, ita ut aliquando febris verè, aliquando falſò declinare videatur, & tamen poſt hoc ſuperveniunt lypothymiæ, paralyſis, impotentia motûs, vertigines, ſcotomiæ, ſurditas, debilitas memoriæ, inſipientia, & incompoſitæ locutiones, mutationeſq; exiſtimationum, & cogitationum, ac diſcurſus ab eo ſtatu, qui fuerat ſecundum naturam.

Cap. V.

Oſtendit cauſas febrium peſtilentialium aliaq; ſcitu digniſſima.

Dicatur igitur ſic, cauſarum febrium peſtilentialium quædam ſunt exteriores, quas primitivas vocant medici, quædam vero interiores, quas in duas dividentes cauſas, alteram antecedentem vocant, alteram conjunctam. Sit ergo in primis ſermo de primitivis, quoniam exteriores ſunt, neq; corporis noſtri partes. Cauſæ primitivæ ſeu exteriores ſunt cauſæ non corporales, vel non ſunt partes corporis noſtri, & ſunt cauſæ effectrices, quæ agunt dupliciter, videlicet qualitate manifeſtâ, & qualitate occultâ, & ut clarius hoc intelligas, cauſæ extrinſecæ aliquando agunt quâdam actione non perceptibili ſenſu, cognoſcitur tamen diſcurſu, & ratiocinatione neq; cœleſte eſt, ſeu ira dei; Sed ſunt diſpoſitiones aeris, vel alterius rei occultæ facientes effectum inopinatum multis. At ſapiens cujus eſt omnia ſcire ut decet, non ignorabit cùm prævideret ſeu ſciverit cauſas. Quâ autem ratione cauſa exterior ſive primitiva in corpus noſtrum agat, pulchra ac ſcitu digna eſt inquiſitio, & maxime in illis febribus peſtilentialibus, quæ à causâ extrinſecâ hominibus accidunt. Cauſæ igitur exteriores agere poſſunt, primùm quoniam aeri, aquæ, & terræ alterationes quamplurimæ à qualitatibus mani-

feſtis

feſtis, quæ ſunt caliditas, frigiditas, humiditas, & ſiccitas, accidunt, præterea à qualitate occultâ, quæ non fit ſine diſproportione qualitatum manifeſtarum. Ignis vero ob caliditatis ſinceritatem putreſcibilem alterationem non recipit, vel aliam, cum quâ ſub formâ ignis manere poſſit. Notabis tamen nullum elementum purum putreſcere, ſed illa tantum, quæ admixta ſunt præſertim cum humiditate; & eâ ratione ignis, & illa ultima pars aeris prope ignem, cùm ſit exiccata, ac igne plena non putreſcit, cæteræ verò partes aeris, quoniam recipiunt vapores quamplurimos à ſole & ab alijs alevatos, diverſas putrefactiones ſuſcipiunt; quemadmodum illam, quam peſtem vocant, hominibus & reliquis animantibus pernitioſam: Attamen non protinus quod homini mortale eſt, idem erit & cæteris. Etenim diverſæ alterationes diverſis animantibus & plantis ſunt mortiferæ ac corruptrices: Præſuppoſita vero, ex ſententiâ philoſophi. Putreſcibile alteratione, & corruptione eſſe in tribus elementis, videlicet in terrâ, aquâ, & aere, vel in corporibus terreſtribus, aquaticis, & aereis: Dicamus quòd terra ſæpe ex nimiâ humiditate in ſe, vel circum ſe detentâ, cum aliquâ debili caliditate exteriori, vel inferiori, putreſcit in ſe, ex quâ deinde putredine, quæ in illâ terrâ naſcuntur, ut ſunt olera grana, & id genus fructus, retinent in ſe qualitatem illam malam putredinalem; ita ut ſi comedantur non ſolum ab hominibus, verùm & ab alijs animantibus diverſas generent ægritudines, & aliquando mortiferas,

 ſe-

ſecundum diverſos gradus putredinis. Vapores præterea, qui ab ipsâ elevantur, ſi corpus extra contangant, inficiunt; ſæpeq, viſæ ſunt plantæ interijſſe ex alteratione corruptivâ terræ. Pari ratione de aquæ putredine dicendum eſt, etenim ex jam dictâ humiditate, & calore debili fit alteratio putreſcibilis. Quare & piſces & alia quamplurima in ipſis aquis putridis naſcentia, vel morantia, ſi edantur, malas gignunt ægritudines, ac etiam ſi ipſa aqua ſic alterata, quis uti voluerit, vel bibendo, aut carnes & alias res coquendo, vel aliter miſcendo, malos gignet morbos, ſimiliter & aer ſi alteretur à jam dictis qualitatibus excedentibus, cùm ex ipſo ſpiritus cordis refocilletur per inſpirationem peſſimas facit ægritudines. Igitur omnibus iſtis, vel in ſe, vel per aliud ita alteratis, ut putredinalis ipſis accidat alteratio & à propriâ naturâ egrediantur, neceſſarium eſt ea minime pro operationibus vitæ neceſſarijs convenientia fieri, immo pernicioſas præparant diſpoſitiones. Sæpe & hujuſmodi elementa communicant ſibi alterum alteri ſuam malam qualitatem, ut terra aquæ, & aeri, aqua terræ & aeri, aer terræ & aquæ, ita ut ſæpe inter ſe ſuas malas qualitates communicent & contangentia inter ſe corrumpant, vel per ea, quæ cum ipſis ſunt, ut putà aerem & terram alterari à nimiâ pluviâ, vel ex rabidâ ſolis caliditate, aut à vaporatione paludum putridarum, & ex inundatione, aut à re putridâ ſeù paratâ putredini, vel tranſeunte per putridum ſolum. Sed aer putrefit ab omnibus iſtis, quoniam terra & aqua, cum re-

cipiunt putredinem communicant ſuos vapores aeri, ſicq; eum ad ulteriorem putredinem parant, ſunt & multa alia, quæ aerem inficiunt, ut cloacæ * putridæ, ſterquilinia, acervi rerum putridarum, loca aquis inundata, ut ſunt loca, in quibus ricium ſeminant & ubi linum macerant, ſed inter cætera ſunt corpora animalium mortuorum & non tumulatorum vel crematorum quando corrumpuntur, quorum meminit Galenus in libello de differentijs febrium, addens quod communitas vaporum delatorum à longiſſima regione, ſcilicet ex Æthiopiâ, † a ventis poſſunt aerem inficere, ex quâ infectione febres peſtilentiales per regionem illam gigni poſſunt. Et quandoq; dicta elementa à propriâ naturâ mutantur ita, ut neque animalia bruta in ipſis degentia diu vivere poſſint, attamen cauſæ hujus rei ſæpe ignorantur. Quæ ita alterata peſtiferas cauſant ægritudines, verbi gratiâ in caliditate & ſiccitate, ſicuti quando ſol eſt in corde Leonis in diebus canicularibus, etenim ex caloris vehementiâ calefit & exiccatur terra, aqua etiam & aer, ex quâ in proportione & caloris exceſſu, ſæpe coloni & qui meſſem curant, nimiâ & intollerabili caliditate meſſem dimittunt, cùm non poſſint ſuſtinere vehementiſſimum ſolis calorem, terráque inde exiccatur, ac ſterilis fit, ſimiliter, & aquæ alterantur (ut ſæpe dixi) unde ſequuntur jam dictæ ægritudines, & ſunt tanquam cauſa primitiva extrinſeca

* Aliæ putredinis cauſæ cloacæ putridæ, &c. corpora animalium mortuorum. V. *Mead.* p. 3. † V. *Mead.* p. 14.

ſeca ex inæquali aeris proportione à nimiâ ſolis caliditate, aut quoniam non ſunt venti, * vel eſt privatio pluviæ. Similiter fit à frigiditate, ſive fuerit ex ventorum ſeptentrionalium ſufflatione, ſive ex diſtantiâ ſolis ab aliquo loco, ſive ex non rectâ radiorum inſpectione, vel quomodocunque ſit, nimiâ frigiditate alterantur elementa, cùm frigiditas ſit de virtutibus activis, quæ poteſt ſuâ actione deſtruere caliditatem conſervativam aeris, quâ debilitatâ facile putreſcit, cùm ſit humidus. Etenim una cauſarum putredinis, eſt frigiditas dominans calori intraneo extinguens, cum quâ præter malignitatem peſtiferam putredo agit in corpus noſtrum, fit condenſatio meatuum à nimiâ exteriori frigiditate, quare ipſa prohibita tranſpiratio putredinis cauſa eſt, & aliquando peſtiferæ febris, ſecundùm humorum præparationem, & iſta erit peſtilentialis febris à causâ intrinſecâ; quoniam mala qualitas peſtifera non eſt exterior, tametſi cauſa obſtruens meatûs fuerit primitiva. Etenim in præcedentibus dictum fuit hanc febrem differre ab aliis putridis febribus in modo ſuſceptionis, quoniam aliæ febres putridæ, habent prohibitam reſpirationem cauſam facientem ad putredinem humorum. Et iſta ſine hujuſmodi prohibitâ reſpiratione fieri ſæpe poſſint, ſcilicet à contactu extrinsecæ putredinis aeris, vel âlterius rei vaporoſæ per poros ſuſceptæ, non tamen diu putredo, ſive humores putridi eſſe poſſunt, quin faciant obſtructiones & prohibitam reſpirationem.

Quare

---

* V. *Mead.* p. 4.

Quare notare oportet febrem peſtilentialem ſæpe poſſe incipere nullâ prohibitâ tranſpiratione præcedente ut causâ. Ab humiditate præterea aerem poſſe corrumpi nemo dubitat, cùm, humiditas mater putredinis ſit, & cauſam corruptionis, atque omnium malorum ſapientes omnes humiditatem dicant. Qua propter cum in jam dictis humiditas ſuperflua ac inæqualis fuerit, alterat corpora alteratione ad febrem putridam ſuſcipiendam. Neq; deſunt rationes demonſtrantes ſiccitatem in elementis cauſare febrem, cùm ſiccitas ſit lima caloris, tabeſcunt enim nimiâ ſiccitate corpora, ac inflammantur inflammatione forti & extraneâ, quod ſi nimia fuerit & infrigidet, ex infrigidatione & improportione qualitatum inter ſe redditur corpus putredine paratum. Et ut omnia unico verbo perſtringam, quacunque improportione data in elementis mutantur corpora in ipſis degentia. Hujuſmodi mutationes corrumpunt elementa, ſive mutant ſecundùm partem eorum naturales qualitates, à quâ mutatione ſequuntur febres peſtiferæ, ac pernicioſæ, quæ ſibi varia accidentia aſſociant, ut eſt tabes, tuſſis ſicca, fluxus ventris mali, ſudores frigidi, puſtulæ ſeu papulæ, ac maculæ diverſæ ſine eminentiâ, apoſtemata & putrefactio membrorum, & quamplurima alia, quæ mutationes temporum non ſolùm ab antiquis viſæ ſunt, ſed etiam a nobis. Collige igitur quod elementa alterata tam a qualitate manifeſtâ, quàm occultâ, communicant talem qualitatem corporibus præparatis per vapores,

pores, ut eſt videre in ſterquilinio putreſcente, a quo ſenſati elevantur vapores, qui ingredientes poros vel meatus; & maxime per os & nares inſpirando & alias vias, ut ſunt oculi, & aures, cùm verò ſint putridi aut affecti qualitate peſtiferâ, dum tangunt membra humores & ſpiritus corporis inficiunt eâdem putredine, vel qualitate veneficâ, quali ipſi infecti ſunt, cùm agens quodcunq; non agat primò niſi per virtutem excedentem. Quæ qualitas prior impreſſa ſerpit per partem poſt partem, ita ut una pars alteram inficiat, uſquequo ſuam imprimat ſimilitudinem, quæ aliquando toti corpori communis eſt, & aliquando uni, vel pluribus membrorum, ſimiliter & aliæ res, ut ſunt cibi mali, inficiunt corpora parata, inter quæ ſunt corpora habentia ſuperfluitates fætidas, quemadmodum ſunt, qui ex immunditiâ, aut a propriâ complexione fætent, fætore horribili, ut ſunt Hebræi, Æthiopes, & Cucullati quidam. Nam cùm in ſtomacho cibi mali putreſcunt, ſive ante converſionem, aut digeſtionem, ſive poſt, cum talia corpora fætentia, vel malas multiplicantia ſuperfluitates, ſint paratisſima inficiuntur. Et factâ malâ chili præparatione per venas, corpori toti communicatur, atque etiam odores mali per nares ſuſcepti, ſi a re putridâ elevantur, inficiunt. Sed ut omnia clara ſint, ad hoc etiam aliquid addam. Nam cauſæ antecedentes febris peſtilentialis, & conjunctæ, ſunt cauſæ intrinſecus agentes, ſuntq; partes noſtri corporibus infectæ tali qualitate peſtiferâ, ſcilicet humores, ſpiritus, & membra,

bra, in quibus omnia genera febrium comprehenduntur. Enim vero, quoniam. Hæ partes infectæ ſunt dictâ qualitate venenosâ, febris peſtilentialis fit, dixit namque Galenus ſexto de locis affectis, generari venenum ex humoribus in corpore, idq; agere actione mala. Hoc idem dicendum eſt de cauſis conjunctis, quæ, & ſi ab antecedentibus pendeant, attamen quoniam diſtinctæ ab ipſis eſſe poſſunt, ut apparet de obſtructione, & putredine, ideo diſtinctas medici cauſas ponunt; quæ cùm non ſine ſubjecto ſint, per quod agunt, ſunt corporales, quemadmodum humores, & vapores putridi, vel calefacti petentes, cor, in eoq; exiſtentes, cum prædictâ venenosâ qualitate extraneum accendentes calorem, qui per arterias & venas toti corpori communicatur, niſi impediatur. Nota tamen quòd cum humores, ſive maſſa humoralis ſapiat naturam aeris, quæ calida & humida eſt, & putredo non fiat ſine caliditate & humiditate, ideo hâc de causâ ab ipſo aere alterantur humores ſive maſſa humoralis eſt. nam maſſa humoralis ex ſui naturâ inflammabilis, quare ab extrinſecis facilè alteratur. Collige igitur cauſas primitivas febrium peſtilentialium eſſe aeris intemperiem, * vel aliorum elementorum, tam in qualitatibus manifeſtis, quàm in occultis, quæ alterando partes noſtri corporis ad ſuæ naturæ corruptæ ſimilitudinem mutant, uſque ad cordis ſubſtantiam venenoſam qualitatem communicando. Neque aerem

---

* Aeris intempereis. V. *Mead.* p. 4.

rem infectum qualitate peſtiferâ in manifeſtis qualitatibus multum excedere eſt neceſſarium, tametſi imprimat impreſſione mortiferâ, quæ interficit ſine vehementiâ caloris & aliorum accidentium. Et inter primitivas cauſas, ut ſuperiùs dixi, ſunt res omnes putridæ, præſertim corpora mortuorum, etiam ſi in longiſſimâ eſſent regione, cùm venti ex illâ regione, perflantes deferant hujuſmodi aeris vapores putridos, item apertio locorum ſubterraneorum, ut contigit tempore terræmotûs, quoniam ſæpe terra aperitur ita, ut vapores ibi diu detenti & putridi aerem inficiant, ſunt etiam evaporationes malarum aquarum & paludum, præſertim ubi ſeminant ricium, nam vapores talium locorum aerem inficiunt ita, ut qui prope habitant facillime incidant in febrem peſtilentialem, & videtur lenta cum gravitate capitis quibus anhelitus fœtet, ac etiam narium exhalatio, ſimiliter mollitiones rerum putridarum, ut ſunt coria & hujus generis putrida. Etiam comeſæ res putreſcibiles mali chymi, & præſertim carnes putridæ febrem peſtiferam ſæpe generant. Et temporum inæqualitas, eſt maxima cauſarum teſte Hippocrate, cum jam dicto cœli vel ſyderum & ſtellarum influxu diſponente elementa & alia corpora inferiora.

CAP.

Cap. VI.

De ſignis futuræ ac preſentis febris peſtilentialis.

Dividamus ſigna ſecundum duplex genus. Etenim quædam febrem peſtilentialem futuram minantur, quædam vero præſentem oſtendunt. Dicamus ergo cum ſapientiſſimo Hippocrate, ſi quatuor temporum qualitates, & diſpoſitiones non ſervaverint naturam ſuam, ſed fuerint obſcurationes ſolis & tonitrua extra ſuum tempus, fuerintque pluviæ multæ, ac apparitiones quarundam ſtellarum, ut ſunt cometæ & aliorum vaporum, qui accenduntur, & in modum ſtellæ cadentis videntur hæc omnia ſigna aeris mutationem manifeſtam oſtendunt, cùm ſint exhalationes aeris mali. Præparantia verò corpora inferiora ſunt tempora non proportionata, ut eſt aer diverſus cum paucitate pluviæ, nebuloſus ita, ut oſtendant pluviam futuram, & tamen non pluat, ſed remaneat aer turbidus cum caliditate æſtuosâ, aut etiam ſi pluerit remaneat tamen hujuſmodi caliditas æſtuoſa, quod etiam malum eſt ſi in fine veris frigus ſuperveniens meatus aſtrinxerit, quoniam præparabit humores ad æſtatis putredinem, ſimiliter etiam ſi æſtas calida & humida *fuerit, vel calida caliditate urente ad putredi-

* V. *Mead.* p. 3.

putredinem præparabit. Nam caliditas urens ſane, cutem exſiccando, meatus abſtringit, & fit prohibita reſpiratio, ut contingit in diebus canicularibus, ſimiliter & privatio ventorum, & ſolis obſcuratio ob aeris craſſitiem, præſertim ſi poſt veris inordinatam, conſtitutionem, cum frigiditate obſtruentemeatus fuerint, præparant, & ſunt ſigna futuræ febris peſtilentialis. Præterea æſtas ſi fuerit calida caliditate æſtuosâ, vel ſi fuerit frigida & inæqualis, ac in ſuis diebus in lumine diverſa, cum diei ac noctis diverſitate longinqua à naturali ſuâ diſpoſitione, cum ventorum ſufflatione, futuram febrem peſtilentialem oſtendit. Inſuper autumnus calidus & humidus, aut frigidus turbulentus & pluvius cum ſufflatione malorum ventorum qui illius regionis fuerint, dixi illi regioni, quoniam ſunt quidam venti cuipiam regioni inſalubres, cæteri vero ſalubres ut eſt Venetijs meridionalis ventus, qui & ſi multis regionibus noxius ſit, attamen Venetijs cùm ex mari proficiſcatur ſalubris, aut certe innoxius eſt. Quod ſi etiam apparuerint tonitrua, cometæ ac evaporationes accenſæ, veluti ſtellæ cadentes, & aeris ignitiones certam febrem peſtilentialem futuram enunciant. Præterea ſi hyems calida cum multitudine nebularum & ſine pluviâ fuerit, vel etiam nimis frigida & ſicca, quoniam corpora debilitat, eſt cauſa non per ſe; ſed per accidens, vel ſi fuerit cum quadam exhalatione vaporum ſuper terram, & ſine ventorum ſufflatione, ita ut aer caliginoſus permaneat, Solque ſuis radijs hos vapores penetrare non poſſit, ſintq; conditiones pluviarum &

tamen

tamen non pluerit, ſed aer tenebroſus maneat cum aliquo calore obtuſo, vel etiàm ſi nimium pluerit, & aquæ abundantes aerem corrumpant; hoc in quocunq; tempore fuerit, vel quomodocunque aliter, cùm jam ſuper cœleſti influxu futuram omnino peſtem oſtendunt. Neque ignorare oportet corpus noſtrum indigere inſpiratione proportionatâ tempori, quâ deficiente fiunt malæ ægritudines. Sed inter cætera ſigna futuram febrem peſtiferam oſtendentia eſt multiplicatio animalium, quæ ex putredine generantur, ut ſunt locuſtæ, muſcæ, vermes, & alia id genus animalia non ſolita in illâ regione apparere. Notabis tamen homines qui in aere malo educati ſunt, minus paratos eſſe ut in hanc febrem incidant, idque eſt aut quòd aſſueverint putrido aeri, (aſſueti enim minus læduntur quàm inſueti,) vel quoniam aer non eſt paratus ſuſcipere peſtiferam qualitatem, quanquam ſit malè affectus, vel ex utroque; & iſtâ ratione qui in carceribus ſunt non ita ægrotant. Etenim longè diſtat qualitas à qualitate tam in manifeſtis, quàm in occultis. Cùm igitur in aquis aliquod ſignum putredinis apparet, quod cognoſcitur, quoniam præter propriam naturam fiunt turbidæ, aut ſapor in ipſis mutatur, vel odor, vel quia caliditas quædam inſuavis & in ſubſtantia limoſitas videtur, vel quòd mutata ſit ad aliquam aliam qualitatem ita malam, ut piſces & alia animalia degentia in ipſis moriantur, vel ab ipſis fugiant; & etiam ſi animalia, ut armenta, pecus, & alia ex ipſarum potu vel ægrotent, vel moriantur; ſæpe enim ex terræ putredine aquæ,

quæ ex ipsâ terrâ ſcatent, vel ſuper eam tranſeunt, corrumpuntur, quòd ſi in ipſis aquis animalia naſcantur, quæ ex putredine gigni ſolent, aut quæ non ſolita ſunt in ipſis naſci, utputà ranæ, vel piſces quidam mali, aliaq; ejus generis, aut quòd in ipſis naſcantur herbæ malæ putridæ, ut eſt alga, & cannæ, vel etiam ſi diutiùs morentur in locis paludoſis, vel in non paludoſis, aut ſi in ipſis aquis ponantur quædam ut molliantur, quemadmodum linum cannabis, & ſpartum ex quo funes conficiuntur; ita etiam pelles quas coriarij aquis molliunt, hæc omnia aquam corrumpunt. Quâ corruptione cognitâ futuram febrem peſtilentialem prædicere potes. Terræ verò putrefactæ ſigna ſunt animalium ex putredine naſcentium multiplicatio, ut ſunt mures, ranæ terreſtres, (quas bufones vocant, & etiam rubetas,) ſerpentes, ac vermes quamplurimi, & alia, præſertim ſi minimè in illis locis naſci conſuevêre. Iſta enim vel imprimis oſtendunt putredinem terræ, per quam futuram peſtem dubitare non oportet, & eſt ſignum vulgare, ac rationabile, quod ſi cum iſtis quoque animalia in cavis terræ degentia derelictis ſubterraneis cavernis aufugiunt, ut ſunt talpæ, cuniculi, lepores, vulpes, & hujuſmodi, vel ſi mortua per ſylvas, & nemora, vel prata inveniantur, tunc certam peſtem futuram ex terræ corruptione enunciat, & eò magis ſi paſcua animantibus mortifera, aut inſalubria videris, vel alia terræ naſcentia degenerare cognoveris, ut fructus omnes & grana cætera, utputà ſi cum tritico infelicis lolij copia naſcatur, vel etiam in alijs

olerib us

oleribus mutationes appareant, à quorum eſu ſequuntur ſæpe, ſi mala fuerint, anguſtiæ & anxietates ſtomachicæ. Vel etiam ſi ſterilis terra affecta ſit, ita ut non germinent plantæ ſuo tempore, aut non naſcantur ſemina, ſeu quæ ſponte naſci deberent, vel quòd orta monſtroſa ſint. Quòd ſi etiàm terræmotus præceſſerint, à quibus terra aperta fuerit, & ex profundo ipſarum cavernarum vapores, qui diù retenti fuerint, egrediantur putridi & male olentes, groſſi & turbulenti, timenda eſt peſtis futura. Nam ſæpè ex effoſſione alicujus putei diù occluſi ſecutæ ſunt in illis locis ægritudines malæ & mortiferæ, & etiàm ex effoſſione paludum, quemadmodum Venetijs anno. 1535. dum fodiebant paludes prope litora verſus locum, quem ſanctum Eraſmum vocant, & etiam propè continentem in loco, quem luporum puncta dicunt. Etenim meâ quidèm ſententiâ, quoniam uno tempore in ambobus locis fodiebant per autumnum & hyemem, ſuperveniente vere, calefactis vaporibus qui continuè exhalabant, facta eſt aeris malitia, à quâ ſecutæ ſunt febres peſtiferæ cum anginâ, & apoſtemate pleuritico, hincq; multi juvenes, ſenes, viri, & fœmellæ, ſine diſcrimine perierunt; communis enim fuit ægritudo.

Signa præſentem febrem oſtendentia ſunt in duplici genere, quoniam quædam ſunt communia & quædam propria ſeu particularia. Communia dico quando fere omnes, vel pro majore parte, qui ægrotant, febre peſtilentiali & contagioſâ ægrotant: & ideo cùm in civitate, vel in

provinciâ videris homines cujuſcunque ſexûs & ætatis, divites & pauperes, malas res, ſive bonas comedentes, laborantes, vel vitam otioſam ducentes, febrificare ſimili febre, vel in unâ domo multos, unum ſcilicet poſt alterum, vel in eodem tempore; & ægritudo ſit cum accidentibus malis, ut ſunt alienationes, animi defectus, & pulſus, aut pulsûs mutatio, & urinæ diverſitas, apparuerintq; apoſtemata in emunctorijs, aut carbunculi in alijs membris, vel variolæ, aut morbilli & aliæ maculæ cutaneæ diverſi coloris, ſignum commune eſt febris peſtilentialis à cauſis exterioribus factæ. Propria verò ſive particularia ſigna, ſcilicet quæ in particulari homine febrem præſentem peſtilentialem oſtendunt, tametſi aliquando decipiant, ſunt iſta quæ ſi diligenter inſpecta & maturè conſiderata fuerint, oſtendunt ſine hæſitatione medico veram cognitionem febris peſtilentialis. Incipiam igitûr ab his, quæ ſecundum eſſentiam in febre accipiuntur. Febrificanti febre peſtilentiali ſæpè calor exterior non vehemens ſentitur, intùs verò reſpectu aliarum febrium ardentiſſimus eſt, ita ut ſæpe viſum ſit ob nimiam intrinſecam caliditatem hos ſeſe in puteos,* & aliam aquam projeciſſe. denudant enim ſe, & lintcamina, aliaq; coopertoria projiciunt; ſæpenumero verò calor exterior eſt ita vehemens in pectore & univerſo corpore, ut manus

* Vid. Lucr. l. 6. ſub finem.
In fluvios partim gelidos arentia morbo
Membra dabant ----
Multi præcipites lymphis putealibus altè,
Inciderunt.----

nus eum vix ferre poſſit, quæ febris ut plurimum ſine intermiſſione, & continua eſt, attamen aliquando incipit cum frigore, non tamen ſemper, nec ob id procedunt paroxyſmi ſive acceſſiones cum intermiſſione, ſed continuantur, quod etſi aliquando quotidie intermittentes viſæ ſint, hoc rarum eſt. Pulſus etiam utplurimum debilis eſt, & parvus à principio, aliquando tamen fortis, ſed non diu permanet, quoniam ſit diverſus, & malus, velox, & frequens, quam frequentiam à parvitate fieri rationi conſonum eſt, & ſic videtur in pulſu non eſſe magnam alterationem, ſed quando comparatûr elevatio pulsûs ad depreſſionem, depreſſio major eſt. Sæpe etiam primâ die cadit virtus, iſtis etiam ſæpe lipothymiæ, vel animi deliquia accidunt & frequentia anhelitûs, qui ſæpe cum fœtore non parvo eſt, ſuntq; triſtes, inquieti, ac intus, ut dicebat princeps, conturbati, & quando caliditas eſt intus in pectore, tunc magis conturbantur, & exteriores pectoris partes ardentiſſimè calent. Sunt præterea nauſea, & dejectiones appetitûs, & vomitus, & tenſiones hypochondriorum; facieiq; mutatio à naturali ſuâ habitudine in colore & figurâ etiam eſt ſignum malum. Quòd ſi os inſpicias (ut in laborantibus febribus peſtilentialibus inſpicere debes) invenies rubedinem uſtivam, ac fiſſuras ex nimiâ caliditate, quæ, cùm eſt vehemens & linguam denigrat, & ſæpe à primâ die alcola apparet, & in gutture puſtulæ parvæ diverſæ in colore, ac ſi eſſent ex genere formicarum, quæ, etſi febris non fuerit vehemens, maximam malitiam morbi

 oſtendunt,

oſtendunt. Sunt præterea aliquando apoſtemata, quæ ſquinantias vocant, & tuſſes ſiccæ, quæ ſæpe hanc febrem concomitantur. Sunt & inquietudines, alienationes, ſtupores, laſſitudo membrorum, & motûs voluntarij difficultas, ſunt immemores, ſurdi, vertiginoſi propter malam materiam in cerebro, vel propter vapores ab alijs membris ad caput aſcendentes. Urinæ præterea utplurimum turbidæ & veterinariæ, ſive ſubjugales ſunt, ſine ſedimento; quod ſi ſedimentum eſt, multum, lividum, globoſum, & etiam ſæpe divulſum, ac commiſtum apparet, & ita ſecundùm diverſitatem extranei caloris in hepate, ac dominium humorum, rubens, livida, nigra, craſſa urina mingitur, quam ſæpe calor naturalis minimè regit, ſæpe tamen primâ die urina bona in colore, ſubſtantiâ, quantitate, & contento apparet, & eſt quoniam nondum nocumentum ad hepar & emulgentes venas communicatum fuit. Quandoq; etiam urina eſt ſubtilis, aquoſa, lympida, ſine ſedimine, vel cum parvâ quâdam nubeculâ divulſa & alba, vel diverſa, frequenter; etiam plurimùm aquoſæ urinæ minguntur, cùm jam calor naturalis deficit, quæ nec digeſtæ, nec coloratæ ſunt, & hoc fit non ſolum ab imbecillitate caloris, verùm etiam ex oppilationibus venarum, & veſicæ fellis meatuum, quod ſi in principio ſit, nondum calor febrilis regionem jecinoris & venas propinquas attigit; Sed mirantur medici cum urinam in ſubſtantiâ, colore, & ſedimine inſpiciunt bonam, & tamen æger malè habet; hoc autem eſt ex dictâ ratione, & etiam quod

de

de ratione materiei, aut qualitatis venenoſæ non eſt mutare ſubſtantiam urinæ in ſubtilitate, vel craſſitie, aut colore. Præterea fæces ſunt lenes, ſpumoſæ, fœtidæ, natantes, diverſæ in colore propter caloris imbecillitatem à venenosâ qualitate deſtruente virtutem ſpiritûs, quæ fæces ſæpe ſponte exeunt, vel ſuâ qualitate ſtimulante vel virtute jam imminutâ non retinente. Neq; cum tali evacuatione allevantur; immo cum hujuſmodi fluxu ſæpe tendunt ad mortem, ſæpeq; in tali ſeceſſu, vermes non pauci apparent, & eſt corruptionis maximum indicium: vomitus, & frequenter malus apparet, cholericus videlicet, & ſæpe niger, viridis, ac diverſus, cum odore graviſſimo, ſudores etiam ſunt frigidi, & ad ſummum omnes ſuperfluitates, ſcilicet egeſtiones, urinæ, ſputamina, mucoſitates, & anhelitus fœtentes, cùm non regulentur à calore naturali. Præterea ſudores ſunt frigidi, diaphoretici ſive reſolutivi, qui cùm apparent, propinquam mortem denunciant. Sæpe etiam apparent puſtulæ, & maculæ diverſæ, in ſubſtantiâ, quantitate, & colore, ut ſunt variolæ, morbilli, & aliæ papulæ, & maculæ, quas vulgò petichias, ego rectius peſtichias nominare volui, quæ univerſo corpori evenire conſueverunt, ſed frequentius in dorſo, pectore, natibus, & hypochondrijs, quæ quando lividæ, aut nigræ ſunt, perniciem minantur: apoſtemata etiam emunctoriorum mala ſæpiſſime apparent, præcipùe in inguinibus, ſub alis, & poſt aures etiam, quæ ſunt diverſa, & quandoque magna & aliquando parva, neque ex toto ſunt

diverſa, ut phlegmones pernicioſi, & carbones adurentes ac mutantes membrum ad rubedinem, lividitatem, viriditatem, & nigredinem, cum quibus ſæpe membri corruptio ſequitur, cùm ſint à materiâ malignâ. etenim carbunculi nullum ſibi locum corporis terminatum habent, quod eſt, quoniam materia jam ad membra exterius mittitur, naturâ ſive virtute ſequeſtrante. ſigna quæ futuram malignitatem in peſtilentiâ oſtendunt, ſunt pluviæ jam dictæ diuturnæ, longæ, inundationes aquarum univerſales, caliditas æſtuoſa per totum annum, obſcuritas ſolis, quæ fit ab aeris craſſitie, & malis vaporibus, caliditas matutina cum tenebroſitate, & caligine, quæ ſi terræ ſterilitas ad hoc acceſſerit, & corporum ſuperiorum influxus, ut ſunt eclipſes Solis & Lunæ, & conjunctiones trium planetarum ſuperiorum in ſigno humano, ut volunt aſtronomi. Proculdubio hæc ſigna ultimam malignitatem febris peſtilentialis futuræ minantur. Quòd ſi, ut ſæpe viſum eſt, aliqua ſigna aeris, vel aliorum elementorum, & reliquorum ex dictis, in unâ parte temporis fuerint mala, & in aliâ parte aliæ ſequantur mutationes corrigentes, vel corrigere potentes priorem conſtitutionem, ſperandum eſt peſtem non futuram, aut certè minus mortiferam. In regionibus verò, ac civitatibus aliquando aeris futuram malignitatem peſtiferam faciliùs credere poſſumus, ſi fuerint calidæ cùm multâ humiditate, ſive hoc per ſe, ſive per accidens fuerit, hujuſmodi verò alterationem denotant & tempora anni in ipſis diverſa, & vapores palu-

dum

dum vel aliorum locorum putridorum, & ventorum flatus, ut ſunt meridionales, aut coinquinatio aſpectuum cœleſtium ad illam regionem, vel civitatem, in quâ degentes ſunt pingues, otioſi, bibuli, & multum comedentes, ut ſunt ſpurci Mahumetani, quorum corpora cachochyma ſunt, ac multitudinem ſuperfluitatum acervantia, & ſunt apta ad ſuſcipiendum ſine reſiſtentiâ, ex Galeni doctrinâ, quare in talibus, regionibus, civitatibus ex hominum inordinatò victu, & alijs dictis expectanda eſt in peſtilentiâ ultima malignitas. Sed ubi * corpora ſunt munda ac regulariter viventia, in illis regionibus minus patiuntur, ſicq; minus malignæ erunt febres. *Signa* verò quæ ad præſentem malignitatem ultimam, aut non ultimam faciunt, tametſi ſæpe & medici, & ægrotantes decipiantur, quoniam ſæpe ut dixi moriuntur ægri ſine vehementiâ exteriorum accidentium, & ſæpe evaſerunt, qui cum multitudine malorum accidentium fuerunt, erunt iſta: in primis cùm patiens febrem peſtilentialem anxius, *inquietus, cùm diverſitate pulsûs,* & *debilitate* fuerit, tametſi calor exterior non validus ſit, ſignum eſt materiam eſſe cordi vicinam, aut ipſi valde communicantem ſuam malignitatem, quod ſignum malum eſt; quod ſi cum hoc *facies mutata fuerit,* & *livida* vel *rubra,* ac *ad nigredinem* declinans, non æqualiter ſed inæqualiter, & *urina turbida ſine ſedimento* in modum muſti, mortem propinquam judicare oportet, & præcipuè ſi *excrementa*

---

* V. *Mead.* p. 42.

crementa inteſtinorum diverſa exierint, *lutea*, ſcilicet *natantia*, *pinguia*, ac *fœtentia fœtore horribili*, atq; etiam ſi *vomitus diverſus* fœtiduſq; fuerit, quòd ſi iſtis aſſocientur *ſudores frigidi, reſolutivi*, quos diaphoreticos vocant, & *animi defectiones* & extremorum frigiditates fuerint, etiam ſine ſudore, ac apoſtemata inguinum, vel tubercula per univerſum corpus, & aliæ papulæ apparuerint, ut ſunt carbunculi, variolæ, morbilli, *peſtichiæ*, in quibus *color ſit malus violaceus* ſcilicet *lividus*, *viridis*, & *niger*, *ſintq; tardi exitus*, & ex eorum apparitione æger non allevetur, ſigna pernicioſiſſima ſine ſpe ſunt, & eo magis *ſi anhelitus fœtidus* fuerit, quoniam confirmatam putredinem in regione cordis oſtendunt. Quod ſi ex prædictis ſignis malis aliqua bona fuerint cum fortitudine virtutis, prorogabitur ægritudo, ſed ſemper exitus incertus eſt, & timendus, quoniam dicebat Hippocrates ſecundo aphoriſmorum, Morborum acutorum non eſſe pronunciationes certas ſalutis, aut mortis: attamen ſi apoſtemata inguinum, carbones, variolæ, morbilli, & peſtichiæ fuerint nigræ, ſemper perniciem ægrotantis demonſtrant. Et quoniam diximus hanc febrem in tribus generibus febrium ſine controverſiâ fieri poſſe, & non ſolum in generibus tantùm ſed in eorum ſpeciebus, ideo eas cognoſcere oportet ex proprijs ſignis atteſtantibus caliditatem accenſam eſſe, quemadmodum in hujuſmodi materiâ cognoſcitur *tertiana per caliditatis vehementiam* & *mordacitatem*, *perq;* exeuntia cholerica, & periodos, quæ de tertio

in

in tertium fiunt, ac alia ſigna naturam choleræ conſequentia, quare iſtis apparentibus tertianam peſtiferam febrem judicabis, pari ratione de *continuâ, quotidianâ*, & *quartanâ* judicando procedere oportet, ſcilicet non ſolum per periodorum acceſſiones, & deceſſiones, verùm etiam per alia ſigna magis propria, quoniam dixit Avicenna primâ quarti, errare eos qui judicant naturam febris per paroxyſmos, cujus etiam meminit Galenus, primo aphoriſmo. ſed eæ quidem febres per ſigna, quæ humores putreſcentes oſtendunt, cognoſcuntur ſi putridæ ſunt, ſin minus, & ſi vaporum ac membrorum ſolidorum inflammationem oſtendant, aliæ febres erunt. Dico hoc, quoniam poſui *hecticam peſtilentialem*, quæ quoniam raro eſt incipiens, ut teſtatur Galenus, ideo erit difficile eam in principio cognoſcere, ſed in proceſſu ſi prorogabitur, cognoſces ex caliditate magis imprimente per moram manus tangentis pulſum, & per duritiem ipſius & alia ſigna in febre hecticâ, quæ ipſam ſequuntur poſita, ut eſt conſumptio ſive ſiccitas membrorum, & reliqua, una cum accidentibus febrium peſtilentialium. Quòd autem *febris hectica fieri poſſit* incipiendo puta in æſtate ex nimiâ caliditate, & ſiccitate aeris, vel ab aliâ quâvis causâ ſive, extrinſecâ ſive intrinſecâ, nemo ſane doctus medicus dubitat. Similiter *ephemera ex* ſignis proprijs cognoſcitur, tametſi raro ad manus medici hæc febris veniat, cùm ſit unius diei febris, ac rariſſimè ad tertium prorogetur, & ægri non niſi manifeſtâ læſione perceptâ medicos conſulant

lant. Hæc tamen dixi ut acumen ingenij legentium magis excitaretur. Sed ad rem revertamur, & eſt ſignorum notitia, quæ perniciem non omnino oſtendunt, quamvis non ſine timore ſint, in primis ſunt hæc, ſi febris fuerit proportionalis ætati, complexioni, ſexui, tempori, conſuetudini & alijs, minus ſemper erit metuenda, præſertim ſi non fuerint accidentia fortia dicta ſuperiùs, nec continuata; nam in talibus ut plurimum ægroti evadunt. Sed ex parte ægri requiritur, quòd virtus fortis ſit, & ipſe etiam non ſit repletus malis humoribus, ſitq; animoſus, benè ſperans, ac ad ea, quæ ſibi offeruntur ad comedendum benè ſe habens, ac libenter accipiat, neq; ſit intrinſeca conturbatio, ſitq; obtemperans medicis, & aſtantibus, & inter cætera ſigna ſalutem oſtendentia eſt, quod ex remedijs factis, ſive fuerint alterantia, ſive evacuantia medicamina, ſequatur allevatio in febre, & accidentibus, ita ut in dies appareat remiſſio caliditatis febrilis, pulſuſq; fortis fiat, & urinæ ac aliæ ſuperfluitates meliores exeant, operationes etiam incolumiores habeat æger, ita, ut ſi dormierit, ab ipſo ſomno inſtauretur, ſed fortitudo pulsûs cæteris ſignis melior eſt, neq; decipiaris, quoniam dicebat Avicenna, ſecundâ quarti, quòd ſunt quidam pulſus mali, diverſi abſq; ægritudine, quare oportet in judicando hoc ſcire; notabis etiam quod & ſi digeſtionis apparitio in urinis ſignificet victoriam caloris ſuper materiam facientem febrem & per conſequens ſit ſignum ſalutis, attamen in febre peſtilentiali ſignum fallax eſt. Poſtremo quòd

te

te adnotare oportet, eſt in apparentibus, ſive ſupervenientibus apoſtematibus, tuberculis, & papulis, quòd ſi ſine labore exierint, citoq; apparuerint, atq; cùm allevatione febris, & accidentium ipſius, fuerintq; boni coloris ſalutem promittunt, quòd ſi contra fuerint, ſcilicet quòd egrediantur cum labore, tardè, & malè colorata, accidentiaq; non remittantur, perniciòſum eſt ſignum. Satis hæc ſint de ſignis perniciem & ſalutem oſtendentibus.

Cap. VII.

Oſtendit corpora præparata ad ſuſcipiendam febrem peſtilentialem.

PRæcognitiones maxime neceſſariæ ac utiles ſunt, cùm ſæpe multi præſerventur à febre peſtilentiali corpora parata contrarijs qualitatibus muniendo. Cùm ſint igitur corpora quædam ſexu & ætate, ac complexione magis apta, quæ incidant in hanc febrem, attamen minimè dicendum eſt, ut multi dixerunt, corpora ea ſcilicet magis parata eſſe ad ſuſcipiendum omne genus febrium peſtilentialium, quæ calida & humida ſunt, cùm tamen corpora quædam cholerica & juvenilia aliquando ſint magis parata putà tempore æſtivo, & ardentiſſimæ caliditatis, febri peſtiferæ de genere tertianarum, quàm cætera

tera alia, quoniam cùm cholera ſit ſubtilis, calida ſcilicet & ſicca, eſt magis inflammationi parata. Verùm & corpora ſanguinea in præſuppoſito caſu, cholerica conſequuntur, attamen magis periclitari ſolent, ex improportione in humoribus, præter peſtiferam qualitatem, cùm lapſus corporis ſanguinei ſit major quàm cholerici in jam dicta febre cholericâ. Et è contra, quare oportet ea ſemper diligenter perpendere, quæ dicta ſunt, anni ſcilicet temperiem & regionem ac conſuetudinem, tum * regimen cibi & potûs, tum exercitationem & alia cum ex iſtis corpora magis & minus parata reddantur. Sed cæteris paribus *corpora latorum meatuum & plena malis humoribus paratiora ſunt*, & illa quæ *calida & humida ſunt* humiditate putreſcibili, ac ea, quæ indulgent gulæ & otio. Sunt etiam parata corpora illa, quæ balneis multis aſſueta ſunt. At *frequentèr coeuntia paratiora exiſtunt*, cùm non multum reſiſtant, & humida humiditate facta ex reſolutione ſpirituum. Notabis tamen, quòd ſi corpora ſtrictorum meatuum corripiantur ab iſtâ febre, putà, ex comeſtione rerum malarum ſæpiſſime pereunt, cùm vapores putridi peſtiferi, ob meatuum anguſtiam, non poſſint extra mitti. Et contrà, corpora illa ſunt minus parata, quæ habent laudabiles humores, nec putredini paratos, ſine ſuperfluâ humiditate, ſed cum caliditate adjunctâ, quæ ſint moderata in cibo & potu, exercitatione, ſomno & vigiliâ, ac ſe ab amplexu venereo

† V. *Mead*, p. 48.

venereo abſtineant, & maximè ſi habuerint expurgatorios meatus liberos, ita, ut neq; alvi excrementa, urina, aut aliæ ſuperfluitates retineantur. Hæc verò non ſunt contraria dictis ſuperius, cùm corpora cholerica ſuperius dicta habeant coinquinationem ex humiditatibus, & alijs putredini paratis. Sunt etiam corpora pituitoſa ſeu phlegmatica, & melancholica minus apta ad recipiendum, cùm ſint frigida, magiſq; reſiſtentia caliditati putredinali. Mulieres etiam non ita paratæ ſunt, tametſi humidiores naturâ ſint, ac raram habeant carnem; frigidiores enim viris ſunt, quapropter cùm humiditas frigiditati aſſociatur, major eſt reſiſtentia putredinali caliditati, præſertim ſi febres fiant à caliditate aeris. Verum in ſexu mulierum, illæ paratiores ſunt, quæ calidiores ac malis humoribus repletæ ſunt, hæc verò conditio viris etiam communis eſt. Senes præterea ex eâdem ratione minus parati ſunt. Notabis tamen eſſe quædam corpora rara, tam ſanguinea, quàm bilioſa ſuſcipientia qualitatem aeris peſtiferi ſine putredine ab initio, quanquam ſint munda à ſuperfluitatibus. Similiter etiam quædam pituitoſa, ſed minus & rarò melancholica cùm ſint ſicca, ſed quoniam tam pituitoſa, quàm melancholica ab aere ambiente, utputa ab hypocauſto, quod vulgò ſtubam appellant, hinc enim factâ præparatione poſſunt infici, cùm ex hujuſmodi caliditate meatus latiores fiant, in his verò, ſcilicet, phlegmaticis & melancholicis febres peſtilentiales pro majori parte ſunt mortiferæ, cùm ſint corpora debilia in

omnibus

omnibus fere virtutibus, & præſertim in vitali, attamen cùm peſtifera qualitas ſit occulta, eâ ratione aliquando contrarium videbis, quoniam ſæpiſſimè corpora, quæ non ſunt præparata ex dictis cauſis a tali febre corripiuntur, quæ pereunt : & hoc, ex cujuſdam reſiſtentiæ debilitate, & ex ſuſceptione qualitatis peſtiferæ per meatus ad membra principalia delatæ, ijq; non caliditatis acuitate pereunt, ſed qualitate ipsâ venenosâ & peſtiferâ, adde etiam pauperes in ſordidis caſis, & comedentes utplurimum mala & multa cibaria ſunt præparati ad ſuſcipiendam hanc febrem. Si atrabilioſi & ſenes, aut mulieres aliquando magis à dictâ febre corripiantur & in majori numero, cùm tamen dicta corpora minus parata ſint, hoc ita eſſe credere oportet, quoniam qualitas peſtifera (cùm diverſa eſſe poſſit) talis eſt ut magis in unum corpus, quàm in aliud agere poſſit.

Nicolai Maſſæ Veneti

Artium & Medicinæ Doctoris;

Liber de Febre Peſtilentiali.

Procemium ſecundi tractatus, qui eſt de præſervatione à febre peſtilentiali, in quo regulæ plures generales perſcribuntur.

CUM ex ſignis ſuperiùs dictis peſtilentialem febrem futuram timemus, regulæ præſervantes eam evitabunt; primum cum regimine exiccante ac ſuperfluam humiditatem removente perficitur, humida corpora exiccando, ſiccaq; cuſtodiendo, ſuperfluitates extra ducendo, ac deniq; oppilationes aperiendo. Et ad ſummum reddere corpus mundum ac beneſpirabile eſt ex cauſis maximè præſervantibus à febre peſtilentiali. Quod fit cum regimine aeris, cibi & potûs, exercitationis & quietis,

* V *Mead.* p.49.

quietis, in motu verò & amplexus venerei continentur, inanitionis & repletionis, ſomni & vigiliæ, ac animi cogitationum, quæ omnia non uno modo adminiſtrari poſſunt, ſed ſecundum rationem diverſitatis complexionis, ætatis, ſexûs, regionis, anni temporis ac conſuetudinis, cum ex Hippocratis ſententiâ, hæ mutationes & diverſitates reddant corpora magis ac minus humida & plena. Sed in præſervatione cauſas cognoſcere oportet quibus obviando præſervatio fit. Quare ex quibuſdam ſignis, ut cum febris in vulgus graſſari cœperit, cognoſces, à malorum cibariorum comeſtione fieri. Quod ſcimus, quoniam ij ſolùm, qui tales cibos comedunt, ægrotant, cæteri minimè. Vera præſervatio eſt hos cibos evitare, ac cum hujuſmodi ægrotis nullo modo converſari, quoniam aerem inficiunt, qui poſtea homines contingendo inficit. At ſi febris peſtifera populetur ex præſentis aeris infectione cognoſcitur ex ſententiâ Hippocratis, quoniam omnes tam benè, quàm malè comedentes, & juvenes, & ſenes, & pauperes, & divites, ac ferè omnes ſine diſcrimine ægrotant, aut ſi ſint ſigna alia ex ſuperiùs dictis oſtendentia futuram febrem peſtilentialem, ex aeris ambientis corruptione præſente, vel futurâ, corrigatur ipſe aer cum contrarijs ipſum exiccando. Regantur etiam corpora, ne in aliquod genus febrium non peſtilentialium incidant, puta putridarum, aut ephemerarum, ex inordinato regimine, tum cibi, tum etiam laboris, ac animi cogitationum, & aliorum, quoniam ſi fieri poteſt, ut corpus ſanum peſtifera

ra

râ qualitate corripiatur, quanto magis corpus febricitantis ab ipsâ malâ qualitate peſtiferâ corripi poterit, cum ſit magis paratum: fiat igitur alteratio in corporibus ſanis paulatim ad contrarium qualitatis peſtiferæ cum exiccatione, moderando ſecundum diverſitatem complexionis & aliorum dictorum, neque ſit ſubitanea, quoniam natura non patitur ſubitaneas mutationes. Et illis major diligentia adhibenda eſt, qui vel naturâ, vel aliâ causâ à febre corripi magis parati ſunt, aut illo tempore à febre peſtiferâ corripi videntur, verbi gratiâ ſi invenies ex aeris malitiâ, vel alijs magis à tali febre corripiantur, illos magis regulare oportet. quod ſi putà mulieres magis & plurimæ ægrotaverint, illis major diligentia debetur, eadem ratione in alijs procedere oportet. Etenim ut ſuperius dixi qualitas peſtifera magis uni, quam alteri complexioni, ætati, ſexui & alijs contrariatur, ſicq; corpora quædam paratiora ſunt alijs, ex diſpoſitione propriâ & ex agentis cauſæ virtute. Sed inter cætera præſervantia laudatur moderata exercitatio, quoniam exiccat corpus ab omnibus ſuperfluitatibus. Et etiam dimiſſio frequentis multitudinis & maximè plebis eſt de illis, quæ maximè præſervant, quoniam pauperes & idiotæ malè ſe in omnibus regunt, & ideo ſunt corpora putridis humoribus plena, aut putredini parata, quorum domus ſunt ſemper immundæ & ſordidæ una cum indumentis eorum. Fugienda præterea eſt commiſtio ſeu conventio

* V. *Mead*, p. 51.

cum infectis, & non tantum ab hominibus infectis aufugere oportet, verum etiam à locis & domibus ipſorum, utputa à vico & civitate, procul ire tutiſſima res eſt, & ab alijs locis. Sed quoniam timor reddit corpus paratum, ſimiliter & alij animi affectus mali, ideo præſervat inter cætera intrepide agere, ac *ſolicitudines* omnes dimittere & reliquas animi paſſiones effugere, ut eſt triſtitia, ira, & aliæ.

Cap. I.

De præſervatione civitatis à febre peſtilentiali per præparationem aeris & aliarum rerum.

Conſuevere ferè omnes civitates politicæ, timentes futuram peſtem ab alijs infectis locis, vel præcedentem (ſi jam populari febris peſtilentialis cœperit,) ex ſenioribus & prudentioribus civibus, tribus aut pluribus curam totius negotij mandare, dantes eis auctoritates ampliſſimas in bonis publicis, & privatis, in perſonis etiam, ut ex hoc univerſale bonum procurent. Qui in primis prudentiſſimi eſſe debent, ac miſericordes, Miniſtros etiam habentes prudentes & miſericordes, qui ſint bonæ fidei & habentes ſemper ante oculos mentis Deum. Hos præſidentes, Veneti dominos ſalutis, ſeu proviſores ſanitatis

* *Mead*, p. 49.

tatis vocant. Quare cum aliqua oritur ſuſpicio de futurâ infectione, vel etiam de præſenti vel quoniam aliqua civitas vicina, aut longinqua, cum qua negociantur homines unius & alterius civitatis infecta eſt, hi proviſores, ſi non ſunt creati, ſubrogentur, quibus ut dixi negotium totum injungatur. Et quoniam dictum eſt ſupra duplicem eſſe proceſſum, ſcilicet præſervativum & curativum, & præſervativus nobilior erat curativo & etiam facilior, quoniam cum minori detrimento & ſolicitudine opitulamur, præſervando ab ægritudine, quàm ægritudinem curando. Igitur domini proviſores iſti, ſi morbus peſtifer in aliquâ vicinâ, aut longinquâ civitate fuerit, qui cognoſcitur cognitione conjecturali ex multitudine ægrotantium ac cito morientium cum eiſdem accidentibus ſine ullo diſcrimine, ita ut & juvenes, & ſenes, mulieres, & viri, & pauperes, & divites etiam ægrotent, tunc per literas, aut miniſtros, ſive nuncios inquirant modum ægritudinis, atq; ſciant accidentia & omnia diligenter perſcrutentur, ac loca omnia infecta ſciant. Deinde ipſa loca & civitates infectas toti populo manifeſtent, juſſuq; publico imperent venientibus è locis infectis in hiſq; degentibus, ne in ſuam civitatem, & in loca ei vicina accedere audeant, pœnas à legibus inſtitutas injungentes ſine exceptione perſonarum. Et quoniam quandoque peregrini, ſeu viatores neſciunt præcepta privatæ civitatis, eâ de causâ miniſtri ſint ad fores

F 3 civitatis,

---

* V. *Mead*, p. 38, 39. † Lev. C. 13, 14.

civitatis, ac extra civitatem ad vias publicas conſines conſtituti, qui viatores jure jurando interrogent an à loco infecto veniant, vel ſint infecti, & procul abire moneant. Non tamen in eos ſæviendo, ſed diligentiâ charitateq; & modeſtia imperent ut omnino procul ſecedant, ſunt enim homines & fratres in Chriſto, ſi Chriſtiani ſint. Quare interrogentur quid velint, an egeant pane, aut potu, vel aliis pro refectione neceſſariis, porriganturq; ipſis neceſſaria. Neque timeant accipere pecunias, & nummos ſive argentei fuerint, ſive aurei, metalla enim non inficiuntur, quod ſi timent, faciant ipſas deponere in ſitulam aceti, & nihil amplius erit timoris. Sic licet facere miſericordiam cum fratribus alijs, quoniam & nos ſimiliter accipere ab aliis miſericordiam, ſi opus eſſet, deſideramus, præſertim in re neceſſariâ vitæ, ut eſt cibus & potus, ea propter huic negotio deputentur viri boni, viatoribus, & peregrinis inſervientes, & illis quibus denegatur ingredi civitatem, fideliter neceſſaria ementes. Empta omnino deponendo in loco procul ab viis publicis, neq; eos prope alloqui, ſed dimittere ut ipſi accipiant res ubi depoſitæ fuere. Quod ſi fuerit civitas ſicut eſt nobliſſima urbs Veneta, ſint cymbæ ad hujuſmodi negotium diverſis in locis, per quas à continenti ad ipſam urbem homines proficiſcuntur, ſintq; miniſtri probi, fideles, ac diligentes, qui jurejurando interrogent, & inquirant, à quibus locis proficiſcantur, et mox ipſos admoneant. Quod ſi à locis infectis, aut ſuſpectis venerint, non admittant eos, ſed reverti ju-

beant

beant. Qui ſi è mari navigiis venerint, minimè e navi deſcendere concedatur, ſed in ſua navi quadraginta dies aut plus, minuſve, ſecundum majorem vel minorem ſuſpicionem infectionis maneant. Vel dentur illis domus aliquæ à civitate diſtantes, in quibus per jam dictos quadraginta dies commorentur. At quoniam contingit ſæpe ut non modo ad hanc urbem omnium nobiliſſimam, verum etiam ad quam plurimas alias, quæ mari proximæ ſunt, onerariæ naves onuſtæ diverſis mercibus, & malâ contagione aeris peſtiferi infectæ, veniant, ideo in adventu cujuſcunque navis perçunctandum erit à præfecto navis, & nautis, mercatoribusq; qui cum ipſâ navigarunt, unde veniat, & quo morbo laborabant populi earum civitatum, à quibus huc proficiſcuntur,& quibus etiam accidentibus dicti morbi aſſociabantur, & an ſcilicet omnibus eveniebat ſine diſcrimine ſexûs, aut ætatis ſcilicet ſenectutis, & juventutis; ſimiliter an divitibus, & pauperibus, ita ſcilicet ut major pars eorum periret ; & quæ accidentia concomitabantur eos, qui ex morbo periclitabantur. Etenim ſi navis è loco veniat in quo multitudo hominum ſine diſcrimine ægrotabat, peribatq; procul omni dubio illæ Civitates peſte infectæ erant, & homines morbis peſtilentialibus moriebantur. Quare omnes (ut dictum eſt) interdicantur: ne forte ſi cum ſanis negocientur, vel alio quovis modo conveniant, eos inficient, maneant igitur in ſuâ navi, vel in domibus dictis & uſque ad ſtatutum tempus commorentur. Præterea navis exoneretur,

ſur, & merces ad locum aliquem amplum, liberum, & non concluſum adferantur, ac ibi aeri, ventis ſolique per plures dies exponantur, & ea quæ lavari poſſunt, laventur: quæ vero non lavantur, alio genere expurgationis expurgentur, verbi gratiâ ſuffumigatione ex odoratis rebus in capite de aeris correctione dictis, vel frictione, aut abſterſione, abraſione, unctione, & ejuſmodi generibus mundationum, quæ tergere, & exiccare ſuperficiem rerum infectarum poſſint. Sed cum non omnes mercaturæ malitiâ aeris putridi inficiantur, omnes eas, quæ poſſunt, & quæ non poſſunt hanc malitiam ſuſcipere, ſubſcribam generali quadam enarratione, ne faſtidio legentibus ſim, incipiam autem ab illis, *quæ facillimé inficiuntur, infectæque diu retinent*, & alias res hominesque inficere poſſunt, ſi ab eis tractentur, & ſunt *lanæ*, ſive *vellera omnia*, *cotonum*, *linum*, *cannabis*, *ſericum*, *fila*, & *omnia ex eis ducta*, vel quæ ex eis fiunt, aut texuntur, ut *panni lanei*, *bombacinei*, *linei* & *ſerici*, *tapetaque*, & *pelles*, *plumæ*, & *pennæ*, & ejus generis res una cum ſuis tegumentis, ſaccis, *et* funibus. Quæ vero *nullo modo ab aere peſtelentiali inficiuntur*, ſunt in primis *metalla omnia*, & ex eis facta, ut ſunt *vaſa* & inſtrumenta diverſa *ex ære*, *ferro*, *plumbo*, *ſtanno*, *argento*, & *auro*: & ideo nummi ſive denarii tam aurei, quàm argentei, aut ærei, nullam peſtiferam qualitatem ſuſcipere apti nati ſunt *inſtrumenta* etiam & *arma ferrea* minimè inficiuntur, quare tutò accipi poſſunt, quòd ſi quis timuerit, in aceto ea omnia deponat, vel lavet

cum aceto, & amota erit omnis infectionis ſuſpicio. Similiter & *gemmæ* & *lapides* omnes precioſi, & *marmorei* minime inficiuntur: *Frumenta* etiam omnia, ut eſt *triticum, far, hordeum, zæa,* et ſimilia, & eorum farinæ non inficiuntur, legumina etiam ut fabæ, ciceres, lentes, cicerculæ, faſioli, piſa & ſimilia peſtilentialem infectionem non ſuſcipiunt. *Sacci* tamen, vel eorum tegmenta, & funes inficiuntur, quare evacuare oportet frumenta, & legumina, deinde ſacci, & funes, & alia tegmenta laventur, & purificentur. Præterea fructus non inficiuntur, vina etiam, & aromata. Prædictæ vero cymbæ, ac miniſtri quotidie ad viſendum nautas & mercatores accedant, ſciſcitenturq; & videant num quid aliquis æger fuerit, ſit, vel rurſum ægrotet. Et quoniam dictum eſt ſupra, aerem putreſcentem acquirere qualitatem peſtiferam, quæ poſtea poteſt etiam ad longinquam partem deferri & alia loca inficere, ideo cum in locis vicinis jam apparet aeris mala qualitas peſtifera, quæ cognoſcitur, quia ut dictum eſt, multitudo hominum corripitur febre pernicioſâ, ab eaque ſtatim populatur, ne hujuſcemodi qualitas communicetur ſuæ civitati, Proviſores & Domini ſalutis prædicti procurent præparare aerem, ne ſuſcipiat peſtiferam qualitatem exiccando civitatis locorumq; finitimorum aerem. Quod fit *cum igne* per omnes civitatis angulos, vias & partes. * Qui ſit ex lignis optimis ac odoriferis, ut eſt juniperus, cupreſſus, laurus, pinus, abies

* V. Dr. *Mead* contra ignes et Hodges.

abies, larex, & cætera ligna habentia reſinum, & bene redolentia, eaque ardeant die noctuque, malæ & quanto majores frequentioreſque fuerint, tanto magis reddent aerem depuratum & reſiſtentem malæ qualitati peſtiferæ. Hoe idem in privatis domibus faciundum eſt juſſu dominorum cum lignis odoriferis, ut ſupra dictum fuit, quæ ſi non ſunt odorifera, ponatur ſaltem aliquid in igne bene redolens, ut eſt ladanum, ſtorax, thymiama, belzui, & ſimilia. Prohibeantur comburi ligna fœtida non ſolum publicè ſed privatim, ut ſunt ficus, buxi, nuces, & ſimilia, ac cætera, quæ dum comburuntur male olent. Etenim ignis malum aerem corruptum rectificat, & bonum præſervat à corruptione. Et ut ex omni parte tolantur cauſæ præparantes ad ſuſcipiendum malam qualitatem peſtiferam in aere, Civitas ab omni ſorditie & immundicie purgetur. Sicque latrinas, *cloacas, & ſterquilinia* omnia mundentur & non ſolum in civitate, ſed etiam in locis vicinis extra civitatem, prohibeantur etiam mollitiones lini, ſive cannabis, & aliarum rerum aquas corrumpentium, & a quibus elevantur vapores aerem inficientes, neque permittant aquas inundantes claudi ita, ut non poſſint currere, & ibi quieſcentes remaneant, quia putreſcunt, et aerem inficiunt. Prohibeant etiam dicti proviſores venundari res comeſtibiles, malas, fœtidas, ut ſunt carnes animalium habentium ægritudinem aliquam, quemadmodum ovium, & piſces degentes in paludibus. Prohibeant etiam vendi triticum malum antiquum, & fœtidum, aliaque hujus generis multa, præcipuè id quod permiſtum habet infelix lolium

Similiter

Similiter & olera mala & fœtida prohibeantur, quonium cibi mali & putredini parati præparant corpora ad ſuſcipiendam peſtiferam qualitatem. Quæ vero dicta ſunt de rebus comeſtibilibus intelligantur etiam de illis quæ bibuntur. Cavere etiam oportet eâ de cauſâ ne malas aquas aut bibamus, aut in eis res comeſtibiles coquamus, & à quavis alia commixtione. Vina etiam mala & corrupta vendi prohibeantur. Quæ omnia per miniſtros obſervari curent. Et quia dictum eſt ſæpe ex apertione alicujus putei diu occluſi, vel alterius foveæ, excitari peſtilentiam, ideo ſi forte a tali febris peſtilentialis initium habuerit, procurent quam citiſſimè dictos puteos vel foveas iterum recludi. Similiter ſi febris hæc ex corruptione inſepultorum corporum, vel quomodocunque putreſcentium fuerit, jubeant corpora illa ſepeliri aut comburi, eodem modo faciendum de rebus putridis eſt, eas comburando. Aquæ vero ſi malæ ſunt fœtidæ, & quietæ, omni ingenio aliò in locum longinquum deducantur. Quod ſi hoc minime fieri poteſt, quoniam ibi ſunt foſſæ aut quædam palus, impleantur terrâ. Et ad ſummum omnes cauſæ, quæ poſſunt excitare peſtiferam qualitatem, corrigendæ ſunt, vel ex toto amovendæ, ſi fieri poteſt: prohibendo ne quid putridum in civitatem projiciatur per cloacas. Mundentur latrinæ. Et unaquæque interdicatur ex putridis artibus, ut eſt ars coriaria, & quæ zinaprium ſive minium conficit, vel ſublimatum, & quæ ex ſulfure vel arſenico & aliis fœtidis aliquid parat. Abjiciantur etiam a civitate porci, vaccæ, anſeres & alia animalia putridum aerem reddentia, neque ſolum

a civitate ſed a locis convicinis, ſicque aer cuſtodiri poteſt a futurâ contagione. Quod ſi febris in civitate populari jam cœperit, his ſuperius præmiſſis & obſervatis, Proviſores dicti procurent habere duo hoſpitalia ſive loca diſtincta ita ut contagium unius hoſpitalis minimè ad aliud traduci poſſit, quæ hoſpitalia ſi non ſunt, procurent ut ex bonis publicis fabricentur ad commune omnium beneficium & præſertim pauperum. Loca vero in quibus dicta hoſpitalia fábricari debent, ſint loca ſi fieri poteſt, boni aeris, non paludoſa, neque aquis malis aut mortuis propinqua, neque expoſita vaporibus malis, ab aliis vicinis locis excitatis, ſintque munda ab omni genere immundiciarum, æſtate ſæpe in die *aceto permixto aquæ dulci* aſperſa, hyeme accendantur ignes hinc inde, & frequentes ex lignis bonis, ut ſunt juniperi, cupreſſus, laurus, & alia ligna ſuperius dicta. Sint munita neceſſariis tam pro victu quàm pro ægritudinibus curandis, & habeant miniſtros probos, animoſos, miſericordeſque ac in omnibus neceſſariis libentèr ægris ſervientes. In quibus etiam hoſpitalibus, ſint medici rationales phyſici dicti, &, chirurgici, ut dicunt moderni, diſtinguentes medicos & chirurgicos ſine neceſſitate, & malè, quoniam medici munus eſt conſervare ſanitatem, & removere ægritudinem, ſive hoc perficiat inſtrumento, ſive potionibus, ſive regimine rerum neceſſariarum, & aliorum. Neque medicus dici poteſt qui omnia iſta ignorat aut partem, Sed decipiuntur ſic dividentes, non medicina diviſa eſt

ſed

ſed inſtrumenta medicinæ, ut doctè dixit Avicenna, fen quartâ primi dicens, res medicationis compleri aliquo trium rerum, ſcilicet regimine aut medicaminibus, vel manus artificio. Sed ſi tibi hoc clarius dici velis habeant miniſtros, qui noſtro tempore ſunt barbitonſores et aromatarii, vel alios, qui manibus operentur, ſi medici ipſi ita inexperti ſint, ut etiam manuum ignorent operationem, ut contingit tempore noſtro, in quo pauciſſimi ſunt, qui noverint operari manibus, & ægritudinibus exterioribus opitulari. Sed de hoc ſatis. Medici igitur ad hæc docti & experti ſint & habeant miniſtros, qui ſummâ cum diligentiâ & haritate omnia exequantur. Et quoniam hæc febris ut plurimum interficit, ſint etiam in dictis hoſpitalibus clerici presbyteri probi & miſericordes, qui animæ neceſſaria perficiant, in eaque hoſpitalia pauperes alii infecti mittantur. Quod ſi ex una domo plures ſint mittendi, quorum aliqui ſint ægri, aliqui vero minimè, cum ſuperius dixerim duo hoſpitalia vel loca ſeparata oportere præparata eſſe, ideo ad unum hoſpitalium mittantur ægri, & ad alterum qui ſani ſunt, & tamen cum infectis congreſſi, quoniam ſuſpicio eſt ne ſint infecti, ſicque alterum hoſpitalium ſit pro ægris paratum, alterum pro ſanis, quos eſſe infectos ſuſpicantur, mutuas præterea habeant mutationes, ita ut ægri poſtquam convaluerint ad ſanorum hoſpitale mittantur, ſimiliter ſi aliquis ex ſanorum hoſpitali ægrotaverit ad infirmorum mittatur hoſpitale, ijq; omnes tam ægri, quam ſani

regimine à medico rationali (ut in ſequentibus dicam) impoſito regantur, & hoc donec ægri ſanitati reſtituantur, & ſanis contagionis ſuſpitio tollatur. Quod fit ut plurimum quadraginta dierum ſpacio, & eſt tempus, ad quod ægritudines diuturnæ veniunt, quamvis antea acutæ. Et ut tota tollatur ſuſpitio de nova infectione per pannorum contactum, Domini proviſores procurent per miniſtros, ut res omnes dictorum infectorum, ut ſunt panni linei & alia ſupellectilia domuum infectarum & domus ipſæ mundentur diligenter, ita ut lectuli, & coopertoria linteamina & alia omnia tam veſtimenta, * quàm domus ornamenta lavatione, aliiſq; purgationibus munda ac nitida reddantur. Sed præter ea, quæ dicta ſunt, aerem rectificare operæ precium eſt, ſecundum diverſa accidentia cognita, tum ratione anni, temporis, tum febrium majoris & minoris acuitatis, verbi gratiâ, ſi æſtas erit, ſi febres continuæ, caûſonides dictæ, hominum multitudinem corripiant, vel ſint continuæ proportionales ex cholerâ, vel cum admiſtione ſanguinis. Aſpergatur locus aquâ aceto miſtâ, in quâ ebullierint roſæ, violæ, nenufari, Latini nympheam vocant, & aliæ herbæ frigidæ bene redolentes. Quod ſi febres ex craſſioris materiæ putredine eſſe patebit, ut ex admiſtione multæ pituitæ, vel alterius humoris frigidi, cum jam dictis roſis bulliant etiam mentam, ocymum, roſmarinum, aliaſq; hujuſmodi herbas bene redolentes, & calidas, ut ex iſtis

* V. *Dio. Am.* V. *Mead.* cap. 48.

iſtis in hominem inſpiratus aer recreet ſpiritus, & reſiſtat qualitati venenoſæ ac caliditati. Ego vero plures decoctiones ſcribam, ubi de regimine particularis domûs loquar, quæ etiam hoſpitalibus accommodari poterunt. Et ut ſummatim dicam, ex omni parte omnia ſint nitida, tam linteamina, quam reliqua, ut pauperibus quoad fieri poteſt in tam ſæva ægritudine diligenter inſerviatur. Prohibeantur in dictis hoſpitalibus comeſtiones malarum rerum, ut ſunt olera & fructus mali, ac aliæ res generantes & multiplicantes putridos humores, ut eſt lac. Itidem potus mali prohiberi debent, quod ſi aquæ, non ſint ſine ſuſpicione, vel ratione loci, in quo morantur, vel quomodocunq;, coquantur cum rebus exiccantibus & alijs corrigentibus eorum malitiam, ut de omnibus dicam abunde, ubi de regimine ægrotantium ſcribam. Sintq; illi qui interdicti ſunt, parci, & abſtinentes, neque repleantur, quoniam (ut dixit Galenus) *abſtinentia cibi totum corpus æqualiter purgat & exiccat.* Et cùm exiccatio ex omnium ſententiâ a febre peſtiferâ primo præſervet, ideo ſi quis præſervari a peſte deſiderat, caveat à multitudine ciborum & præſertim humidorum.

Cap.

Cap. II.

Docet præſervare Domus per aeris regulationem & alia quædam pulcherrima.

DOmus vero regatur, ſi ſuſpicio ſit ne inficiatur. Primum alterando aerem pro-ut expedire videbitur per ea, quæ ex ſignis populantis ægritudinis apparent, quod fit primo ipſam domum mundificando a quocunq; genere ſorditiei, ita, ut nullus malus odor, aut mala evaporatio, in ipsâ, vel circum ipſam ſit, ut ſunt latrinarum, aut cloacarum evaporationes, & non ſolum à totâ domo removendæ ſunt fœtidæ exhalationes, verum etiam a quocunque particulari loco & cubili, quare qui conſueverunt habere in cubiculo vaſa, in quibus excrementa ventris deponuntur, ea minimè continuè in thalamo teneant, quoniam thalamum implent malo odore, qui in aere receptus cauſa efficitur præparans ad deteriorem alterationem, ſimiliter & omnes aliæ res putridæ, expedit, ut abjiciantur, & ſuavibus ac redolentibus ſtatim camera repleatur. Et quoniam etiam aer clarus & diu in aliquo loco detentus malus eſt, ideo ad ejus expirationem aliquando aperiantur feneſtræ. Et tamen animadvertendum eſt, ne forte, ſi ſuſpicemur malum aerem deferri a ventis, vel aliter, ex aliquo loco infecto, feneſtras reſpicientes hujuſmodi locum ullo modo aperiamus, ſin autem nihil

erit

erit hujuſmodi quod timeamus æqualitèr aerem temperare conveniet. Sed cum venti ſeptentrionales & boreales ſicciores ſint, ſalubriores quoquè eſſe credimus, nisì per loca paludoſa & humida ad nos tranſeant; ſic enìm aliquandò noxij ſunt; ſed hâc in re non poteſt dari certa regula, niſi rationalis intellectus ſit præſens, & de admiſtis vaporibus à ventis delatis judicet ſecundum rectum judicium. Enìm verò aer mutatur à multis, ità ut recipiat diverſas alterationes: quare pro ut exiget diverſitas alterationis, corrigi debet. Alterationes prætereà ſæpè occultæ ſunt per ea, quæ exteriùs de cauſis haberi poſſunt; attamèn quia effectus cauſam demonſtrat, eâ ratione poteris cauſam inveſtigare. Et ideò ſi accidentia febrem conſequentia fuerint ex illis quæ nimiam caliditatem oſtendunt, aerem procul dubio infrigerantibus alterare convenit. Quòd ſi frigiditatem demonſtrent, quod raró fit, neceſſe erit illum calefacere, ſimilitèr ſi humiditatem monſtrent, ipſum omni ingenio exiccare neceſſarium eſt, moderatè tamen, eodem modo ſi aer nimiâ ſiccitate nocuus efficiatur, moderatè humectari debet, atque non ita modum excedat, ut eum putredini paratum reddat, ſed acumen corrigat à nimiâ ſiccitate proveniens, quoniàm ſemper nimia humiditas mala eſt cùm ſit putredinis mater. Et eâ de re in omnibus medio quodammodò procedatur, ſed humiditatem exiccare optimum ſemper eſt, quoniam in ejus intenſione fit etiam malignitatis peſtiferæ augmentum. Locus vero ſive manſio ſalubris eſt, quæ alta, ac ventis patula eſt,

præſertìm ſi infectio aeris cum vaporibus à terræ viſceribus fuerit. Sed quoniam non ſemper ex hujuſmodi exteriori alteratione aer domi rectificari poteſt, cùm jàm totus ambiens aer exteriùs ſit corruptus, ideò domus atq; cubicula præparentur ut dixi ex ſententiâ tum Hippocratis, tum etiam Galeni, cum igne, qui ſemper aerem peſtiferum à quâcunque causâ alteratum corrigit; ſed non eodem modo, quoniàm corrigit acquiſitam putredinem, quæ non ſine humiditate fit, & ideò etiam in æſtate mane exiguus * ignis ex lignis odoriferis dictis domi & in cubiculo accendatur, quod vero dictum eſt de æſtate, idem & de ultimâ parte veris & principio autumni etiàm, ſi calidus aer fuerit, intelligendum eſt; in hyeme verò majores & frequentiores ignes accendantur, non ſolùm mane ſed etiam per totam diem atq; noctem: ligna tamèn, quæ comburuntur ſint odorifera, sìn minùs, projiciatur quidpiam benè redolens in ignem, ut ſi ſint divites, portionem ligni aloes, ſandali, & hujuſmodi, ſi ſint vero pauperes urant roſmarinum, laurum, cedrum. Prætereà domus ac cubilia aſpergantur

* V. *Mead.* p. 47. contra differentem.

Ignes, ex lignis odoriferis, Hippocrate docente, antiqui & Moderni in Uſu habuêre Medici. Non ſanè miror *à vi Carbonum ſuffocatoriâ* effuſâ, deſcendente pluviâ, *quatuor* hominum *millia* vel *ultrà*, unâ cecidiſſe nocte. Si enim Æſtus humiditati conjunctus peſtem afferat, cur non ex ignibus intempeſtivè factis, excandeſcat malum: pro unâ Calamitate ſolùm, in ignes accenſos exclamare nolo.

Hoc ipſum in leprâ curandâ, jubente Deo, faciendum præcepit, *Moſes*, ut enim contagioni omnis præcluderetur nocendi facultas ligna cedrina & Hyſopum comburi juſſit. V. *Levit.* cap. 14. v. 4.

tur in æſtate aquâ aceto admiſtâ ſæpè in die, etenim corrigit malum aerem, & bonum à putredine præſervat, quibus ſi pars aquæ roſaceæ acceſſerit, optimum erit. Et hoc fiat ſecundum temporis qualitates, nam in hyeme poſſet quis præter acetum & aquam, malvatici vini ac odoriferi portionem addere, ac domum aſpergere, atque ità juxta temporum & aeris mutationem, mutare alterantia. Scilicet addendo ac bulliendo diverſa, ut ſunt cortices fructûs citri & arboris frondes, vel medici pomi cortices, quod arantiam vocant, aut limonis, ut ſunt etiam herbæ & flores bene redolentes, ut roſæ, violæ, myrtus, ocymum & ſimilia, pro ut exiget tempus, ac pro uniuſcujuſque facultate. Et ut omnia præſtò tibi ſint, ità ut nihil ampliùs deſideres, deſcribam diverſa aerem rectificantia. Primumque ſit deſcriptio decoctionis temperatæ rectificantis aerem, & exiccantis exiccatione temperatâ, juvantis ferè in quâcunque diſpoſitione aeris ac anni tempore, & eſt odorifera, divitibus, & pauperibus accommodata, quoniam ea quæ ad hanc miſtionem pertinent, unicuiq; ſunt obvia, quæ etiam in hortulis reperiuntur, & eſt iſta: Recipe florum roſarum manipulos. iiij. violarum, nenufaris (nympheam vocant) foliorum myrti, lauri, ocymi, roſmarini, baccarum lauri, juniperi, corticum citrij, limonum, arantiarum ana manipulum. i. pomorum apianorum, odoriferorum fruſtatìm inciſorum numero. x. bulliant omnia in aquâ fontis, ſive putei cum aceti portiunculâ, atq; decoctione domus aſpergatur, quoniam ae-

rem malum rectificat, & præſervat bonum à malâ infectione, eſtq; odoris gratiſſimi, idque ſæpè in die fiat, nam domus optimo odore replebitur. Eſto tamèn memor, quòd aſpertio facta cum aceto aquâ commiſto, ac etiam roſaceâ, mirum in modum aerem corrigit quocunque tempore; attamèn ſi in hyeme portionem vini odoriferi addes, cum aliquâ de causâ id faciendum cognoveris melius erit; ſed quoniam diverſa auxilia ſæpè proſunt, ideo poteris & iſtâ decoctione, quæ facilis eſt, uti. Recipe roſarum rubrarum libram i. foliorum myrti & ſeminum ipſius ana libram, ſcilicet ſandalorum omnium ana ℥i. bulliant in ſufficienti quantitate aquæ, in quâ ſit acetum in ſextæ partis portione, ijſq; domum & cubile aſperge. Alia odorifera decoctio magis exiccativa cum quâdam caliditate temperata tamèn. Recipe roſarum violarum, nenufaris, ana manìpulos. ii. ſeminum coriandri, aniſi, ana manipulum i. cinamomi, macis ana ℥iij. grana paradiſi ℥iij. bulliant omnia in aquâ fontanâ, cum quâ ut dictum eſt, domus aſpergatur, quoniam aerem rectificat. Potes etiam paucioribus ſimplicibus decoctionem hanc facere hoc modo. Recipe roſarum, granorum myrti, juniperi, ana. partes æquales, bulliant in aquâ roſaceâ, & utere ipsâ decoctione. Sunt & aliæ decoctiones quibus divites in ſuis luxurijs utuntur, quas, ut omnia rectificantia aerem habeas etiàm ſi principibus his opus fuerit ſcribam. Recipe roſarum rubrarum ℥ij. ſandalorum rub. ℥j. macis, gariofilorum cinamomi ana ℥v. corticum citri ℥iſ. poma apiana

pa in fruſtra inciſa & odorifera numero. v. bulliant omnia in ſufficienti quantitate aquæ roſaceæ, & florum citri, aut arantiarum, cum quâ decoctione cubile aſpergatur, lavet etiàm faciem & manus, vel ponatur in olla ad ignem parvum, & permitte ut levitèr evaporet, ita ut vapores elevati repleant cubile odore optimo & fragranti, eoq; membra principalia ſcilicèt cor & cerebrum recreabit. Nota tamèn hujuſmodi ſuffumigationem per levem evaporationem poſſe fieri ad ignem etiàm cum alijs ſuperiùs dictis decoctionibus. Quòd ſi aer calidiſſimus fuerit, ita ut præter intentionem malignitatis peſtiferæ velis extinguere aeris caliditatem, hoc modo facies, ſi ſæpe domum & thalamum inſperges, ex admiſtione aquæ roſaceæ & violaceæ unâ cum portiunculâ aceti optimi, poteris etiam hâc ſupradictâ mixturâ manus & faciem irrorare ac odorari. Et pro pauperibus; Accipe roſarum manipulos. iiij violarum manipulos. ij. nenufaris manipulum. i. poma apiana, limones vel citria, & arantias in fruſtra inciſas ana. numero. iiij. ſeminum coriandri. ℥iij. bulliant in aquâ fontanâ & pauco aceto, eâq; decoctione aſpergatur domus, vel poſitâ ad ignem lentum fiat evaporatio ut ſupradictum eſt. Cave tamèn ne nimium calefacias aerem, cum aer calidus magis præparet corpora ad febres, nam febris calor eſt. Nam ratione febris reſiſtit infrigidatio, ſed malignitati peſtiferæ contrarium & exiccatio, & cordis recreatio, & aliorum membrorum principalium, cum rebus temperatis benè redolentibus aerem alterando, præſertìm cum

 con-

contrarijs accommodatis qualitati peſtiferæ. Addam & alia aerem rectificantia diverſa à ſupradictis in formâ ſed eadem in qualitatibus, quæ laudavere antiqui medici. Et primum, Accipe trociſcos galliæ a divo Meſue deſcriptos diſtinctione octavâ in ſuo antidotario, quos pone ſuper prunas ignitas & maxime tempore hyemis, ſunt enim pretioſi, ac pro divitibus, reficiunt cor, & cerebrum, ſunt etiam optimi & ejuſdem intentionis trociſci muſcati Meſuæ in ſuo antidotario loco allegato. Quod ſi tàm illorum, quàm iſtorum, caliditatem timueris, diſſolve ipſos in aquis odoriferis frigidis, ut eſt aqua roſacea, aut violarum, & nenufaris, quod nympheam vocant, poneq; in ollâ ad ignem lentum, non ut bulliat, ſed ut à caliditate vapores excitentur, ſicq; aerem domi odoriferum, ac temperatum reddat, quam evaporationem potes etiàm cum ſupradictis trociſcis facere, eos in jàm dictis aquis, aut alijs diſſolvendo, & ſupra ignem permittere ut evaporent, regulando pro ut tempus & aliarum rerum expetet ratio, ut putà quandò majorem refrigerationem fieri velis minus ex trociſcis et copioſiorem aquarum quantitatèm pones. Poteſt etiam aer rectificari cum trociſcis galliæ ſabellinæ ab eodem Meſuâ deſcriptis, & ſunt minus calidi, ad idem faciunt trociſci de ciperis Meſuæ qui ſua ſiccitate ac odore gratiſſimo aerem peſtilentialem mirificè corrigunt. Sunt etiàm trociſci de ligno aloes ab eodem Meſuâ deſcripti qui

* V. Suprà p. 28.

qui mirum in modum cordi ſuo odore opitulantur, iſti omnes ſuper ardentes carbones ponere poteris vel in ollâ cum aquis jam dictis ut evaporando aerem corrigant. Quod ſi ſuffitum minùs calidum deſideras, utere trociſcis diarodon in antidotario Nicolai deſcriptis, etenim multa quæ compoſitionem ingrediuntur frigida & ſicca ſunt.

Cap. III.

De regimine cibi, & potûs, præſervante a febre peſtilentiali.

SObrieta s, ac c & potus abſtinentia, præ omnibus prodeſt, & à febre peſtiferâ præſervat. Cibi qui comeduntur, ſint facilis digeſtionis, bonumque ſuccum generantes, & minimè putreſcibiles, ità ut ſanguinem bonum generent, ſerveturque conſuetudinis modus, quantitatis, & temporis, ut ſi fieri poſſit non omninò mutentur, ſcilicèt in modo coctionis & aliarum præparationum. Ii vero cibi nullo modo abundent humiditate, aut ſuperfluâ, aut putreſcibili, ſed ſubſtantiâ declinante ad aliquam temperatam ſiccitatem, quoniàm nutrimur humido, quæ cibi qualitates, ſi ex propriâ naturâ tales non ex toto fuerint, rebus cibi alterantibus commiſceantur, ut putà cum aceto & alijs ut poſtmodum dicàm.

Prætereà

Præterea conveniunt cibi temperatæ caliditatis, frigidi vero minùs, quarè omnes ſint temperati, magìs ad ſiccum, quàm ad frigidum declinantes. Et hoc dictum ſit in præſervatione, quoniàm ſecùs in febre dicendum eſſet, cum frigiditas ex adverſo repugnet caliditati febrili, & ſiccitas malignitati putredinis aeris peſtiferi, qui non ſine humiditate alteratur & in corpus noſtrum agit. Sit itaque panis in primis ex optimo tritico, nec vetuſtate,aut aliâ causâ corrupto, aut corruptioni præparato,mundato à quâ cunque re malâ,ut eſt lolium aliaque id genus frumento adnaſcentia,ſitque à furfure mediocritèr purgatus, & hoc quoniàm, ſi cum ipsâ farinâ minuti furfures remanent, reddunt panem ſicciorem, ac deſcenſui faciliorem etenìm, furfur virtutem ſtimulat expulſivam ſua abſterſione: farina præterea omni malo careat odore, & ſapore, qui poſſunt contrahi, aut ex loco, ubi locata fuerit, aut ex tempore & vetuſtate. Sit panis etiam bene fermentatus, ac in clibano optimè coctus, & poſt coctionem per diem & noctem quieſcat, etenìm panis novitèr coctus calefacit, inflat, ac ad caput vaporat, neq; ſit nimis exiccatus: quoniam minùs nutrit ac difficultèr digeritur, ſic etiam mediocritèr ſalitus, & in hoc diligentèr ſtudendum eſt, Carnes etiam ſint bonæ, quæ etſi omnes calidæ & humidæ ſint, attamèn quia inter ſe comparatìæ quædam ſunt ſiccciores ideò ex juvenilibus quæ ſunt temperatæ ſiccitatis eligantur, ut ſunt inter quadrupedes hœdineæ quæ ad ſiccitatem declinant. Sunt etiam bonæ carnes vituli, & caſtrati bovis non pinguis.

Neq;

Neq; iſtarum carnium humi ditas quandò moderatè comeduntur, nocet, quod ſi times, potes corrigere ipſam aliquâ ratione, putà aſſatione vel ſalſamento facto, verbi gratiâ ex herbâ acetosâ, quam lapathium etiàm dicunt, adde tamèn & parum aceti, ſive ſucci citri, vel limonis, aut arantiarum, cum portione aquæ roſaceæ, & cinamomi. Et illæ meliores ſunt carnes, quæ paſcuis melioribus veſcuntur. Cæteræ carnes ut ſunt bubulæ, agninæ, ſuillæ; ac ſylveſtrium animalium, ut ſunt cervi, lepores, & hujus generis, præſertìm ſi ſunt annoſæ, non ſunt laudatæ, quoniam ſunt pauci nutrimenti, difficiliſque digeſtionis, ſi tamen ex ipſis in cibum ſumantur, minor ſit quanitas earum. Meliores vero carnes, ac laudabiliores omnium, quæ hoc tempore comeduntur, ſunt carnes volatilium, ut ſunt pro divitibus phaſiani juvenes, perdices, coturnices, turtures, turdi, merulæ, & aliæ aves nemorales, quæ venatione, aut aliquo alio capiuntur ingenio, quoniam optimum generant nutrimentum, & ſunt concoctionis facilis, præſertìm aves, quæ volant ut victum acquirant. Et iſtâ ratione laudantur carnes palumbium ſylveſtrium. Prætereà optimi ſunt pulli gallinacci, capi juvenes, gallinæ etiam juvenes, & quæ currunt hoc curſu ſcilicèt illæ, quæ ſunt facilis concoctionis, bonum generantes ſanguinem, ac ad quampiam ſiccitatem declinantes, ſintq; coctæ cum aliquibus alterantibus, ſecundum temporis & aliorum neceſſitatem, ut putà tempore Æſtatis, ſi elixentur, bulliant ſimul grana uvæ acerbæ, vel folia vel ſemina

herbæ

herbæ acetoſæ, & ſimilia. Quod ſi aſſentur, aſpergantur aquâ roſaceâ, & ſucco uvæ acerbæ, aut limonum, aut medici pomi (quod arantiam vocant) aut citri, aut granatorum & ſimilium, cum modico ſaccari, & cinamomi. Non tamèn tempore æſtatis aromata calidiora ponenda ſunt, ut eſt zinziber, piper, & ſimilia, quoniàm ſuâ caliditate humores accendunt, quarè temperatis benè redolentibus uti debemus. Notabis tamèn carnes elixatione coctas faciliores eſſe ad ſtomachi digeſtionem, quàm aſſatæ ſint, hæc tamèn ſiccius generant nutrimentum, guſtuique delactabiliores ſunt, quarè, ſecundum ſtomachi fortitudinem & tempus anni, & alia diverſimodæ præparentur. Cæteræ verò aves ut ſunt anſeres, anates, grues, cygni, mergi, & aliæ in paludibus ac aquis degentes, iſto tempore neq; recentes, neque ſalitæ ſunt comedendæ quoniam malum generant ſanguinem, ſimiliter & omnes aliæ carnes ſalitæ malæ ſunt, & quæ per frixionem coctæ, quoniam humores adurunt, & corpus calefaciunt calefactione malâ. Dimittantur prætereà extremitates omnes animalium, ut ſunt pedes, & capita, ſimiliter & inteſtina, ac ſplen, hepar, renes cor, pulmo, & alia, ſunt enim mala, duræ digeſtionis, & pauci nutrimenti, & inter cætera dixit mirabilis Avenzoar ſecundo theiſir, capite, xviii. capita columbarum & colla earum facere dolorem capitis, attamen, laudantur jecinora gallinarum & caponum. Prætereà omnia quæ ex lacte confecta ſunt, in tali regimine dimittantur, nam lac recens citò à quâcunq; levi alteratione corrumpitur, &

gene-

generat febrem, ſimilitèr lac coagulatum nocet & eſt difficilis concoctionis, ſimilitèr caſeus duræ eſt digeſtionis, cauſatq; intrinſecas obſtructiones, butyrum quoq; ſuâ pinguedine & humiditate malum eſt. Poſſet tamèn manè aliquandò bibi cyathus unus ſeri lactis, caprini ſcilicèt, vel alterius animalis bonum lac generantis a quo omninò butyrum extractum eſſet, in quo ponatur portinuncula ſaccari, aut ſucci uvæ acerbæ, vel citri, aut limonnm. Præthereà farcimina omnia, tàm ſuilla, quàm alterius generis pinguia & ſalita quæ vulgares ſalſicia, ac lucanicas vocant, mala ſunt. Eſto tamèn memor dictorum in primo tractatu, ex ſententia mirabilis Avenzoar, ſcilicèt, quod ex corruptione ciborum ſæpè fiunt febres peſtilentiales, præſertìm ex corruptione ciborum ſæpè fiunt febres peſtilentiales, præſertìm ex corruptione carnium, quoniàm, ut ibi dixi, ſi carnes comeſtæ corrumpantur fiunt febres peſtiferæ, ſine aeris exterioris contagione, & hic per peſtiferam, febrem malignam & contagioſam intelligere oportet. Idem & ali res malæ faciunt, quarè cautè agendum in cibarijs tempore quo mali aeris ſuſpicio eſt. Sunt præthereà bona, ova ſorbilia, recentia, & gallinacea, vel in jure agitata cum pauco aceto, vel ſucco uvæ acerbæ, aut ſucco arantiarum, citri, vel limonis, vel cocta in jure cum carne, aut in aquâ, ità ut non ſint dura ſed tremula, aſperſa aquâ roſaceâ, ſucco uvæ acerbæ, & aliis dictis, addito modico cinnamomi, & ſaccari, ſicq; optimum generant ſanguinem, frixa verò vel alitèr cocta, & indurata

mala

mala ſunt. Piſces vero aliqui, qui meliores ſunt comedi poſſunt, præſertìm marini, ſquammoſi, in aquis claris degentes, ac comedentes alios piſces vel quaſdam herbas maris ſuper petras naſcentes, hos piſces petroſos vocant, ut ſunt ſcorpenæ (ſivè ſcorpiones dixeris) non refert, ſed ego idem eſſe dixerim Auratæ etiàm optimæ ſunt, & Dentices (quos dentales vulgares nominant) barbi, & triglæ, ſi diverſi ſpecie ſunt, lupi ſivè ſpigolæ (quos vulgares variolos vocant) menæ ſivè menulæ, pagri ſivè fragri, (quos albores appelant,) Sardæ & cæteri piſces, qui optimi ſunt laudantur. Prætereà inter piſces in lacubus, & fluminibus naſcentes quidam comedi poſſunt, ut ſunt lucii, cùm ſint noti & ferè ubique in fluminibus reperiantur, ſunt etiam laudatiſſimi piſces troctæ, & ipſi noſtro tempore notiſſimi piſces, ſi non ſunt idem cum carpionibus, qui recentes comedi poſſunt, ſed ſaliti & frixi nocent, quoniam ſanguinem inflammant, prætereà alii conſimiles degentes in aquis claris, ac alios piſces comedentes, comedi poſſunt, tamen cum ſint humidi, ſalubriores erunt, ſi aſſentur cum modicò ſalis & aceti conditi, elixentur etiam (ſi ità coquere libuerit) cum vino & modico aceti, cinnamo, & ſimilibus, ut ejus tollatur humiditas putreſcibilis, nam inter cætera cibaria, quæ facile putreſcunt, ſunt piſces, & ideò in eorum præparatione ſemper ea quæ à putredine ſervant, adhibenda ſunt, ut eſt acetum, ſed conſilium meum eſt, eis, quàm fieri poteſt, rariſſimè uti, & maximè ſi times eorum putredinem, ex quibus ſic præparatis, va-

poris

pores mali ſæpè excitari ſolent, quapropter poſt eorum coctionem minime cooperiendi ſunt, ſed permitte omnes vapores exhalare, nam ſi cooperti vapores circum ipſos remaneant, reddunt eorum ſubſtantiam ad putredinem paratiorem. Suntq; alii quamplurimi, tàm marini quàm fluviales piſces. Sed ut dixi utilius eſt eis non veſci, præſertìm quibuſdam malis, ut ſunt anguillæ, cephali, ſepiæ, tinchæ, & cæteri omnes in paludibus & malis aquis degentes. Similiter & cruſtacei ſunt dimittendi ut conchylia,& gamari, & ſimilia, poteſt tamen aliquando ſtomachi gratiâ modicum quid ſaliti comedi, ut putà ovatarica, (quam vulgares botargam vocant) vel caviarum, ſed non ſit multæ quantitatis, ſitque ſucco aranciæ madefactum præſertim tempore æſtivo. Poſſunt etiam tàm cum piſcibus, quàm cum carnibus & ovis comedi ſalſamenta aliqua propter ſapores vtiles, ac reſiſtentes malignitati peſtiferæ ſecundum diverſitatem temporum, quarè in hyeme optimi ſunt ſapores, ex petroſelino, mentâ, ſalviâ, & amygdalis diſſolutis cum aceto, addito cinnamomo & mace, cum quo carnes comedantur, ſed cum piſcibus addendum erit zinziber, & caryophylli. Sunt præterea optimi ſapores inæſtate ex petroſelino, acetoſa, amygdalis & pane biſcocto cum aceto aut ſucco uvæ immaturæ, vel citri, & ex allis, in quo etiàm tempore ſunt optimi ſapores ex cydonijs ſive cotonijs dixeris non refert, vel ex ceraſis acetoſis, quas vulgò amaraſcas & amarenas vocant, fiunt etiàm alij ſapores, qui optimi ſunt ex hepatibus gallinarum &

amyg-

amygdalis, ſaccaro, aquà roſaceâ, cinnamomo cum aliquo ſucco acetoſo putà citriorum. Ex hujuſmodi hepatibus fiunt alia edulia grata, quæ comedi poſſunt. Reliqui verò ut ſunt facti ex ſinape aut ex ſapa, ſive vino decocto, vel cum multis aromatibus calidis, quoniàm calefaciunt & ſanguinem acuunt, non placent, ſed in primâ mensâ poſſumus commedere ſalatucium, gratiâ appetitus, compoſitum ex herbis bonis, verbi gratiâ, ex acetosâ, quam lapathium dicunt, ex cicoreo, endiviâ, lactucâ, portulacâ, bugloſsâ, boraigne, mentâ, lupulo, calendulâ, aſparago & ex reliquis hujus generis, & inter cætera capares laudatiſſimi ſunt in hyeme, hæc omnia præparentur aceto, vel ſucco uvæ immaturæ, aut aranciarum, cum ſaccaro, & ſi opus fuerit cum parte etiàm cinnamomi. Dimmittantur herbæ malæ ut eſt cruca, naſturtium, & hujus generis malos & putridos humores generantes. Et quoniàm olera hujuſmodi excitandi appetitus gratiâ comeduntur, ideò & in primâ mensâ modicè eis veſcendum erit, cum herbæ omnes facillime corrumpantur & parùm etiam nutriant. Dimmittanturq; aromata nimìs calida ut eſt piper & zinziber, quiâ ſua caliditate ſanguinem inflammant, utantur aliquandò cinnamomo mace & ſimilibus, quoniàm reſiſtunt putrefactioni, digeſtionemque adjuvant, neque nimìs calida ſunt itidem & alijs conſimilibus uti poſſunt, ſed meliora ſunt, quæ cum rebus acetoſis commiſta ſunt, ut putà limonibus, aut citro, vel granatis, ſed laudavit Avicenna præter alia acetum,

tum, quoniàm exiccat & a putredine præſervat guſtuiq; gratiſſimum eſt. Ejus vero uſus ſit moderatus, ſecundum ſtomachi fortitudinem, complexionem, & anni tempus, ac alia. Fercula præterea laudata in præſervatione a febre peſtilentiali ſunt, quæ fiunt ex ovis contuſis in jure carnium, cum aliqua portione aceti, vel ſucci ſæpè dicti, uvæ acerbæ, vel limonum, & aliarum hujus generis, fiat etiam cum pane in jure infuſo, vel ſit panatella, bulliantque in iis diverſæ res ſecundum temporis opportunitatem, in æſtate grana uvæ immaturæ, aut grana creſpinæ, fiat etiam ferculum ex farre, vel ex amygdalis, ex panico, & lenticulis, cum aceto, cætera vero legumina non ſunt bona, tùm quoniàm viſcoſum & ventoſum generant nutrimentum, tùm etiám quoniàm parùm nutriunt, & calefaciunt pro majori parte, ſicuti cicer, & tametſi dictum ſit de lenticulis cum aceto præparatis, quæ prius duplici decoctione & in aceto bullierint, attamen non ex omni parte laudantur ſucci, etenim generant humores melancholicos, ſed quoniam & acuunt ſanguinem, penetrare faciunt, iſtâ ratione ante apparitionem variolarum morbillorum, & peſtichiarum, earum decoctio cum ficubus conceditur. Preterea cicercs non placent ex causâ jam dictâ, quòd ſi tamèn concedantur bulliant ſimùl cum eis acetoſa, endivia, & ſimilia. Sunt præterea in æſtate & alia fercula bona, ut putà ex cucurbitis cum paululo croci vel cinnamomi, vel fiant ex bugloſsâ, boragine, & alijs herbis ſuperiùs dictis. Caules vero, & cætera ferè olera quoniam generant

nerant malos humores & putreſcibiles, ſunt mala, dicant autem antiqui de uſu ſuæ braſſicæ quicquid velint, ſimiliter fercula ex cucumeribus, & citrulis dimittenda ſunt, cum ſint humida nimìs; Paſtilli vero, qui ex diverſis fiunt rebus, ut ſunt, qui ex radicibus petroſelini, bleta, ovis, caſeo, & carnibus fiunt non laudantur. Similiter & pulmentorum compoſitiones, quas tortas vocant, in quibus & caſeum & butyrùm cum ovis ingrediuntur, non laudantur, ſunt enim mali chymi, attamen aliquando aliquæ comedi poſſunt, ut ſunt factæ ex amygdalis & zuccaro ſivè ſaccaro, cum aquâ roſatâ in furnulo decoctæ, vocant marzapanum. Sunt boni etiâm canifiones, qui fiunt ex amygdalis zuccaro & aqua roſacea ſubactis in mortario ac involuti in paſta ex farinâ, zuccaro, & aquâ roſaceâ factâ, ac ſubtilitèr extenſa, quæ in modum paſtillorum oblongorum redigantur, in furnuloq; coquantur, vel aliquandò fiant, ut vocantur, tortæ ex piris, & cotoneis, vel ſimilibus tempore hyemali. Sed fructus omnes quoniàm humidi ac putreſcibiles ſunt, laudantur, præter quoſdam, qui ante cibum ſumuntur, ut ſunt ceraſa acetoſa, quæ vulgo amaraſcas, & amarenas vocant, & ut pruna etiam Damaſcena, ac quædam genera pirorum dulcium, ut ſunt pira moſchata, & ſimilia, neque ex ipſis multa quantitas comedatur: his accedunt cotonea, ſive cytonia dixeris, quæ cocta poſt cibum comedi ſolent, ſimiliter & amygdalæ recentes, avellanæ recentes non induratæ, fiſtici ac pinearum fructus comedi poſſunt. Sed de nucibus non parva

parva eſt apud me hæſitatio, cum videam ferè omnes antiquos eas laudaſſe, quæ quoniam nocent ſtomacho, pectori, & capiti, ac difficilis ſunt concoctionis in ſtomacho, meâ quidem ſententiâ omittantur, niſi forte aliquis ipſis uti voluerit, non ut cibo, ſed ut medicinâ veneno contrariâ. Uva quoniam laudabilem generat ſanguinem comedi poteſt, ea tamen non omnino matura ſit: illa vero quæ montoſis naſcitur locis melior dicitur eſſe, quâ tamen nemo ſtatim poſt collectionem veſcatur, ſed duos aut tres dies poſt, quæ ſi ante cibum cum pane comedatur, melius eſt. Cæteræ uvæ exiccatæ, ut ſunt quæ ex Damaſco aſportantur, quoniam pingues inflantes ſunt, non laudantur & ſi gratæ ſint guſtui, ſed paſſulæ illæ parvæ nigræ, optimæ ſunt; etenim bonum generant nutrimentum, ſtomachumq; roborant, tam ſolæ, quàm cum alijs cibarijs & ſaporibus comeſtæ. Sunt præterea quam plurimi fructus, qui quoniam mali ſunt, dimittantur, ex quibus ſunt ceraſa dulcia, mora, chryſomela, perſica poma, ſorba, meſpila, & quæ azarolia poma dicuntur; ſunt autem ejuſdem generis, tametſi aliter quidam credunt, nam quæ in agris Romæ propinquis naſcuntur meliores & ſapidiores ſunt noſtris. Sed caſtaneæ dimittendæ ſunt. Poſſunt tamen aliquando quædam poma odorifera comedi, aſſata tamen in prunis, ut eorum humiditas putreſcibilis conſumatur. Citria vero ſecundum omnes eorum partes laudatiſſima ſunt, ſimiliter limones,

---

Vide Dr. *Mead*, page 50

ac poma medica, quæ arancias vocant, ex iſtis omnibus, tam ex corticibus, quam ſeminibus & eorum partibus acetoſis, ſiquid comedatur, præſervamur à contagione peſtiferâ, etenim cor recreant, atque veneno peſtifero adverſantur; ſimiliter & poma granata, quæ & punica dicuntur, præſertim acetoſa & mitia ſive medii ſaporis dixeris, optima ſunt. Præterea legumina viridia omnia mala ſunt, ut fabæ, piſa, ciceres, & reliqua, quoniam inflantia ſunt, ac malum ſuccum generant. Melones, quos pepones vocant, tempore æſtatis omnes comedunt, attamen quoniám nimis humidi ſunt, nocent ſtomacho, ac ſanguinem aquoſum generant, ſæpeque levitatem inteſtinorum faciunt, ſi ex eis plus quam par ſit comedatur, quare licet ſuâ humiditate & domeſticâ frigiditate, quæ potius temperies dici poteſt, caliditatem ex aere æſtivo contractam extinguant, parcè comedantur in regimine præſervanti á peſte, ii tamen ante cibum comedi debent, ut cæteri fructus molles. Neque audiendæ ſunt fatuitates quorundam dicentium nullo modo uſui victûs humani eſſe melones convenientes, cum ſibi ipſis & antiquis ſapientibus ſint contrarii. Præterea ante & poſt cibum ſcilicet in primâ & ultimâ mensâ ſolent divites quoſdam fructus, & alias res ſaccaro, ſive zuccaro dixeris non refert, conditas comedere, ut ſunt limones parvi, qui optimi ſunt, citri, aranciæ, & cortices eorum, & flores etiam, qui omnes ſunt utiles cordi & malignitati venenoſæ reſiſtunt: Huc accedunt poma cotonea, & pira condita, quæ ſi poſt cibum comedantur, prohibent aſcenſum vaporum ad caput

caput. Sunt præterea alia, quæ in uſu ſunt, ut amygdalæ, pineæ, aniſi, coriandri, quos ſaccaro ſive zuccaro coopertos confectos vocant, ii poſt cibum comeduntur, præſertim aniſi, & coriandri, nam præparant coriandros aceto vel vino granatorum, poſteà ſaccaro condiunt, ſicque conferunt cerebro, dicant non nulli quicquid velint perperam Dioſcoridem intelligentes de coriandro, cùm non quocunque modo ac quantitate ſumptâ mentem percutiat, quoniam quælibet medicina ſecundum diverſam ſui præparationem, & prodeſſe, & obeſſe poteſt. teſtimonio Galeni inquam pluribus locis, & experientiâ ipsâ: pudeatque ipſos verba & auctoritates antiquorum male intellectas pertinacitèr ſine ratione & experimento affirmare, cum totam vim medicinæ conſiſtere in ratione & experimento ſæpe dixerit Galenus. Sed eo unde diſceſſimus, redeamus. Sunt præterea fructus ſaccaro confecti jam dicti optimi, qui poſt cibum comedi poſſunt, pro ſtomachi, ut aiunt, ſigillo, & non ſolum dicti confecti, ſed alia etiam ſunt, ut marzapani, caniſiones, & alii paſtilli, ut qui ex pineis etiam & fiſticis, ac ſeminibus melonum & aliorum fructuum conficiuntur, cum ſaccaro. ſ. & aquâ roſaceâ, attamen ex eis parcè comedantur: quoniam dulcia ſunt & ea ratione facillime in choleram convertuntur. Sunt & alia condita diverſa optima & potius medicinalia quam cibus, ut ſunt myrobalani, emblici & chebulii, qui ſunt refocillatione ſtomachi mirabiles & grati guſtui, veneno reſiſtentes, & comeduntur mane quatuor horis ante cibum, & ſumi poſſunt in quocunque anni tempore. Sed in

hyeme optimum eſt pro ſtomachi refectione mane ſumere radicem zinziberis conditi, confert enim ſtomacho, præſertim ſi in ipſo multæ fuerint materiæ frigidæ viſcoſæ. Et quoniam multa edulia ſuperius nominata ſunt, notabis ex ſententia Avicennæ, capite de eo, quod comeditur & bibitur, ſi unâ menſâ diverſa cibaria comedantur, plurima mala inde proficiſci, quorum primum eſt, quoniam varios cibos comedentes pluſquam par ſit comedimus, ſecundum autem quia ex diverſitate cibi, fit diverſa, ac varia ſecundum partes & tempus digeſtio, unde fit admiſtio digeſti, et non digeſti, quæ mala admiſtio neque ab hepate, neq; à venis corrigitur, unde ſequuntur febres: tertium eſt quia ſtomachus magis in digerendo laborat, tam ratione qualitatis quam quantitatis, quare dicebat Galenus tertio Regiminis acutorum, diverſitatem cibi cauſare ſtomachi inquietudinem & eâ ratione laudavit Avicenna antiquos, qui unico genere cibi ſaturabantur. Quare quoad fieri poteſt in præſervatione à febre peſtilentiali à diverſitate cibariorum abſtinendum erit, quos cibos optime mandere convenit, quoniam melius digeruntur, ut dixit Galenus tertio de Virtutibus naturalibus. Et hæc de cibis ſatis. Potus vero ſit vinum mediocre in omnibus, & primo in ſubſtantiâ, quæ non ſit craſſa, craſſam autem habent omnia vina turbida, ſpiſſa, ſit clarum ſubtile medii coloris, non dulce nec acre, ſed medium habens ſaporem, non ſit præterea vinoſum, aut nimis aquoſum, ſed mediocre, boni odoris, & ſaporis. Neque audiendi ſunt vulgares bibuli dicentes vina

vinoſa

vinoſa & magna eſſe bibenda in præſervatione à febre peſtiferâ ut ſunt vina Cretenſia, & ſimilia quæ ipſi ſæpiſſimè bibunt, & quod pejus eſt febricitantibus, & apoſtemata peſtilentialia patientibus exhibent, ii ſic bibentes præparant corpus ad febrem, quæ ſi hominem corripiat facile poſtea peſtiferam aeris qualitatem ſuſcipiet, & cum hujuſmodi error communis ſit noſtro tempore, cauſas cur perperam agant tacere nolui. Nocet abſtinere ſe à potu, ſi ſitis adeſt, igitur bibenda ſunt ea, quæ palatum refrigerent, & malum aerem attractum corrigant, ut eſt aqua herbæ acetoſæ, aut bugloſſæ, vel etiam aqua communis cum vino granatorum aut ſucco uvæ immaturæ, vel ſucco limonum, aut citri, quoniam non ſolum in præſervatione conveniunt, ſed in præſenti febre proſunt: cave tamen bibere aquas malas, quæ in puteis immundis, aut locis cœnoſis & paludoſis morantur, nam generant cæteris paribus deteriores & maligniores febres quàm aliæ. Quod ſi aliquâ de cauſâ vina vinoſa bibere oportuit, puta ex ſtomachi imbecillitate, bibantur mane ante prandium, in paucâ tamen quantitate, nam hujuſmodi vina plerumque bibere oportet, præſertim in illis regionibus, quæ mollia, ac levia vina non producunt, quare diluantur aquâ bonâ, quæ careat omni malâ qualitate.

CAP. IV.

De inanitione & repletione.

TEmpore quo malus aer peſtilentialis timetur, ſtudendum eſt præcipuè ſuperfluitatum * evacuationi, quoniam ex retentione excrementorum generantur ægritudines in omnibus partibus corporis. Laudatiſſimum evacuativum ſuperfluitatum communium inteſtinorum, & etiam urinæ, eſt uſus pilularum Ruffi, quæ ab omnibus laudantur, & expertæ ſunt in tali præſervatione à febre peſtilentiali, ac ob earum excellentiam in tali præſervatione eas nominant pilulas contra peſtem. Neque inventus eſt aliquis, qui uſus ſit hâc medicinâ & à peſtilentiâ non fuerit præſervatus, quare hujuſmodi pilulæ ſunt habendæ pro maximo theſauro, ac febris peſtilentialis amuleto, movent enim ventrem ſine moleſtiâ ſeu agitatione, ideo ſemper eas paratas domi eſſe præcipio. Præterea convenit mane cum e lectulo ſurrexerit, ſputum promovere, et mucoſitates ex naribus extrahere, & ſi eſt aſſuetus vomere, vomitum provocare, quod ſi non eſt aſſuetus, nocebit, quoniam trahit materiam ad partes ſuperiores & nobiliores; crura etiam & brachia & reliquæ corporis partes à ſordibus linteo fricando abſtergere optimum erit, caputq; & barbam ſemel & bis etiam in hebdomade

---

* V *Mead* P. 49 contra.

domade lixiviâ lavare, in quæ decoctæ ſint roſæ & laurus, ſapo etiam ſit ex bene redolentibus compoſitus, ut faciunt unguentarii componentes odorifera pro delicatis hominibus. Et convenit omnes ſuperfluitates & immundicias corporis amovere, fricando, lavando, & abſtergendo uſque ad ſudoris levem provocationem; ſed quoniam non ſolum dictis ſuperfluitatibus retentis & non evacuatis fiunt ægritudines, ex ſententiâ Hippocratis loco allegato, verum etiam ex malo ſanguine & aliis malis humoribus cum ipſo admiſtis, ideo ſi apparet aliqua ſanguinis repletio, aut malitia à quâcunque causâ, bonum ac optimum conſilium erit venam incidere, & tantum ſanguinis, quantum erit opus, mittere, ſecundum hominis robur, & malitiam, vel ſanguinis multitudinem; quoniam repletio, quæ in venis eſt, ac malitia faciliùs per venæ ſectionem corrigitur, quam aliis auxiliis. Quare audacter poteris ad ſanguinis miſſionem accedere, teſtantibus antiquis, & modernis. Qui non poteſt corpus exiccare medicinis, abſtineat ſe ſaltem á nimiâ cibi et potûs repletione, & minus comedat quam aliàs conſueverat, ut ſiqua ſuperfluitas in corpore reliqua ſit, á calore naturali, cibariorum abſtinentiâ minus impedito, conſumi poſſit, & eſto memor eorum, quæ dicta ſunt ſuperiús, quòd tolerare famem non ſolum ſtomachum implet malis humoribus, verum etiam, ſi quis diu jejunaverit, ut faciunt quidam nihil comedentes per aliquos dies, iſti exterminant virtutem, quâ exterminatâ corpus efficitur debile, quod poſtea eſt paratum ad omnem malam putredinalem

diſpoſitionem. * Te memorem tamen eſſe oportet quod tota intentio in præſervatione, ut ſuperius dictum fuit, eſt exiccare corpora humida à naturali, vel accidentali humiditate, & quæ ſicca ſana ſunt in eâ ſiccitate conſervare. Videlicet corpora, quæ ſuperfluitates non habent, inanire minimè oportet, quoniam dicebat Hippocrates errare qui ſana habent corpora ſi purgationibus utantur, & ratio eſt, quoniam evacuant humores & humiditates radicales, in quibus calor naturalis paſcitur.

CAP. V.

De modo quo debemus exercitare corpus.

QUoniam, ut dicebat princeps Avicenna tertiâ primi, doctrinâ ſecundâ, capit. primo, in exercitatione corporis, anhelitus, & intenſior & remiſſior neceſſariò fit, inde in præſervatione à febre peſtilentiali ob aeris corruptionem vehemens exercitium non convenit, immò neque mediocre, cum etiam corpore mediocriter calefacto neceſſarium ſit ad cordis refrigerationem acrem extrinſecum frequentius inſpirare, unde ſequitur ſpiritûs cordis infectio, ab aeris exterioris malitiâ. Nocet etiam nimia quies quoniam ex hoc

* V. *Mead.* p. 40.

hoc ſuperfluitates & humidi humores generantur, ut teſtatus eſt idem Avicenna, nam nimia quies corporis virtutes hebetat, ſequunturq; ad ipſam oppilationes & corporis infrigidatio, quare neque ſine aliquo levi exercitio poteſt tueri à malâ aeris contagione, cum debilitatum corpus facile ſit vinci à quâcunque causâ, etenim diminutâ reſiſtentiâ agens & citius, & fortius agit. Et ideo in præſervatione debemus eligere exercitia levia. Antequam vero ad prandium ſe conferat, exerceat corpus aliquâ levi deambulatione, in aliquo loco in quo hominum multitudo non ſit, quoniam frequentia hominum ex inſpiratione & exſpiratione alterant aerem alteratione malâ, & ideo tali tempore loca, in quæ * multitudo hominum convenit, adire non laudo, ut ſunt Eccleſiæ magnæ, & forum vel prætorium & hujuſmodi loca, ad quæ hominum multitudo ſe conferat. Deambulent igitur in loco amœno, ut ſunt viridaria, in quibus ſint herbæ & flores & fructus benè redolentes. Quod ſi aer eſſet talis, qualis ſæpe tempore peſtis viſus eſt, videlicet turbulentus, craſſus, fœtidus, nullo modo exire oportet, ſed domi manere, & factis aſperſionibus & ſuffumigijs dictis in capite de rectificatione aeris, leviter deambulare & ſic ſe exercere ; vel utatur, ſi eſt impotens ad ambulandum, alijs levibus exercitationibus, ut eſt manum manu confricare, brachia extendere, vel ludere luſorijs tabellis, ſunt & quamplurima alia genera exercitationum levium

* V. *Mead.* p. 51.

vium non calefacientia, neque ducentia ad neceſſitatem frequentis anhelitûs, ut ſunt Venetijs vehi cymbâ, & in alijs locis continentis vehi curriculo levitèr currente & in loco plano, levis equitatio ſuper mulam placidè incedentem, & cætera talia, quæ omnia poſſunt & plus & minus alterare corpus ſecundum diverſos reſpectus, puta ætatis, temporis, & conſuetudinis.

Cap. VI.

De regimine ſomni, & vigiliæ.

DIcebat Hippocrates ſecundo Aphoriſmorum, ſomnum & vigiliam ſi modum excedant mala eſſe, quare reguletur ſic ſomnus, in primis dormiendo ſecundum debitum tempus, & horis congruis. Dormiendi igitur hora ſit poſt cœnam duabus horis, & ſomnus non ſit longior, quam octo horarum, nec brevior quam ſex, etenim ſomnus longus infrigidat, & humectat corpus. Vigiliæ vero cum ſuperfluunt virtutem hebetant. Somnus diurnus & poſt cibum factus nocet, & ideo abſtinendum eſt ab ipſo, niſi fuerit antiqua conſuetudo dormire in die, & poſt cibum, hoc in caſu ſomnus diurnus concedi poteſt & etiam paulo poſt cibum, & in illis, qui virtutem ſtomachi digeſtivam debilem habent, attamen talis ſomnus ſemper deterior alijs eſt, cum

generet

generet plurimas humiditates, & virtutibus alijs parùm proſit, ideo ſit brevior quam pro conſuetudine eſſe ſolebat, ut mala conſuetudo paulatim aboleatur. * Præterea nimia vigilia, ut dictum eſt, nocet, corpus inflammat, præparat ad febres, & diſſolvit virtutem, ita ut formam corrumpat, & ad extremam maciem inducat Quare ſi vigiliæ tempore æſtatis ex nimiâ caliditate & ſiccitate aeris accidant, provocandus eſt ſomnus cibis domeſticis, ut puta, lactucis. Quod ſi timemus lactucæ frigiditatem, poſſumus permiſcere meliſſam, quoniam ut dixit Serapio, præter alias virtutes, quas habet in refocillatione cordis & contra humores venenoſos, inducit ſomnum. poſſumus etiam inducere ſomnum, refrigerando aeris caliditatem cum ſparſione foliorum, ac florum frigidorum, ut ſunt violæ, nenufaris, ſive nympheæ, roſæ, foliorum lactucæ, ſalicis, & ſimilia, vel aſpergendo domum & cubiculum cum aliquâ decoctione, in qua decoctæ ſint herbæ & flores prædicti, vel cum aliquâ decoctione frigidâ ſcriptâ in capite de aeris rectificatione.

Cap. VII.

De regulis animi paſſionum.

INter cauſas efficientes, quæ complexionem ſive temperaturam corporis noſtri corrumpunt, animi affectus Averrois ſexto Colliget capite

---

* V. *Mead.* p. 29.

pite primo enumeravit. Et ideo quantum fieri poteſt * ſtudendum ut ij omnes procul ſint, ut eſt puſillanimitas, ſolicitudo, timor, cura, triſtitia, ira, cogitationes, imaginationes, ac opiniones triſtes, ſtudia laborioſa, verecundia & ſimilia. fugiendæ etiam ſunt cauſæ triſtitiam inferentes, ut eſt mora in locis obſcuris, & fœtidis, ac inſpectiones corporum languentium, & mortuorum, & rerum monſtroſarum, & picturæ horrendæ, fugiendæ ſunt etiam lectiones illæ, quæ mœrorem inducunt; neque bonum eſt intereſſe narrationibus miſeris & lamentationibus, & ſimilibus, quoniam mirum in modum triſtem reddunt audientem, & omnes virtutes exterminant, unde redditur corpus paratum ad malas ægritudines, immo, ut in primo tractatu dictum eſt, multi ex ſolo timore, & imaginatione, inciderunt in febrem peſtilentialem, igitur gaudere oportet: etenim gaudium animam corroborat, & ejus virtutes excitat & corroborat, quæ poſtea corroboratæ reſiſtunt cauſis alterantibus noſtrum corpus.

CAP. VIII.

De præſervatione à febre peſtilentiali per ea quæ intus & extra exhibentur.

REliquum eſt ut addamus qua ratione poſſit quis ſe tueri à febre Peſtilentiali per quædam quæ evacuant, vel dum tangunt corpus noſtrum

* V. *Mead.* p. 49.

noſtrum, ſive geſtentur ſive in ore ferantur, vel dum maſticantur deglutiunturve, defendunt ipſum à contagione peſtiferâ. Capiantur pilulæ Ruffi, & venæ aperiantur, ſi quis venæ apertionem timet, loco apertionis venæ appoſitio ventoſarum, ſive cucurbitularum cum ſcarificatione ſive ſcalpellatione laudatur. Sed quando humor ſuperfluus eſt alius a ſanguine, ut ſuperius dictum eſt, purgetur medicinis levibus ſecundum naturam humoris exuberantis. eſto tamen memor in evacuando miſcere ipſis medicinis ea quæ ſunt accommodata humori venenoſo, verbi gratiâ addendo triferam perſicam. Quod ſi corpus mundum eſt, neque eget evacuatione, maneat in regimine aliarum rerum ſuperius dictarum. Et hæc eſt prima præcautio in præſervatione, poſt hanc vero odoramenta ſuperius dicta laudantur. Cavendum tamen ſemper eſt à nimis calidis odoribus, ut eſt moſchi & ambræ odor, præſertim tempore æſtatis, quoniam calefacit & capitis dolorem ciet, ſint ergo iſti odores calidi ſuis contrarijs contemperati, utputa cum aquâ roſaceâ, vel camphorâ & alijs remittentibus eorum caliditatem, & iſta eſt præcautio ſecunda jam dicta corpus noſtrum defendens. Sed quoniam antiqui ſapientes dixerunt quædam eſſe, quæ ſuâ proprietate reſiſtunt venenis, ſive ea ſint aeris peſtiferi, ſive quovis alio modo contracta, ac ea multa eſſe fatentur, ideo putavi non ingratum fore illa addere, inter quæ lapides pretioſi & gemmæ enumerantur, quæ cum ſint diverſa & ob id aliqua ſint quæ non ſolum divites habere poſſunt,

verum

verum etiam & mediocres homines, qui ſi eis experiri voluerint ſecundum regiones & hominum facultates, rem non omnino imprudentis hominis facient, tametſi quidam hoc tanquam fabuloſum rejecerunt, attamen quoniam ipſæ gemmæ minime obeſſe poſſunt, meâ quidem ſententiâ, non ſunt explodendæ, præſertim cum omnes fateri poſſint ſe multa vidiſſe, quæ a formâ ſpecificâ operantur, ut apparet de attractione ferri a lapide magnete, ſive herachio, & de retentione ſanguinis a lapide jaſpide, & etiam de lapide carbunculo, qui illuminat aerem, ideo ne alicui parti id, quod fieri poteſt in tam ſæva ægritudine, deficiat, iſta etiam minime dimittenda ſunt: poſſibilitas enim eſt res ampla, & etiam aliquando confidentia in aliquâ re reddit animam fortem, quæ poſtea ſuis inſtrumentis reſiſtit cauſis exterioribus & interioribus corpus alterantibus. Quapropter ſemper laudatiſſimum eſt aliquid agere, quod, ut dixi, obeſſe non valeat, tametſi quod proderit non certa ſcientia ſit; & ideo divites & viri magni, ac principes, ferant lapides pretioſos appenſos collo, quod fit ſi perforati ſint, aut auro circundati, & maneant ſub mamillâ ſiniſtrâ, vel geſtentur in ornamentis manuum, ut in annulo. Sed inter primarios lapides, qui venenum fugant, & aeri peſtilentiali reſiſtunt, eſt lapis carbunculus, etenim ut dicit Albertus in libello de Lapidibus precioſis, ejus præſtantior virtus inter cæteras multas, quas ei attribuit, eſt venenum deſtruere ita, ut ſi in menſa, ubi venenum ſit, præſens ponatur, debilitet venenum & in ore detentum ſit, non permittat

malam

malam aeris qualitatem in ſpiritibus cordis imprimi. Secundo loco eſt lapis ſmaragdus, gemma ſeu lapis pretiociſſimus, reſiſtens veneno & aeri peſtifero ſimiliter geſtatus, vel in pulverem redactus bibitus per ſe, aut una cum æquali portione boli armeni, & terræ ſigillatæ ana. ℥. s. qui poteſt, ſumi cum aquâ acetoſæ vel vino aromatico mane, Et ad eas medicinas, quæ & ratione & uſu, ac teſtimonio doctiſſimorum virorum, ut fuit Galenus, comprobatæ ſunt, redeamus, inter quas principatum tenet theriaca, quam ipſe laudat in fine libelli de theriaca ad Piſonem iſtis verbis: In peſtiferâ lue ſola hæc antidotus malo correptis prodeſſe adeo viſa eſt, ut nullum aliud præſidium tanto malo reſiſtere fuerit idoneum; peſtis namque tanquam & ipſa exiſtat belua haud paucos interimit, verum civitates quoq; totas depaſcens male conficit. Quippe prava quædam aeris ad corruptionem prompta mutatio efficitur, & homines, quúm reſpirationis neceſſitate periculum evitare nequeant, ipsum aerem veluti venenum quoddam ad ſe per os attrahunt. Quamobrem etiam Hippocratem illum multis modis admirandum laudo, qui luem illam ex Æthiopiâ Græcos invadentem non aliter curaverit, quam aeris mutatione, alterationeq; ne talis amplius inſpiraretur, igne in primis aerem corrigendo, in quo odorifera comburebantur, ut ſunt flores & unguenta ſuaviſſima, paulo etiam poſt dicit: Simili ratione theriacen, ceu ipſa quoque ignis quidam purgatorius exiſtat, præſumentes in peſtifero

ſero aeris ſtatu neutiquam malo corripi ſinere novimus, & jam correptis poſſe mederi aeris inſpirati malitiam inalterantem immutantemque, ut quæ corporis temperaturam magis infici prohibeat. Quapropter conſilium eſt ob has tam repentinas aeris conſtitutiones, aliaſque noxarum cauſas oborientes, in proſperâ quoque valetudine antidotum aſſumere, quo externis accidentibus corpus reſiſtat, ac ubi jam fuerit affectum, illam invenies propitiam, quæ veluti bonam quandam temperiem, ſalubremq; ſtatum corporibus inducit, dum humorum ſuperfluitates abſumit, & reliqua. Hæc Galenus, quæ cum ita ſint, aſſumptio quotidiana unius ſcrupuli theriacæ, aut plus aut minus ſecundum temporis & aliorum emergentem neceſſitatem mirum in modum laudatur, quæ & ſola & cum aliis quibuſdam ſumi poteſt, ut, ſi times ejus caliditatem, cum aquâ acetoſæ, & interpolatis diebus, non autem quotidie ſumas, ſicque corrigitur inſpiratus aer, & membrorum principalium virtus roboratur, ut aeri malo reſiſtere valeat: theriaca enim eſt medicina præſtantior cæteris, ſi moderatè ipsâ utaris, quoniam præterquam quod præſervat a lue peſtilentiali, omnia membra principalia roborat, ita ut & multas alias ægritudines evitare poſſis. Nocet tamen theriaca pueris, & febricitantibus. Quod ſi theriaca non adſit, quoniam hæc compoſitio vel raro fit, vel ſi facta reperiatur, non optima eſt, poteris loco ipſius dare mithridatum in eâdem quantitate & ordine; ſunt & alia, quæ per os ſumta reſiſtunt aeri peſtifero, ut eſt radix zedoariæ, ipſa

ejus

namque in ore teneatur, vel deglutiatur, ſtomachi roborat digeſtivam, ventoſitatem diſſolvit, ac humiditates ipſius exiccat, aeriq; peſtilentiali & venenoſo reſiſtit. Attamèn tempore æſtatis & maximi caloris abſtinendum eſt à frequenti uſu ipſius, & cum eâ utendum eſt herbâ acetoſâ, vel ejus radice, quoniam eſt ex eis quæ multum proſunt ſi comedantur, vel ore teneantur. Valent enim ſemina citri, limonum & ſimilia, ſi maſticentur, & etiam cortices eorum. Sunt præterea ad hanc intentionem radices dictamni, cardui, & chameleontis, & cardui benedicti. Quidam vero ad præſervandum, præter ea quæ dicta ſunt, exulcerant aliquam partem corporis cauterio actuali, ſeu potentiali, & ulcus tenent adapertum, ut ex ipſo virus corporis emanet, quod non ſine ratione & auctoritate factum eſt. Inquit enim Avicenna, qui habet unum membrum ægrum, ſupple exterius, cætera interiora ſunt incolumia, etenim membra intrinſeca fortia expellunt ſuperfluitates ad exteriora debilia. Hoc vero ulcus vidi factum in crure ſub genu in parte ſylveſtri in quodam, qui præſtabat medelam infectis peſtilentiali febre cum apoſtematibus, & eos animosè tractabat: ſunt qui faciunt hujuſmodi cauterium in brachio ſupra cubitum ut præſerventur à peſte, quod etiam laudo, quoniam in quacunque parte corporis fuerit, ſemper prodeſt, attamen melius eſt ipſum facere in partibus ignobilioribus & extremis, quò humores faciliùs curſum habere poſſint, ut ſunt crura. Sunt etiam qui & veſicatoria vnguenta ad præſervandum ſu-

per crura apponunt, ac ſuperficiale ulcus, butyro & folio caulis humefaciendo conſolidare prohibent, ut inde virus corporis evacuetur; ſunt etiam, qui tempore ſuſpitionis quærunt incidere in ſcabiem per contactum ſcabioſi, credentes ſcabie ipsâ corpus a malis humoribus mundari. Et etiam ſunt quidam ſcabioſi, qui tempore ſuſpecto nolunt ſanari, dicentes ſcabiem mundare corpus à putridis humoribus; ij omnes graviter aerrant, quoniam corpora ſcabioſa ſunt magis parata ad ſuſcipiendam qualitatem febris peſtilentialis quàm ſint corpora munda, cum ſcabies ſit ægritudo quæ non ſine humorum putredine ſit, ac contagioſa, tametſi cutanea ſit ægritudo, quæ tamen non eſt aliquando ſine jecinoris & maſſæ humoralis noxâ. Nam ſi corpus mundum poteſt alterari ab aëre peſtilentiali, quanto magis corpus in quo jam humores aliquam putredinis partem contraxerunt? Frivolæ ſunt etenim rationes dicentes ægritudines cutaneas fieri à natura forti, quæ mundificare ſanguinem intendens mandat humores corruptos ad partes exteriores, cum hoc non tollat malam qualitatem jam contractam in maſsâ humorali, per quam facilius imprimitur, ac cum minori reſiſtentiâ ultima malignitas quæ eſt peſtifera qualitas. Quare ſibi caveant ſcabioſi, quoniam ſunt maxime parati, ac omni ingenio curent ſanare ſcabiem, evacuationibus, & per venæ apertionem, ac ventoſarum ſive cucurbitularum applicationem. Et etiam per alterantia mundificantia intus maſſam humorum, ut ſunt ſyrupi, & cibi, & etiam

per

per exteriores illinitiones, corroborantes membra, reſolventeſq; materias putridas in ipſis, quoniam ſic erit vera præſervatio. Sunt etiam qui tempore peſtis, cum habent ulcera in cruribus, nolunt ſanari, ſed ea adaperta tenent, quam rem ſummopere laudo, cum per ipſa ulcera quædam corporis ſuperfluitates expurgentur. Animadvertant conſanguinei id, quod in primo tractatu dixi, ſcilicet ſe ex conſanguinitate facilius poſſe infici, ideo, cum ijs majus immineat periculum, quantum fieri poteſt, ſi domi ſit aliquis infectus, omni præparatione tam exterius, quàm interius uti debent, & de illis quæ præſervant, ut dictum eſt, terrâ ſigillatâ; quam ſi Lemniam dixeris ab inſulâ, à qua aſportatur, non refert, & etiam bolus, ſive lutum, ſive terra Armenia ſumpta cum aquâ roſaceâ in æſtate, cui tamen in hyeme addendum eſt parum vini malvatici, vel falerni, vel alterius generis duabus aut quatuor horis ante prandium, & ſunt res expertæ non ſolum ab antiquis, ſed à modernis, & ego quidem ſæpiſſime expertus ſum tam terram ſigillatam, quam bolum armenium, & vidi mirabilia, ut dicam ubi de curâ hujus febris & morbillorum & peſtichiarum, ac aliarum cutanearum macularum, quæ in tali febre apparere conſueverunt, tractabo: datur etiam terra ſigillata cum aquâ roſaceâ & portione aceti, ſed cave ne des nimiam aceti quantitatem patientibus difficultatem anhelitûs, & tuſſim, præſertim mulieribus; notabis etiam quod quando eſt tuſſis, melior medicina eſt bolus armenius, cum leniat pectus: diſſolves autem ip-

ſum aquis pectoralibus, ut eſt aquâ farfaræ, quam tuſſilaginem Dioſcorides vocat, vel bugloſſæ, vel capillorum Veneris. Accipe bolum armenium dictum, in pulverem redactum, ad quantitatem quam præparare deſideras, pone ſuper ipſum aquam roſarum, vel acetoſæ, vel bugloſſæ, & cum ſextâ parte vini aromatici albi lava ipſum, poſtea permitte deſcendere & ſubſidere, deinde projice aquam, quâ projectâ aſſume unam ſuperficiem boli armenij poſt aliam cum cochleari vel alio inſtrumento idoneo, donec totam illam partem, quæ boni eſt coloris, habeas: cum vero videris mutare colorem ad fuſcedinem manifeſtam, dimitte & projice partem illam, quoniam ſordes & terra cœnoſa eſt. Priorem tamen ſerva exiccatam in umbrâ, quod ſi pluries hoc pacto bolum armenium lavabis, optimè facies, quantitas vero quæ ex ipſo datur, ſit drachmæ unius uſque ad duas cum aqua roſaceâ, vel acetosâ, & vino aromatico, habendo rationem ad malignitatem aeris, utputa quando erit aeris corruptio maxima, majorem quantitatem & frequentius dabis. Præterea omnes medicinæ, quæ vermes interficiunt, ſunt præſervantes a peſte. Ego enim plurimos vidi patientes febrem peſtilentialem evomere vermes, & etiam per ſeceſſum cum egeſtionibus eos emittere; vermium autem generatio arguit maximam humorum corruptionem, quare ſi dantur ea, quæ vermes occidunt, eſt mirabile præſidium, quoniam illis evacuatis, evacuatur putrida materia, quæ parata eſt ſuſcipere ultimam malignitatem; occidentia vero, &

educentia

educentia vermes ſunt multa, ſcilicet aloes, agaricus, rhabarbarum, & ſimilia; ſunt etiam frigida quædam quæ vermes interficiunt non ſolventia ventrem, ut eſt ſemen acetoſæ, portulacæ; ſunt etiam quædam alia calida ut ſemina citri, & alia, quare eis uti quiſpiam poteſt ſolis, vel commiſtis ſecundum opportunitatem. Nota tamen quòd occidere vermes, & eos extra corpus non educere maximum malum eſt, cum mortui corrumpantur, & putridi vapores ab ipſis excitati ſæviſſima accidentia cauſent; quare non ſolum eos occidere ſtudendum eſt, verum etiam extra ventrem per ſeceſſum educere oportet. Poſſem multa alia quæ à graviſſimis doctoribus laudantur ſcribere, quæ cum ſint in eorum libris ſemper parata, & datâ occaſione unuſquiſque poſſit ea ſeligere, veluti ex maximo medicorum theſauri acervo, ne longior eſſem prætermiſi. Attamen in pauperum gratiam & commoditatem, qui non poſſunt theriacam & alias precioſas medicinas emere, quædam ſimplicia, præſentanea, & inventu facillima hic in calce addere volui, quæ ſunt hæc. In primis comedant herbam acetoſam jam dictam, ſcabioſam etiam & calendulam, quæ maxime mulieribus confert, cum præter veneni rectificationem provocet menſtrua & ſudorem etiam, pimpinellam etiam comedant vel bibant ſuccum ejus aut aliarum mane, quoniam præſervat & curat. Sunt & herbæ calidiores quæ ſi comedantur præſervant, ut eſt praſium, hyſſopus, hypericon, enula utraque, verbena, dictamnum præſertim Cretenſe, eæq; omnes herbæ ſingulæ poſſunt

ſumi

ſumi virides & exiccatæ ac in pulverem redactæ, vel alio quovis modo mane, cum vino aut aquâ buglоſſæ, & portione aceti. Unum tamen præterire nolo, videlicet comeſtionem limonum & citrorum, tam illorum ſucci quam corticis & ſeminum, per ſe, vel in cibarijs, non ſolum præſervare à febre peſtilentiali, verum etiam ſanare. Cum videris multitudinem hominum cujuſcunq; ætatis, complexionis, & ſexûs repente perire, præſtantiſſimum remedium eſt procul ab hujuſmodi loco abire, & optimum aerem quærere, cum difficillimum ſit ultimam malitiam aeris corrigere. Medicus vero, qui ægrotantes videt, & tangit, caveat, atque cautus ſit, neque ſine præcautione eos videat, quare primum habeat odoromenta & lavacra, in quibus ſint bene redolentia & acetum, neque multum cum infectis maneat, ſitq; nitidus, parcè comedat ex jam dictis cibarijs, parceq; bibat, procuret etiam ut venter quotidie fluat, accipiatq; ex pillulis Ruffi, aut ex alijs præſervantibus; dormiat horis congruis, & poſtremo ſit lætus animo. Quod ſi multos videre ſibi neceſſarium ſit, ac inter infectos verſari, ut contingit illis, qui publico ſtipendio infectis medelam præſtant, optimum præſidium ad præcavendum erit facere jam dicta cauteria cruribus, quæ fontanellas vocant, habeantque ſemper aliquid in ore reſiſtens peſtiferæ malignitati.

CAP.

Cap. IX.

De præſervatione à febre peſtilentiali ſeparando homines infectos à ſanis. deq; cognitione corporum infectorum tam viventium quam mortuorum.

PRæſervatur præterea civitas, plebs, ac cives & nobiles à contagione peſtiferâ, ſi ægrotantes & infecti ab ipsâ ſeparentur, & ad ſuperius dicta hoſpitalia mittantur, ne cum ſanis negotiantes, aut aliter ſe commiſcentes, eos inficiant. Igitur cum ſuſpicio de peſtilentiali contagione eſt ita, ut, ſicut ſuperius dixi, ægri moriantur, viſitationes denegandæ ſunt, ne hujuſmodi contagio ulterius procedat. Domini etiam Proviſores Salutis procurent diligenter per miniſtros corpora mortuorum inſpici, & ex ſignis, numquid mortua ſint febre peſtilentiali nec ne, cognoſci, præſertim illa, quæ brevi tempore, aut ſubitaneâ morte moriuntur, quoniam cum aeris inclinatione cita vel ſubitanea mors eſt certum peſtiferæ febris ſignum. Primum igitur cum medicus vel miniſter aliquis hæc corpora mortua viderit, interroget eos, qui ante mortem cum ægro fuerunt, quot dies ægrotaverit, & quæ nam fuerint accidentia in tali ægritudine, ſcilicet an inquietudo fuerit, vel nigredo linguæ, aut vomitus, & difficultas deglutiendi, vel ſudores frigidi, & deliria, nunquid etiam aliquod tuberculum extiterit, vel

in

in inguine, aut ſub alis, vel poſt aures, vel in alijs partibus corporis, nunquid etiam viderint maculas, peſtichias vocant, aut morbillos, aut variolas, quod ſi plura ex iſtis, aut aliqua, vel omnia apparuerint, corpus illud mortuum eſſe febri peſtilentiali proculdubio dicere oportet; Si autem æger eos, qui ipſum ægrotantem juverint, non habuerit, ita ut præterita accidentia minime ſciri poſſint, & quis an febre peſtilentiali mortuus ſit ſcire voluerit, primum jubeat à miniſtris inſpici poſt aures, & ſub alis ac in inguinibus, nunquid ſit aliquis tumor, videant etiam reliquas partes corporis nunquid ſint tubercula quædam parva & aliquando magna, quæ carbones vocant, videant etiam in dorſo & alijs partibus corporis nunquid ſint maculæ vel rubræ vel nigræ aut alterius coloris, ut ſupradictum eſt, ſintne etiam parviſſimæ in modum morsûs culicum, præſertim in regione cordis, & an cutis maculata ſit & diverſa appareat in colore, ſcilicet plumbeo, & livido hinc inde, & nunquid maculæ, ac ſi velatæ ſive coopertæ eſſent, appareant, aut ſit in dorſo nigredo, & hypochondria tumida in modum tympani ſint, quæ omnia & ſingula corpus illud peſtiferâ febre mortuum fuiſſe arguunt, attamen non omnia ſemper, aut ut plurimum apparent, ſed aliqua. Et quoniam ſæpe homines quidam ſunt nigri, ut ſunt Æthiopes, & alij ſervi morientes ex tali febre, in quibus advertere oportet, nunquid, præter humores, & alia quæ ad calorem ſpectant, videant peſtichias ſive maculas lenticulis ſimiles ſæpe rubras & aliquando albicantes.

albicantes. Præterea in cadaveribus mortuis viden- dæ ſunt extremitates, puta ungues tam manuum quam pedum, & etiam aures & naſi extremitatem, ac burſam teſticulorum, ſive ſcrotum dixeris, quoniam hæc omnia in mortuis ut plurimum liveſcunt, præſertim ſi febre peſtilentiali mortua ſint; in his enim horrenda aliquando eſt lividitas. Quare ſic diligenter inquirendo deveniunt in cognitionem corporum mortuorum a febre peſtilentiali, & iis quæ dicta ſunt malam aeris coinquinationem conjungendo ſine hæſitatione talia corpora contagione peſtiferâ mortua eſſe judicare oportebit. Hæc tamen corpora non debent medici & miniſtri prope inſpicere, ſed procul ac per infectos aut ſuſpectos miniſtros hæc omnia ſciant. Et quoniam, cum populatur peſtis præſertim plebeos, optima eſt præſervatio, ne hujuſmodi febris ſanos arripiat, ideo ægrotantes ſeparare, ut dictum eſt, à ſanis oportet, ne cum illis negotiantes inficiantur, igitur fiat inquiſitio ægrotantium per miniſtros, et ſi cum eis loqui poſſunt, ab eis ſciſcitentur quæ ſequuntur, ſin minus per domeſticos inquirant. Primum nunquid æger paſſus ſit die primâ aliquid frigoris, quoniam ſæpiſſimè in motu materiæ venenoſæ, tametſi intra venas putreſcat, calor contrahitur & apparet frigus quoddam. Nunquid etiam calor patientis vehemens ſit, & inquietudines multæ, ita ut conſiſtere nequeat, ſintq; alienationes, inſomnietates, vel ſomni profundi, ſyncopis, ſudores frigidi, & alia ſæpe dicta accidentia; Nunquid præterea tumor aliquis parvus, magnuſve apparuerit a principio,

tametſi non proſequutus ſit, vel in inguine vel ſub alis, aut in collo poſt aures; Denique jubeant linguam exerere, quæ ſi fuerit diverſis coloribus inſperſa, ſcilicet rubra, nigra, & hinc inde alba, ſintq; quædam puſtulæ præſertim in palato, ſigna ſunt febris peſtilentialis; præſertim ſi facies patientis mutata fuerit, horrida, vel contracta, & oculi rubri, vel concavi, vel nimium igniti, & torvi. Similiter jubeant inſpicere univerſum corpus, & videant nunquid ſint maculæ, ſive peſtichiæ aut carbunculi. Urinam etiam inſpiciant, tametſi ſit ſignum fallax, quæ ſi fuerit turbida, livida, vel alba, ita ut neque ad ignem calefacta mutetur, ut in nephreticis fit: Vel ſi fuerit lympida, clara, diaphana, & propemodum ſine colore: Iſta omnia ſunt ſigna, quæ ægrum peſtiferam febrem pati oſtendunt. Attamen hæc omnia ſigna diverſificantur ſecundum diverſa anni tempora, quoniam in æſtate maculæ & apoſtemata citius apparent, quàm in hyeme & aliis temporibus, cæteris paribus, magis in conſtitutione calidâ quam frigidâ. Hâc vero inquiſitione diligenti factâ, qui ægri ſunt, mittantur ad hoſpitale infirmorum; qui autem ſani ſunt, ſed cum ægris fuerunt, quoniam ſuſpecti ſunt, ad aliud hoſpitale mittantur; mortui etiam febre peſtilentiali, ſepeliantur procul a civitate, ſi fieri poteſt. miniſtri dum iſta tractant habeant odoramenta ſæpe dicta præſertim acetum, quo cum lavent manus & faciem, & hæc de regimine, quo præcaveri poteſt à febre peſtilentiali ſatis eſſe puto.

FINIS.

ERRATA.

PAGE. 9. l. 3. l. *olentem*. l. 10. l. *pleroſq;* l. 12. l. *ſedabatur* l. 13. l. *non*. p. 12. l. 12. l. *præſentem*. p. 23. l. 22. l. *lignis*. p. 6. l. 18. l. *fit*. p. 22. l. 11. l. *ex ijs*. p. 23. l. 1 l. *obnoxia*. l. 25. l. *Avicennæ*. l. 27. l. *ſubſtantiæ inflammabilis*. p. 25. l. 23. l. *paucitate*. p. 27. l. 2. l. *pleuriticum*. p. 28. l. 16. l. *cæleſtis*. p. 29. l. 13. l. *elevatos*. l. 21. l. *ſibili*. p. 31. l. 4. l. *acervi*. l. 12. l. *ſcilicet*, l. 24. l. *intolerabili*. p. 33. l. 16. l. *putredini*. p. 35. l. 22. dele, *eſt*, *& inſere poſt inflammabilis*. l. ult. l. *intemperies*. p. 48. l. 27. l. *earum*. p. 64. l. 2. dele, *malæ*. l. 5. l. *hoc*. p. 65. l. 2. l. *quoniam*. p. 67. l. 14. l. *charitate*. p. 74. l. 4. l. *aſperſio*. p. 76. l. 5. *Galliæ*, *& lin*. 25. p. 77. l. 11. l. *Sobrietas ac cibi*. p. 78. l. 25. l. *ſit*. l. *comparatæ*. p. 80. l. 12. l. *delectabili*. p. 81. l. 9. 9. l. *portiuncula*. l. 16. dele *præſertim* &c. *ad præſertim*. p. 84. l. 8. l. *comedere*. l. 17. l. *dimittantur*. l. 23. l. *dimittantur*. p. 85. l. 25. l. *prætereà*.